

MUHASEBE VE DENETİME

BAKİŞ

Accounting and Auditing Review

Yıl/Year : 15 • Sayı/Issue : 46 • Ekim/October 2015 • 10.00 TL • ISSN:1307-6639

- **Siber Riskler ve COSO İç Kontrol Bütünleşik Çerçevesi**
Prof. Dr. Ganite KURT - Doç. Dr. Tuğba UÇMA UYSAL
- **Evkaf-Haremeyn Muhasebeciliğinde Damad İbrahim Paşa Evkafı**
Prof. Dr. İsmail BEKÇİ - Yrd. Doç. Dr. Ali APALI
Yrd. Doç. Dr. Ö. Nilüfer KARATAŞ
- **Sigorta Şirketlerinde Finansal Tablo Suistimalleri**
Prof. Dr. Kıymet ÇALIYURT - SMMM Duygu Tunalıoğlu TEZGEL
- **Türk İhracatçılarının Mali Tablo Analizleri :**
Kriz Sonrası Döneme İlişkin Sektörel Karşılaştırma
Doç. Dr. Volkan DEMİR - İlyas ÇELİK
- **Karayolları Yolucu Taşımacılığı İşletmelerinin Finansal Analizi:**
Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Sektör Bilançolarında
Bir Araştırma
Doç. Dr. Erdinç KARADENİZ
Arş. Gör. Selda KAHİLOĞULLARI - Erhan KILIÇ
- **Düşünme Süreci Araçları ve Kalite Maliyetlerinin Birlikte**
Kullanılması : Bir Otel İşletmesinde Uygulama
Yrd. Doç. Dr. Hülya TAŞTAN
Yrd. Doç. Dr. Elif N. DEMİRCİOĞLU

TÜRMOB ADINA SAHİBİ

Owner on behalf of TURMOB

Nail SANLI

&

Genel Yayın Yönetmeni

Executive Editor

Yücel AKDEMİR

&

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Responsible For Desk Editor

Ali E. DOĞANOĞLU

&

Editör ve Yayın Kurulu Başkanı

Editor and Head of the Editorial Board

Prof. Dr. Yüksel Koç YALKIN

&

Yayın Kurulu / Editorial Board

Erdoğan ARSLAN

Hakan AY

Garip AYZ

Prof. Dr. Ercan BAYAZITLI

Prof. Dr. Kadir GÜRDAL

Prof. Dr. Semih ÖZ

Doç. Dr. C. Yiğit ÖZBEK

&

Hakemli Dergi / Refereed Journal

Yayın Türü : Süreli Yaygın

Publication Type : Periodical issue

&

TÜRMOB MU-DEN A.Ş. tarafından yayınlanmaktadır

İdari Merkez / Administrative Office

Gençlik Cad. No:107 Anıttepe/ANKARA

Tel: (0.312) 232 50 60

E-mail : alid@turmob.org.tr

&

Basım Yeri / Published in : ANKARA

Basım Tarihi / Published date : 30.09.2015

Üç ayda bir yayımlanır

Published four times a year

&

TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler

Veri Tabanı'na (SBVT) kayıtlıdır.

EBSCO tarafından taranmaktadır.

Registered in TÜBİTAK-ULAKBİM Turkish Social Sciences

Database. Indexed by Ebscohost Academic Search

Complete

&

Dizgi Düzenleme

Tuncay TEKYILDIZ

&

Baskı / Print

Ziraat Gurup Matbaacılık A.Ş.

İstanbul Yolu Trafo Karşısı Varlık/ANKARA

Tel : (312) 384 73 44

&

ISSN: 1307-6639

BİLİM HAKEM KURULU
ADVISORY BOARD

- Doç. Dr. Tamer Aksoy
Prof. Dr. Doğan Argun
Osman Arıoğlu
Erdoğan Arslan
Prof. Dr. Sinan Aslan
Hakan Ay
Prof. Dr. Yıldız Ayanoglu
Garip Ayaz
Prof. Dr. Mustafa A. Aysan
Prof. Dr. Kerim Banar
Cansen Başaran
Prof. Dr. Ercan Bayazitli
Prof. Dr. Selim Bekçioğlu
Recep Bıyık
Kadir Boy
Prof. Dr. Kamil Büyükmirza
Prof. Dr. Yurdakul Çaldağ
Prof. Dr. Orhan Çelik
Prof. Dr. Ferruh Çömleki
Doç. Dr. Volkan Demir
Prof. Dr. N. Cömert Doyrangöl
Prof. Dr. A. Hayri Durmuş
Dr. Fatih Kemal Ebiçlioğlu
Prof. Dr. Selman Aziz Erden
Prof. Dr. Halim Ergen
Doç. Dr. Deniz Umut Erhan
Prof. Dr. Fatih Coşkun Ertaş
M. Nazmi Esen
Prof. Dr. A. Ümit Gökdeniz
Prof. Dr. Recep Güneş
Prof. Dr. Kadir Gürdal
Prof. Dr. Ali Ersin Güredin
Prof. Dr. Rüstem
Hacırüstemoğlu
Prof. Dr. Cemal İbiş
Prof. Dr. Mustafa İpçi
Prof. Dr. Mevlüt Karakaya
Prof. Dr. Aydın Karapınar
Prof. Dr. Reşat Karcioğlu
Prof. Dr. Uğur Kaya
Prof. Dr. Sait Yüksel Kaygusuz
Sami Kazıcı
Prof. Dr. Sadık Kırbaş
Prof. Dr. Şükrü Kızılot
Doç. Dr. Murat Kiracı
Özcal Korkmaz
- Prof. Dr. Güray Küçükkocaoğlu
Prof. Dr. Ganite Kurt
Prof. Dr. Nihat Küçüksavaş
Prof. Dr. Ömer Lalik
Prof. Dr. Beyhan Marşap
Prof. Dr. Can Şimga Mugan
Prof. Dr. Rifat Ortaç
Mehmet Ferudun Ökten
Prof. Dr. Semih Öz
Derya Özalp
Doç. Dr. Yiğit Özbek
Mustafa Özdil
Prof. Dr. Salih Özel
Prof. Dr. Yıldız Özerhan
Prof. Dr. Bülent Pamukçu
Prof. Dr. Recep Pekdemir
Prof. Dr. Alparslan Peker
Prof. Dr. Necdet Sağlam
Prof. Dr. Cevat Sarıkamış
Doç. Dr. Zafer Sayar
Prof. Dr. Mehmet Sayarı
Prof. Dr. Nevzat Saygılıoğlu
Prof. Dr. Güven Sayılğan
Prof. Dr. Seval Kardeş Selimoğlu
Dr. Veysi Seviğ
Prof. Dr. Orhan Sevilengül
Prof. Dr. Fevzi Sürmeli
Prof. Dr. Münir Şakrak
Prof. Dr. Macide Şoğur
Prof. Dr. Hülya Talu
Prof. Dr. Selahattin Tuncer
Prof. Dr. Tuğrul Tüfekçioğlu
Dr. Masum Türker
Dr. İpek Türker
Prof. Dr. Selçuk Uslu
Doç. Dr. Özgür Özmen Uysal
Prof. Dr. Şaban Uzun
Bülent Üstünel
Mahmut Vural
Doç. Dr. Serap Yanık
Prof. Dr. Yüksel Koç Yalkın
Prof. Dr. F. Münevver Yılancı
Prof. Dr. Göksel Yücel
Prof. Dr. Süleyman Yükcü
Prof. Dr. Ahmet Yüksel
Prof. Dr. Figen Zaif

İÇİNDEKİLER

**Prof. Dr.
Ganite KURT
Doç. Dr. Tuğba
UÇMA UYSAL**

Siber Riskler ve COSO İç Kontrol
Bütünleşik Çerçevesi

1

**Prof. Dr.
İsmail BEKÇİ
Yrd. Doç. Dr.
Ali APALI
Yrd. Doç. Dr.
Ö. Nilüfer KARATAŞ**

Evkaf-Haremeyn Muhasebeciliğinde Damad İbrahim
Paşa Evkafı

11

**Prof. Dr.
Kıymet ÇALİYURT
SMMM Duygu
Tunalıoğlu TEZGEL**

Sigorta Şirketlerinde Finansal Tablo Suistimalleri

33

**Doç. Dr.
Volkan DEMİR
İlyas ÇELİK**

Türk İhracatçılarının Mali Tablo Analizleri : Kriz Sonrası
Döneme İlişkin Sektörel Karşılaştırma

53

**Doç. Dr.
Erdinç KARADENİZ
Arş. Gör. Selda
KAHİLOĞULLARI
Erhan KILIÇ**

Karayolları Yolucu Taşımacılığı İşletmelerinin Finansal
Analizi : Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Sektör
Bilançolarında Bir Araştırma

81

**Yrd. Doç. Dr.
Hülya TAŞTAN
Yrd. Doç. Dr. Elif N.
DEMİRCİOĞLU**

Düşünme Süreci Araçları ve Kalite Maliyetlerinin Birlikte
Kullanılması : Bir Otel İşletmesinde Uygulama

97

SİBER RİSKLER VE COSO İÇ KONTROL BÜTÜNLEŞİK ÇERÇEVESİ

Prof. Dr. Ganite KURT*

Doç. Dr. Tuğba UÇMA UYSAL**

ÖZET

Günümüzde işletmedeki risklerin yönetimi işletmenin yönetim felsefesinin bir parçası olarak tanımlanmaktadır. İşletmedeki risklerin çeşitliliği ise, bilgi ve iletişim teknolojisindeki gelişmelere bağlı olarak siber risklere kadar uzanmaktadır. İşletme içerisindeki siber riskleri değerlendirebilmek ve yönetebilmek için öncelikle iç kontrol unsurlarına siber risk açısından odaklanmak gerekmektedir. Siber risk kaçınılan bir durum değildir. Aksine yönetilebilir bir durumdur. Ayrıca siber tehdit durumunda, işletmelerde tüm verilerin korunması mümkün değildir. Bu nedenle de işletmelerin siber risklere hazırlıklı olması ve bir eylem planının işletme içerisinde hazır bulunması gerekmektedir. Bu çalışmada işletmelerin güncellenen COSO ve yeni yayınlanan raporu doğrultusunda siber risklerin tespitine ya da yönetilmesine yönelik nasıl bir iç kontrol sistemi geliştirmesi gerektiği üzerinde durulmakta ve öneriler sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siber Risk, COSO, İç Kontrol Bütünleşik Çerçevesi

CYBER RISK AND COSO INTERNAL CONTROL INTEGRATED FRAMEWORK

ABSTRACT

Contemporarily, managing the risks in enterprises is accepted as a part of management philosophy. The diversity of risks in enterprises includes even cyber risks depending on developments in information and communication Technologies. To evaluate and manage cyber risks in enterprises, first internal control elements should be focused on cyber risks. Cyber risks are unavoidable but manageable. In a cyber threat situation, it is not possible to protect all the information within enterprises. Consequently enterprises should be aware of this risk and be prepared to this threat with a plan of action. In this study it is aimed to guide enterprises about determination of cyber risks towards updated COSO and its current report and to setting up a proposal internal control system to manage risks.

Keywords: Cyber Risk, COSO, Internal Control Integrated Framework

* Gazi Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Yüksekokulu Öğretim Üyesi, ganitekurt@gmail.com

** Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Turizm Fakültesi Öğretim Üyesi, ucmatugba@gmail.com

1. Giriş: İşletmeler Siber Risklerden Kaçınabilir Mi?

Son yıllarda bilgi teknolojilerinde yaşanan gelişmeler işletmelerin de bu gelişimlere paralel olarak hareket etmelerini gerektirmektedir. İşletme süreçleri açısından bilgi teknolojilerinin kullanımındaki artış, küresel pazar ortamı, iş süreçlerinin karmaşıklaşması, hata ve hilenin önlenmesi ya da tespit edilmesi güncellenen COSO¹ çerçevesinde de üzerinde durulan konular olmuştur. Böylece üzerinde durulması gereken konu hem güncellenen COSO çerçevesi hem de Kurumsal Risk Yönetimi Bütünleşik Çerçeveyi esas alan işletme içindeki uygulamaların siber güvenlik ile ilgili riskleri nasıl göstereceği ya da bu risklerden nasıl korunabileceğidir. Bu doğrultuda COSO, Deloitte ile birlikte Ocak 2015’de Siber Çağda COSO (COSO in the Cyber Age) isimli bir rapor yayınlanmıştır. Raporda siber risklerin işletmedeki değerlendirme süreçleri üzerinde güncellenen COSO bakış açısı sunulmaktadır. Bilgi teknolojileri kullanımının yaygınlaşması işletmelerdeki iş süreçlerinin izlenmesi ve raporlanması açısından bir taraftan kolaylık sağlamakta diğer taraftan da siber suçlara uygun ortamı hazırlamaktadır (COSO Raporu, 2015: 1-2). Çünkü siber riskler, bilgi teknolojilerindeki gelişmelere bağlı olarak siber ortam içerisinde ortaya çıkmaktadır. Türkiye Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi 2013 – 2014 Eylem Planı içerisinde siber ortam, tüm dünyaya ve uzaya yayılmış durumda bulunan bilişim sistemlerinden ve bunları birbirine bağlayan ağlardan oluşan ortamı ifade etmektedir. Tanımlanan siber ortam içerisinde de kaçınılmaz bir durum şeklinde ortaya çıkan siber riskler ile karşılaşılacak-

tadır (<http://www.resmigazete.gov.tr/>). Bu tespiti destekler nitelikte Bilgi Güvenliği İhlali Anketi (2015 – Information Security Breaches Survey) sonuçlarına göre, büyük ve kurumsal işletmelerin % 90’ı bilgi güvenliği suçu raporlarken küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin % 74’ü bilgi güvenliği suçu raporlamışlardır. Yine anket sonuçlarına göre, büyük işletmelerdeki suçların % 75’i çalışanlar ile ilişkilidir. Bilgi Güvenliği İhlali Anketini yürüten PWC Siber Güvenlik Direktörü de anketi yanıtlayan 10 işletmeden 9’unun işletmesinde bir siber suçu raporladığını belirterek her örgütün siber suçlar ile nasıl mücadele edeceğini bilmeye ihtiyacı olduğunu belirtmektedir (<http://economia.icaew.com/>). Siber suç temelde kronik, örgüt çapında bir riski ifade etmektedir ve kamu işletmeleri açısından olduğu kadar diğer işletmeler açısından da önemli tehditler oluşturmaktadır. Son dönemde siber suçlar, Sony Pictures Entertainment gibi medya devlerinin de aralarında bulunduğu birçok sektörü olumsuz etkileyen bir suç olarak karşımıza çıkmaktadır. Siber suçların oluşumunda etkili olan ve örgütlerin sıklıkla farkında olmadan karşılaştıkları siber saldırıların potansiyel maliyetleri işletmelerin entelektüel varlıklarının kaybedilmesi, müşteri gizliliğinin korunamaması, işletmenin fiziksel altyapısının hasar görmesi, marka değerinin kaybı, piyasa değerinin azalması vb. gibi sıralanmaktadır. Siber güvenlik konusu Amerikan Sermaye Piyasası Kurulu’nun (SEC) de öncelikli konuları arasında yer almaktadır. SEC, işletmelere örgüt seviyesinde siber risk yönetimi programına ek olarak örgütü tehdit eden siber saldırıların işaret edildiği kapsamlı bir plan geliştirilmesi gerekli-

1 COSO, İlk kez 1985 yılında Hileli Finansal Raporlama Ulusal Komisyonuna destek sağlamak amacıyla kurulmuş bir özel sektör girişimidir. Esas olarak hileli finansal raporlamaya yol açabilen ihmal edilmiş ya da dikkatten kaçan etkenler üzerinde çalışır ve halka açık şirketler, bağımsız denetçiler, Amerikan Sermaye Piyasası Kurulu (SEC) ve diğer düzenleyiciler ile eğitim kurumları için tavsiyeler geliştirir. İlk başkanının adı James C. Treadway olduğu için komisyon bu kişinin adıyla da anılmaktadır.

liğini de vurgulamaktadır. Bunu gerçekleştirmek için de COSO'nun yeni yayınladığı raporun temel alınarak güncellenen COSO çerçevesine uygun olarak bir planlama yapılması gerekmektedir. Bu planın özellikleri arasında aşağıdakilerin bulunması da büyük bir önem taşımaktadır (<http://www.weil.com>):

- Örgüt içerisinde siber saldırıların yönetim kurulu üyeleri de dahil bütün çalışanlar açısından nasıl belirlenebileceğini içeren bir plan hazırlanmalıdır. Plan esnek olmalıdır ve uygulama ile test edilmelidir. Üst yönetim tarafından kabul edilebilir seviyede olmalı ve işletmedeki tüm çalışanları içermelidir.
- İşletmenin yönetim kurulu üyeleri için bir siber risk eğitimi hazırlanmalıdır. İşletmenin faaliyetleri ve finansal raporlaması ile ilgili siber riskleri işaret eden düzenlemeler yapılmalıdır.
- Üst yönetim işletmenin siber güvenliğinden tam sorumlu olması durumunda, siber güvenlik önleme ya da anlama ölçümlerini gerçekleştirmeli ve değerlendirmelidir. Düzenli olarak siber güvenlik raporlarını almalı ve bu raporlar işletmenin bilgi teknolojilerine ilişkin riskleri ve siber ihlalleri içermelidir.
- İşletmelerde siber saldırılar genellikle normal bir mail şeklinde gerçekleştirildiğinden örgüt çapındaki ağı kapsayan şifrelerin koruma altına alındığı stratejiler gerçekleştirilmelidir.
- Örgüt içerisinde siber güvenlik sorumluluğunun genel kurul, yönetim kurulu ya da denetim komitesinden hangisine ait olduğunun belirlenmesi sağlanmalıdır. Paydaşların beklentilerini de göz önüne alan siber ihlallerin tanımlanması gerekmektedir.

Siber risk için yapılan açıklamalardan görülebileceği gibi siber risk kaçınılan bir durum değildir. Aksine yönetilebilen bir durumdur. Siber tehdit durumunda tüm verilerin korunması da mümkün de-

ğildir (COSO Raporu, 2015: 1-2). Bu nedenle işletmelerin siber risklere hazırlıklı olması ve yukarıda ifade edilen bir eylem planının işletme içerisinde hazır bulunması gerekmektedir. Bu çalışmada belirtilen gerekliliklerden yola çıkılarak işletmelerin güncellenen COSO ve yeni yayınlanan raporu doğrultusunda siber risklerin tespitine ya da yönetilmesine yönelik nasıl bir iç kontrol sistemi geliştirmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır.

2. Siber Riskin COSO Gözüyle Değerlendirilmesi ve Yönetilmesi

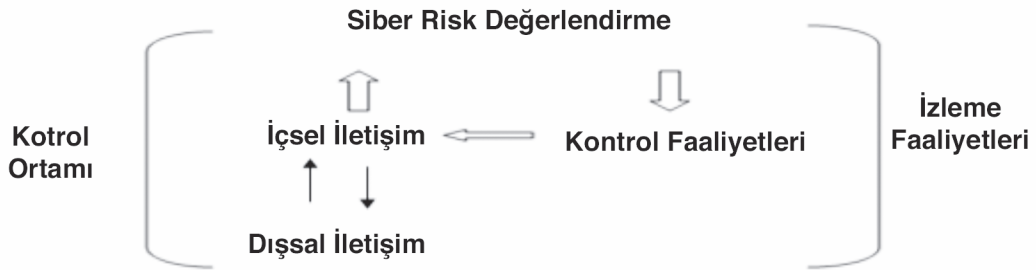
Günümüzde işletmedeki risklerin yönetimi işletmenin yönetim felsefesinin bir parçası olarak tanımlanmaktadır. İşletmedeki risklerin çeşitliliği ise, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelere bağlı olarak siber risklere kadar uzanmaktadır. İşletme içerisindeki siber riskleri değerlendirebilmek ve yönetebilmek için öncelikle iç kontrol unsurlarına siber risk açısından odaklanmak gerekmektedir. Bunun temelinde de tüm iç kontrol bileşenleri açısından geçerli olan birtakım kritik soruların yanıtlanması gerekmektedir. Bu soruların her biri işletmenin iç kontrol sisteminin siber risklere veya siber saldırılara hazırlanmasına yardımcı olmaktadır. Örneğin (COSO Raporu, 2015:3):

- **Kontrol Ortamı:** İşletmenin yönetim kurulu örgütün siber risk profilini anlayabiliyor mu? İşletmenin yönetim kurulu siber riskin nasıl yönetebileceği konusunda haberdar mı?
- **Risk Değerlendirme:** Örgüt ve örgütün kritik paydaşları örgütün faaliyetleri, raporlaması, amaçlara uyum ve siber risklerin bu amaçlar üzerindeki etkisini anlayabiliyor mu?
- **Kontrol Faaliyetleri:** Örgüt teknoloji üzerindeki genel kontrol faaliyetlerini içeren örgüt seviyesinde kabul edilebilir siber riskleri de içeren kontrol faaliyetleri geliştirdi mi? Bu tür kontrol faaliyetleri örgüt içerisinde politika ve prosedür oluşturmaya uygun mu?

- **Bilgi ve İletişim:** Örgüt siber risk için iç kontrolü yönetebilecek bilgi gereksinimini tanımlamış mıdır? Örgüt iç kontrolün işlevini destekleyen iç ve dış iletişim kanallarını tanımlamış mıdır? Örgüt bir siber risk olayının nasıl cevap verebilir, yönetebilir ve iletebilir?
- **İzleme Faaliyetleri:** Örgüt siber riskleri işaret edecek olan iç kontrollerin etkili bir şekilde yürütülebilmesini, geliştirilmesini ve işletebilmesini nasıl sağlayacak? Örgüt seviyesinde siber risk profilinin gözetilmesi için ne yapılmalıdır?

Birçok örgütte bilgi sistemlerinin örgüt için öne-

minin anlaşılması amacıyla çok fazla zaman harcanmaktadır. Bu durum bir taraftan her şeyin korunması çabalarına neden olmakta diğer taraftan da belirli bilgi sistemlerinin yetersiz korunmasına yol açmaktadır (COSO Raporu, 2015:5). Bu nedenle işletme içerisinde siber riskin iç kontrol sistemi bileşenlerine entegre edilerek değerlendirilmesi ve yönetilmesi sağlanmalıdır. Bunun için yukarıdaki iç kontrol bileşenlerine yönelik hazırlanan kritik sorunların yanıtlanması önceliklidir. Aşağıdaki şekil üzerinde belirtilen entegre sistem de sürece yardımcı siber riskin yönetilmesi ve değerlendirilmesi sürecine yardımcı olmaktadır.

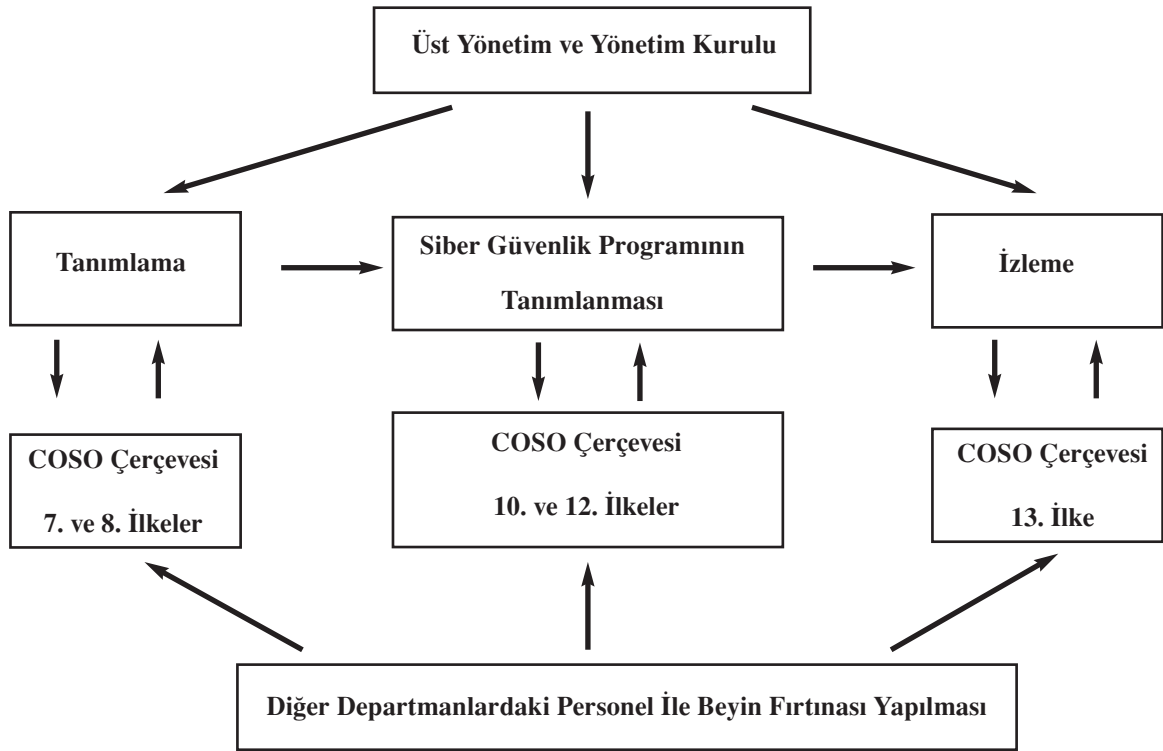
Şekil 1. Siber Riskin COSO Gözüyle Değerlendirilmesi

Kaynak: COSO Raporu, 2015: 4

Bir işletmede siber riskin COSO gözüyle değerlendirilmesi ya da yönetilmesi, yönetim kurulu ve üst yönetimin işletme amaçlarının daha iyi gerçekleştirilebilmesine imkan tanımaktadır. Yukarıdaki şekil üzerinde de görülebileceği gibi, içsel iletişim ve dışsal iletişim yolu ile sağlanan kritik bilgi sistemlerinin tanımlanması temelinde işletme içerisindeki riskin tolerans seviyesi ile ilgilidir. Bu durum örgüt içerisinde diğerlerinin de detaylı siber risk analizi uygulamasına olanak vermektedir. Sonuçta bu tür risklere işaret eden uygun kontrol faaliyetlerinin uygulamaya konması sağlanmaktadır. İç kontrol unsurlarından kontrol ortamı ve izleme faaliyetleri siber risklerin incelenmesi açısından temeldir. Örgütün güvenilir olması için, iç kontrol bileşenlerinin sunumu ve işlevi siber riskleri göz önüne alan ve onlar cevap verebilen nitelikte iç kontrol faaliyetleri esas alınarak tasarlanmalıdır (COSO Raporu, 2015:4). Çünkü COSO 2013 iç kontrol bütünlük çerçevesi örgütün iyi tasarlanmış kontrol faaliyetlerine ilişkin ilkeleri ve noktaları üzerine odaklanmasını sağlar. Her örgüt farklı kişiler tarafından yönetilir ve iç kontrolü etkileyen beceri ve dene-

yimlerin şekillendirildiği mesleki yargılar tarafından yürütülür. Her ne kadar işletmede yönetsel farklılıklar bulunsun da COSO 2013 çerçevesi her işletme açısından ortak noktalar sunmaktadır.

COSO 2015 raporuna ve denetim şirketlerinin yaptıkları araştırmalara göre, her örgüt iç ve dış kaynaklı siber risklerin çeşitleri ile karşılaşmaktadır. Siber riskler örgütün amaçlarına ulaşmasını engelleyebilecek belirsizliklerden oluşmaktadır. Siber saldırıların öncül belirleyicileri ve saldırıların arkasındaki teşvikler olarak tanımlanmaktadır. Siber saldırıların öncül belirleyicileri, çoğu zaman işletme içerisinde çoğu zaman fark edilememektedir. Bu nedenle işletme içerisinde elektronik bilginin ve sisteminin korunabilmesi ya da sürekliliği risklerin koşullarının ve sonuçlarının yönetilmesine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Caralli vd., 2010). Bu noktada da güncellenen COSO ilkeleri gerek üst yönetime gerekse de işletmenin ilişkili taraflarına detaylı açıklamalar sunmaktadır. Aşağıdaki şekil üzerinde anlatılanların sunumunu görmek mümkündür.

Şekil 2. COSO İlkelerinin İşletmedeki Siber Riskleri İzlemedeki Yeri

COSO 2013 çerçevesinde yer alan 6. ilke “Doğru ve uygun hedeflerin belirlenmesi” örgütün amaçları ile ilgili olan risklerin belirlenmesine ve tanımlanmasına yardımcı olan hedeflerin çeşitlendirilmesine olanak tanımaktadır. Bu ilke örgütün siber risk değerlendirme sürecine etki yapmakta ve amaçların nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin yol göstermektedir. Bu noktada COSO 2015 raporunda tanımlanan kategoriler aşağıdaki gibidir (COSO Raporu, 2015:5):

- Faaliyetlere ilişkin amaçlar
- Dış finansal raporlama amaçları
- Dış finansal olmayan raporlama amaçları

- İç raporlama amaçları
- Yasalara ve düzenlemelere uygunluk amaçları¹¹

Bu kategorilere uygun olarak ve COSO çerçevesinde yer alan altıncı ilke ile bağlantılı olarak örgütün amaçları ile ilgili olan risklerin tanımlanmasını kolaylaştıran kontrol amaçlarının oluşturulması işletmede üst yönetim ve yönetim kurulunun gerçekleştireceği ilk faaliyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte yüksek seviyede siber güvenlik kontrol amaçları aşağıdakileri de içeren örgütün genel amaçları ışığında belirlenmelidir (<http://www.bkd.com>):

- Kabul edilebilir seviyede riskleri azaltmak, işletmenin prestijini ve markasını koruyarak tüketici beklentilerini karşılamak, gerekli düzenleyici gereklilikleri sağlamak ve finansal varlıkları korumak,
- Elektronik bilgi sürecinde işletme bilgisine erişebilirlik, bütünlük ve güvenilirlik sağlamaktır.

İfade edilen kontrol amaçları işletmenin genel

amaçları ile uyumlaştırılarak yine COSO 2013 çerçevesinde siber risk yönetimi için bilgi sistemlerinin tanımlanması ve işletme varlıklarına ilişkin risk değerlendirmenin yapılması gerekmektedir. Özellikle COSO 6. İlke doğrultusunda yüksek seviyede yaklaşım ile bilgi sistemlerinin değerlendirilmesinin yapılması gerekmektedir. Bunun için de örgüt içerisinde siber risklere ilişkin kontrollerin uygulanmasında kritik bilgi sistemlerinin tanımlanması aşağıdaki gibi yapılabilir.

Tablo 1. Kritik Bilgi Sistemlerinin Tanımlanması

Kritik Bilgi Sistemlerinin Tanımlanması	Bilgi Sistemlerinin Nerede Var Olduğunun Tanımlanması	Bilgi Sistemleri ile İlgili Risklerin Anlaşılması
<p>Aşağıdakileri kullanarak işletme amaçları üzerinde temellenen bilgi kategorilerinin tanımlanması:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kurumsal politikalar • ISO Standartları • Düzenleyici Gereklilikler • İşletme Amaçları • Entelektüel Varlıklar • Finansal Bilgiler • Müşteri veya İşveren Bilgisi 	<ul style="list-style-type: none"> • Bilginin nasıl toplandığı, kullanıldığı, transfer edildiği, depolandığı ve arşivlendiğinin tanımlanması • Bilgi varlıklarının kullanımını, işletmeyi ve bilgi sistemini tanımak • Hangi bilginin işletme süreçleri, sistemleri ve uygulamaları içerisinde hareket ettiğinin anlaşılması için uygun bilgi akışı oluşturmak 	<ul style="list-style-type: none"> • Varlıkların envanterinin analizi ve kontrol risklerini tanımlayan bilgi akışının sağlanması • Siber saldırıların olası öncüllerinin değerlendirilmesi ve onların akış yöntemlerinin anlaşılması • Süreç, sistem ve uygulamaların risk profili üzerine odaklanan riskleri işaret eden kontrollerin tanımlanması

Kaynak: COSO Raporu, 2015:18

Değerlendirme sürecindeki tanımlama aşamasından sonra siber güvenlik programının belirlenmesine geçilmelidir. COSO 2013 çerçevesinde yer alan 7. ilke “Risklerin belirlenerek analiz edilmesi” ve 8. ilke “Suistimal riskine ilişkin değerlendirmelerin yapılması” ilkeleri işletme içerisinde daha derinlemesine risk değerlendirme yapılmasına imkan tanımaktadır. Bu aynı zamanda örgüt içerisinde siber risk etkilerinin değerlendirilmesine de imkan tanımaktadır. Risk değerlendirme sürecinin etkin olabilmesi için bireyler örgütün siber profilinin anlaşılmasına katkı yapmak zorundadırlar. Bu katılım siber saldırıların öncüllerinin belirlenmesine ya da anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca örgüt içerisinde risk değerlendirme sürekli bir şekilde değişimleri yansıtabilecek şekilde güncellenmelidir. Bu durum örgütün en önemli bilgi sistemlerinin siber kontrollerinin korunmasına olanak tanır (COSO Raporu, 2015:7). Temelinde güncellenen COSO’nun 7. ve 8. ilkeleri örgütün amaçlarına ulaşmasındaki risklerin nasıl tanımlanacağını göstermektedir. Kritik ve hassas bilgi ile ilgili önemli işletme süreçlerinin nasıl yönetileceği ve analiz edileceğini gösterir. Değişik departmanlarda çalışan personel ile yapılan beyin fırtınası risk tanımlama ve analizleri açısından önemli olabilir. Aşağıda bu ilkeler ışığında işletme içerisinde yürütülebilecek olan faaliyetlere yer verilmektedir (<http://www.bkd.com/articles/2015/coso-and-cybersecurity.htm>):

- Kritik ve hassas bilgi ile ilgili risklerin tanımlanması ve öncelik verilmesi, bu bilgi ile ilgili işletme süreçlerinin tanımlanarak işletmenin risk haritasının çıkarılması, bilginin raporlanması ve depolanması süreçleri ile ilgili örgütün tüm paydaşlarını da içeren işlemlerin tanımlanması,
- Örgüt için kritik öneme sahip bilgi teknolojileri sistemlerinin tanımlanması,
- Kritik bilgi teknolojileri sistemlerinin değer-

lendirilmesi, en yüksek risk alanlarında düzenli olarak risk yönetimi kaynaklarının toplanmasıdır.

Önemli işletme süreçlerinin ve bilgi teknolojileri sistemlerinin tanımlanmasından sonra siber güvenlik risklerini izleyen, tanımlayan, öncelik veren bir program geliştirilmelidir. Ardından da izleme aşamasına geçilerek, işletme içerisinde her bir süreci gözlemlenmeli ve kontrol çatışmaları (control gap) tanımlanmalıdır. COSO bütünlük çerçevesinde yer alan 10. ilke olan “Uygun kontrol faaliyetlerinin belirlenmesi ve geliştirilmesi” ve 12. ilke “Politika ve prosedürler aracılığıyla uygulanması” ile kontrol çatışmalarına uygun kontrol faaliyetlerinin nasıl geliştirileceği belirlenebilir. COSO çerçevesinde yer alan 9. ilkede ise “Kayda değer ve önemli değişikliklerin tespit edilmesi ve değerlendirilmesi” örgütün içerisinde izleme ve bilgi iletişim protokollerini içeren bir siber güvenlik programı hazırlanmasına ve izlenmesine doğrudan katkılar yapmaktadır. Başarılı siber risk güvenliği yönetim programı COSO’nun 13. ilkesi olan “İlgili bilgilerin kullanılması” ilgili zamanında sunum ve kaliteli bilginin iletilmesi için öneme sahiptir.

Sonuçta COSO gözüyle siber risklerin işletmede yönetilmesi ve değerlendirilmesi süreci sürekli faaliyeti içermektedir. Bilindiği gibi herhangi bir COSO bileşeninin etkili çalışması için kontrol ortamının çok güçlü olması gerekmektedir. Bu nedenle işletmede öncelikle kritik bilgi sistemlerini de içeren kontrol ortamının hazırlanması gerekmektedir. İşletmede kontrol ortamı içerisinde birtakım anahtar eylemlerin de bulunması gerekmektedir. Siber risklere uygun etkili kontrol ortamı ve izleme faaliyetlerini içeren anahtar eylemler aşağıdaki gibidir (COSO Raporu, 2015:17):

- Bilgi sistemlerini korumanın önemini göz önüne alan üst yönetimin bilinirliğinin olması

- Potansiyel siber riskleri azaltmaya yönelik olan etkili kontrollerin tasarlanmasını ve uygulanmasını sürekliliği olan bir program oluşturmak,
- Kalifiye risk uzmanlarından yardım alma ve onları sürece dahil etmek,
- Dış kaynaklı hizmet sağlayıcılar ile ilgili siber risk ve kontrollere uygun izleme faaliyetleri yerine getirmek,
- Siber zayıflıkların düzenli ve zamanında izlenmesini sağlamak,
- Bilgi sistemlerini korumaya yardımcı olan kontrol faaliyetleri uzmanlarının hesap verebilirliğini sağlamaktır.

Her bir anahtar eylem işletme içerisindeki siber risk değerlendirme ve yönetme sürecine doğrudan etki yapmaktadır. Ancak siber çağda COSO iç kontrol bütünlük çerçevesinin rehberliğini açıklayan yeni raporda da belirtildiği gibi kurumsal olarak siber riskleri yönetmek mümkün değildir. Bunun için de temel olan işletmedeki kurumsal yönetim anlayışının bu sürecin sürekliliği ve başarısı üzerindeki etkisini anlayan üst yönetimin de tam desteğini alan bir çalışmanın yürütülmesidir.

3. Sonuç ve Tartışma

Bilgi güvenliği ya da bilgi güvenliği ihlalleri birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de ulusal güvenlik stratejisi içerisinde öncelikli konuların başında gelmektedir. Bu öncelikli konu modern finansal sistem içerisinde elektronik finansal bilgi açısından değerlendirildiğinde ise, işletmenin ilişkili tarafları ya da bilgi kullanıcıları açısından siber güvenliğin önemi daha da iyi anlaşılacaktır.

Siber suç ve risk üzerinde denetim şirketlerinin de her yıl yayınladıkları anket sonuçları birçok işletmenin siber suçlar karşılaştığını ve raporladığını göstermektedir. Bu gereklilik doğrultusunda Ocak 2015’de COSO, güncellenen iç kontrol çerçevesi ve COSO Kurumsal Risk Yönetimi Bütünlük Çerçevesinin (2004) nasıl siber risklerin yönetimine rehberlik edeceğini açıklayan bir rehber yayınlamıştır. Bu araştırma raporunda COSO 2013’ün örgütün siber risk yönetimine nasıl yardımcı olacağını açıklamaktadır. Raporunda COSO gözüyle işletmedeki siber riskleri yönetebilmek ya da değerlendirebilmek için, işletmedeki kurumsal yönetim anlayışına ve iç kontrol bileşenlerine önemli vurgular yapılmaktadır. İşletme içerisinde üst yönetim ve tüm çalışanların birlikte koordineli olarak hareket ettikleri bir siber risk değerlendirme programının varlığına işaret edilmekte ve programın işlerliği açısından iç kontrol bileşenlerinden kontrol faaliyetleri ve kontrol ortamına sıklıkla vurgu yapılmaktadır. İşletmelerin siber risklere hazır olup olamayacağı noktasında belirleyici olan ise, işletmelerin siber risklere tam anlamıyla hazır olamayacağı hatta bu tür risklerden kaçınmanın imkansız olduğu ancak yönetebilmek adına ya da siber saldırıların öncüllerini belirleyebilmek adına etkin bir eylem planına ihtiyaç duyduklarıdır. İşletme içerisinde siber risklere uygun kontrollerin tasarlanması ve uygulanması sağlanabilirse işletmedeki siber risklerin etkilerini minimize etmek mümkün olabilmektedir. Bununla birlikte modern finansal sistem içerisinde işletmelere yol gösterici olan güncellenen COSO dışındaki siber odaklı standartlar ve çerçeveler işletmelerin siber riskleri yönetebilmesine yardımcı olmaktadır.

KAYNAKÇA

Caralli, Richard A.; Allen, Julia H.; Curtis, Pamela D.; White, David W.; & Young, Lisa R. 2010. CERT® Resilience Management Model, Software Engineering Institute, Carnegie Mellon University, <http://www.sei.cmu.edu/library/abstracts/reports/10tr012.cfm>

Information Security Breaches Survey. 2015. https://www.gov.uk/information_security_breaches_survey_2015-full-report.pdf

COSO. 2015. COSO in the Cyber Age, <http://www.coso.org> Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2015

COSO. 2013. Internal Control – Integrated Framework, Executive Summary, http://www.coso.org/documents/990025P_Executive_Summary_final_may20_e.pdf

COSO. 2006. Internal Control over Financial Reporting — Guidance for Smaller Public Companies, http://www.coso.org/documents/SB_Executive_Summary.pdf

IFAC. 2011. Global Survey on Risk Management and Internal Control: Results, Analysis and Proposed Next Steps, Published by the Professional Accountants in Business Committee, February, USA.

Kurt, Ganite ve Tuğba Uçma Uysal. 2015. KOBİ'ler İçin Risk Temelli İç Kontrol Modeli, İçinde: Bütünleşik Yaklaşımla KOBİ'lerde Risk Temelli İç kontrol, Editörler: Ganite Kurt ve Tuğba Uçma Uysal, Gazi Kitabevi, Ankara.

Kurt, Ganite ve Tuğba Uçma Uysal. 2013. Coso İç Kontrol-Bütünleşik Çerçeve Güncelleme Projesinin Yenilikleri, *World of Accounting Science*, Vol. 15 Issue 2, p99-109.

<http://www.bkd.com/articles/2015/coso-and-cybersecurity.htm> Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2015

<http://economia.icaew.com/news/june-2015/cost-of-cyber-security-breaches-more-than-doubles> Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2015

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/06/20130620-1-1.pdf> Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2015

http://www.weil.com/~media/files/pdfs/pcag_sec_discl_alert_jan_2015.pdf Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2015

EVKAF-HAREMEYN MUHASEBECİLİĞİNDE DAMAD İBRAHİM PAŞA EVKAFI

Prof. Dr. İsmail BEKÇİ*

Yrd. Doç. Dr. Ali APALI**

Yrd. Doç. Dr. Ö. Nilüfer KARATAŞ***

ÖZET

Türk toplumunun vazgeçilmez unsurlarından biri olan vakıf kurumları, Türk tarihi boyunca hem Osmanlı Devletinde hem de önceki Beylik ve Devlet yapılanmalarında önemli yer tutmuştur. Osmanlı Devleti'nde, özerk bir kurum olan vakıfların özellikle sosyal hayatı düzenleyici kurumlardan biri olması nedeniyle çok önemsenildiği görülmektedir. Adalet ve savunma hizmetleri dışında muhtaçların ve fakirlerin doyurulmasından, şifa sağlamaya, mesleki eğitime kadar birçok farklı konuda hizmet veren vakıfların finansmanı, bazen padişah, hanedan mensupları ve sadrazamlar bazen de halk tarafından karşılanmıştır.

Osmanlı Devleti'nin öne çıkan sadrazamlarından olan Nevşehir'li Damad İbrahim Paşa, vakıf ve yardımlaşma konularına hassasiyet göstermiş ve bu doğrultuda başta Nevşehir olmak üzere Osmanlı topraklarının belirli yerlerinde vakıflar kurdu muştur. Bu çalışmanın konusunu Başbakanlık Osmanlı arşivlerinden elde edilen Hicri 1172-1173 (Miladi 1759-1760) tarihli, EV. HMH.d kodlu ve 05155 nolu belge oluşturmaktadır. Çalışmada, orijinali Osmanlıca olan ve ekte verilen belge tercüme edilerek vakfın gelir ve giderlerinin nasıl kayıt altına alındığının ortaya çıkarılması ve vakfa ait olan bu belgenin muhasebe tarihi çalışmalarına kazandırılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Haremeyn Muhasebeciliği, Vakıf Muhasebeciliği, Nevşehirli Damad İbrahim Paşa.

DAMAD İBRAHİM PASHA EVKAF IN THE EVKAF-HAREMEYN ACCOUNTANCY

ABSTRACT

The foundations (waqfs) appeared not only in the Ottoman Empire but also in the periods of Principalities and State formations, are the indispensable elements of the Turkish Society. It has been stated that the foundations that were autonomous, were to be considered important in the Ottoman State. The finance of the foundations, which gave the various services from satisfying needy and poor, providing health to occupational education, was covered sometimes by Padishah and Grand Viziers and sometimes by the public.

Damad Ibrahim Pasha from Nevşehir, who was one of the foremost grand Viziers, showed sensitivity to the foundations and solidarity and built the foundations in some locations of the Ottoman State's lands particularly initially in Nevşehir. In this context, the document dated A.H. 1172-1173 (A.C. 1759-1760), coded as EV. HMH.d, 05155 numbered as 05155 and gotten from the Prime Ministry Ottoman Archives, is the subject of this study. In the study, it is aimed to gain the document that belongs to the foundation, into the accounting history studies and to reveal how to register the foundation's revenues and expenses by translating the original one from the Ottoman Language.

Key Words: Accountancy of Haremeyn, Accountancy of Foundations, Damad Ibrahim Pasha from Nevşehir.

* Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü.

** Kafkas Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü.

***Çankırı Karatekin Üniversitesi, İİBF, Bankacılık ve Finans Bölümü. (ozlem_nilufer@yahoo.com)

1. GİRİŞ

Türk-İslam devletlerinin en yaygın kurumlarından biri olan vakıflar birçok alanda toplumla iç içe girmiş bir yapıda faaliyet göstermiştir. Osmanlı Devleti, merkezi bir yönetim anlayışına sahiptir. Ancak yerelde, din, eğitim, sağlık, iskân ve sosyal hizmetler gibi birçok konuda vakıflar aracılığıyla hizmet vermiştir. Bu nedenle vakıflar, Osmanlı'nın hemen hemen her döneminde padişahlar, hanedan üyeleri, sadrazamlar ve diğer devlet ve din adamları tarafından desteklenmiştir.

Açıklandığı üzere hem iktisadi hem de sosyal anlamda bu denli önemli görevler üstlenen vakıfların kendilerine ait gelir giderleri ve bununla bağlantılı olarak muhasebe sistemleri mevcuttur. Osmanlı Devleti'nde vakıf müessesesi kavramının meydana getirmiş olduğu muhasebe sistemlerinden biri Haremeyn (Mekke ve Medine'ye ait olan) veya vakıf muhasebesidir. Vakıf muhasebesiyle ilgili kayıtların ve belgelerin incelenmesi Osmanlı döneminde ki muhasebe sistemi hakkında önemli bilgiler verecektir. Bu nedenle muhasebe tarihi çalışmaları içerisinde yer alan vakıf muhasebeciliğine ait Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı'ndan elde edilen Nevşehirli Damad İbrahim Paşa Evkafı'na ait olan vakıf muhasebesi kayıtları incelenmiş ve bu kayıtlardan bir tanesi çalışma konusu çerçevesinde sunulmuştur.

2. OSMANLI DEVLETİ'NDE EVKAF - HAREMEYN MUHASEBECİLİĞİ

Bir diğer adı Evkâf Muhasebesi olan Haremeyn Muhasebeciliği, Dârüssâde ağalarına bağlı olarak faaliyet gösteren ve Haremeyn'e tahsisatı bulunan kurumların muhasebe kayıtlarını tutmak ve vakıf cihetlerini kaydetmekle yükümlü olan memuriyetti.¹ Haremeyn Muhasebeciliği, Haremeyn'e ait ve bunlara bağlı vakıfların kayıtlarını tutarak her sene tutulan bu kayıtların kontrolleri ile birlikte Selâtin denem büyük camilerin vakıflarına ve bu camilerde hizmet eden görevlilerin maaşlarıyla ilgili işlemlerine de bakardı. Ayrıca Mekke ve Medine'ye ait olup İstanbul ve Rumeli'de bulunan vakıf arazileri ile ilgili olan defterleri ve kayıtlarını da tutardı. Haremeyn Muhasebesi'ne bağlı olan vakıflar; Sultan vakıflarının tamamı, Dârüssaâde Ağası nezaretinde olan vakıflar, Evliyâ vakıfları, Medine-i Münevvere ve Mısır Evkâfı, Şahısların Medine i Münevvere'ye tahsis ettiği vakıflarla bunlara ait tevcihat (Rütbe verme, yükseltme), Sadrazam ve Şeyhülislâm nezaretindeki vakıflardı.²

Tanzimat öncesi dönemde vakıf muhasebesi ile ilgili kayıtlar, Haremeyn Muhasebesi Kalemi, Haremeyn Mukataası Kalemi, Küçük Evkaf Muhasebesi Kalemi ve Anadolu Muhasebesi Kalemi'nde tutulmaktaydı. Ayrıca Şer'î mahkemeler ve vakıflarca da kendi bünyelerine ve ihtiyaçlarına göre ayrı defterler tutulmaktaydı.³

1 Ahmet, KÖÇ, "Ankara'da Yakub Abdal Zaviyesi'nin Yönetim Sorunları", Akademik Bakış, C.: 6, S.: 11, 2012, s. 226.

2 Önder, BAYIR, "Arşiv Belgelerine Göre Balkanlardaki Osmanlı Vakıfları, Balkanlarda Osmanlı Vakıfları ve Eserleri Uluslararası Sempozyumu," Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 107, Ankara, 2012, s. 327.

3 İsmail, KURT, "Vakıfların Muhasebe Usulü, Vakıfların Fıkhi Meseleleri" 5. Sempozyumu, 2010, s.24, www.isav.org.tr/img/20131029__506250263.pdf erişim: 08.10.2014

Evkaf veya Haremeyn Muhasebeciliği, evkafa ait mali konularda bilgiler verirdi.⁴ Haremeyn Muhasebesi Kalemi ile Haremeyn Mukataası Kalemi ise Mekke-Medine'deki vakıfların kayıtlarını tutarak muhasebelerini kontrol ederdi. Dârussaâde Ağaları'nın nezareti altında bulunan Haremeyn Muhasebesi Kalemi, selâtin camilerin vakıfları ve bu camilerde görev yapan görevlilerin maaşları ile ilgili işlemleri yapardı. Bu dairelere bağlı bütün vakıfların muhasebe işlemlerinin her sene evkaf müfettişleri tarafından gözden geçirildikten sonra muhasebe defterleri Baş Muhasebeye gönderilir, bir sureti de ilgili dairede saklanırdı.⁵

3. HAREMEYN DEFTERLERİ (KAYITLARI) VE ÖZELLİKLERİ

Muhâsebe-i Anadolu kalemi, Anadolu'da padişah ve vezirlere ait vakıfların hesaplarının kaydedildiği, Anadolu ve Rumeli'deki Beylerbeylerinin beratlarının tezkirelerinin (tumar tezkireleri) verildiği kalemdi. Osmanlı döneminde ki vakıfların muhasebeleri başlıca iki kategoriye ayırmak mümkündür: Bunlardan birincisi, merkez maliye büroları tarafından kontrol edilen Sultan ve Vezir vakıflarının muhasebesidir. Bu kontrol, Rumeli ve Anadolu muhasebesi kalemleri nezdinde yapılmaktaydı. İkincisi ise, şahısların kurduğu vakıflar ki bu vakıflarla mütevellileri meşgul olmuş ve kadılar veya Naibleri tarafından teftiş veya kontrol edilmiştir. Bunlar, Nazır vasıtasıyla gelirinin ve giderinin zaman zaman denetlendiği ve bu akışta bir anormallik olmadıkça işleyişine müdahale edilmediği bağımsız bir statüye sahiplerdi.

Bu vakıfların mütevellisi genel sorumluluğu üstlenirken, müteveli heyetin teklifi ve merkez'in onayıyla atanan kâtipler ise vakıf muhasebesinin sorumluluğunu üstlenmekte idiler.⁶

Osmanlı Devleti'nde 19. Yüzyıl ortalarına kadar kullanılmış olan merdiven sistemine benzeyen bir yöntemle tutulan vakıf muhasebe defterlerinin özellikleri şu şekilde sıralanabilmektedir:

- Vakıf muhasebe defterleri, daha çok vakfa ait mütevelliler tarafından tutulan hesapları, kadı ve şahitler huzurunda incelenen, vakfın mevcut mal varlığı, varsa gayrimenkul kira gelirleri, para vakfı ise kimlerden alacaklı olduğu, vakıf harcamaları için ödenen miktarlar gibi bilgileri ihtiva etmektedir. Dolayısıyla vakıf muhasebe kayıtları birçok yönüyle vakıf tahrir defterlerine benzemektedir⁷
- Vakıf muhasebe defterlerinden bazıları sadece bir vakıf adına düzenlenmiştir. Bazı defterlere ise bölümler halinde sekiz ile on vakıf muhasebesi bir defterde, fakat bölümler halinde kaydedilmiştir. Bu durum, muhasebesi bir arada tutulan bu vakıfların muhasebe kayıtlarının azlığını yani vakıf gelir-gider hareketliliğinin çok olmadığını göstermektedir.⁸
- Vakıfların muhasebe kayıtlarında, vakfiyelerde olmayan ve hedeflenmeyen (vakıflardan borç alanların özellikleri, vakfın zâyîâtı vb.) bazı bilgiler de bulunmaktadır. Muhasebe kayıtları bu yönüyle, doğrudan uygulamayı yansıtan bilgiler sunmaktadır.⁹

4 Ahmed, AKGÜNDÜZ, "İslam Hukukunun Osmanlı Devletinde Tatbiki: Şer'îye Mahkemeleri ve Şer'îye Sicilleri," İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, S: 14., 2009, s. 46.

5 KURT, a.g.e., s. 24.

6 Yaşar, BÜLBÜL, "Klasik Dönem Osmanlı Muhasebe Sistemi," Divan, 1999/1. (1999), s. 164-165.

7 Cafer, ÇİFTÇİ, "18. Yüzyılda Bursa'da Para Vakıfları ve Kredi İşlemleri," Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, C.: 23, S.: 36. 2004, s. 92.

8 KURT, a.g.e., s. 25 – 26.

9 Hüsnü, KOYUNOĞLU, "Para Vakıfları: Muhasebe Defterlerine Göre 17. Yüzyıl İstanbul Uygulaması", Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, yıl: 8, S.:1, 2008, s. 255.

- Vakıf muhasebelerinde ihtisas isteyen muhasebe teknikleri yerine, en kolay ve herkesin anlayıp tatbik edebileceği bir kayıt sistemi uygulanmıştır. Meselâ, ilk önce vakfın sermayesi kuruluş ve para cinsinden yazılmış, bu rakamın altına günlük olarak gider ve gelir rakamları ve karşılıklarına da açıklamaları yazılmış, gelen miktar sermaye ile toplanarak, giden miktar ise çıkarılarak sonuç alt satırda gösterilmiştir. Böylece vakfın son hesap durumu ilk bakışta görülebilmektedir.¹⁰
- Muhasebe defterlerindeki ilk giriş asl-ı mal kayıdır. Asl-ı mal, cari yılın beklenen gelirleri ile önceki hesap döneminin varsa nakit fazlası ile tahsil olunamayan gelirlerini içerir ve cari hesap döneminin toplam gelirini ifade eder. Bundan sonra genellikle “an bakiyye-i muhasebe-i sene-i maziyye” kaydı gelir. Bu kayıt altında önceki hesap döneminin sonunda mevcut bulunan ve cari döneme gelir kaydedilerek devreden hesap fazlası gösterilmektedir. Ancak yeniden belirtmek gerekirse bu fazla her zaman kasadan devreden nakit para olmayabilir. Bir önceki dönemde tahsil edilemeyen ve alacak kaydedilen gelirler de bu girişin altında yer alabilmektedir.¹¹
- Muhasebe defterlerinde her kaydın başında vakıf kurucusunun adı dışında unvan, görev ve lakap gibi onun sosyal tabakalaşmadaki yeri hakkında fikir veren bilgiler de bulunmaktadır. Kayıtların çoğunda bu görev ve unvan bilgileri belirtilmiş olmakla birlikte belirtilmeyenler de vardır.¹²

Muhasebe kayıtlarında vakıfların gelirleri (mahsûlât) ayrı bir başlık altında ele alınmaktadır. Gelirler genel başlığı altında, alt başlıklar şeklinde çeşitli gelir kalemleri belirtilmektedir.¹³

- Vakıflara ait yıllık muhasebe bilançoları mevcuttur. Bu bilançolar, vakıf kâtibi tarafından tutulan ruznamçe defterlerinden elde edilmekteydi. Bu muhasebeler her yıl merkeze arz edilirdi. Fakat rastlanılan bazı kayıtlar bu denetleme mekanizmasının çok düzenli olmadığını göstermektedir. Bu kayıtlarda muhasebesi 30 yıldır kontrol edilmemiş vakıflardan dahi bahsedilebilmektedir. Bu kısmen vakıfların özerkliğiyle ve çok gerekmedikçe devletin müdahale etmek istememesiyle izah edilebilir. Ayrıca denetim mekanizmalarında işlevsel olmadığı söylenebilir.¹⁴
- Defterlerde “reis-i mal” diye bir deyim kullanılmaktadır. “Reis-i mal”, ilk defa muhasebesi görülen bir vakfın anaparasını ifade etmektedir. Buna göre, muhasebe defterinde bu ifadenin bulunduğu vakıf, yeni kurulmuş demektir (o muhasebe döneminin başında).¹⁵
- Muhasebe defterlerinde giderler genellikle iki ana başlık altında işlenir: Birincisi maaşlar (el-vezâif), İkincisi ise diğer giderler (el-ihracât).¹⁶

Padişaha, sultanlara, vezirlere, beylerbeylerine ait vakıfların muhasebe kayıtları, bu kişiler merkezi yönetimde bulduklarından merkezi mali örgütlenme tarafından yürütülmekte; evkaf top-

10 KURT, a.g.e., s. 17.

11 Kayhan, ORBAY, Vakıf Muhasebe Defterlerinde Aynı Toplanan Tarımsal Gelirler ve Aynı Giderlerin Fiyatlandırılması ve Tarihsel Fiyatlar Endekslemeleri Konusunda, Osmanlı Araştırmaları, C.: XXIV, 2004, s. 292- 293.

12 KOYUNOĞLU, a.g.e., s. 273.

13 A.g.e., s. 274.

14 BÜLBÜL, a.g.e., s. 181.

15 KOYUNOĞLU, a.g.e., s. 275.

16 KOYUNOĞLU, a.g.e., s. 278.

rakların cizyesi ise vakıf tarafından organize edilmektedir. Vakıfların gelir ve giderleri çoğunlukla mahallinde kalmakta, dolayısıyla merkezi yönetimin hesapları ile fazla bir ilgisi bulunmamaktadır. Bu tür vakıfların çalışmaları, belirli kurallara göre ve mütevellî heyet tarafından yürütüldüğünden kayıt düzeninin bulunması gerekmektedir.¹⁷

4. NEVŞEHİRLİ DAMAD İBRAHİM PAŞA EVKAFI

Osmanlı Devletinde Padişah'tan sonra şer'î ve kanunî hükümleri icra ve takip ile görevli olan makam, padişahın bir nevi mutlak vekili olan sadrazamlardır.¹⁸ Devlet içerisinde bu denli güçlü olan sadrazamlar görev süreleri boyunca gerek kendi doğdukları bölgelere gerekse de ülke topraklarının değişik bölgelerine önemli yapılar inşa ettirmişlerdir. Bahsi geçen yapıların önde gelenlerinin başında vakıflar gelmektedir. Osmanlı tarihi incelendiğinde bu devlet adamlarından birinin de Lale Devri sadrazamı olan İbrahim Paşa olduğu görülmektedir. İbrahim Paşa, hem dini hem de diğer ihtiyaçların yerine getirilebilmesi için Nevşehir'e vakıf vasıtasıyla bazı yapılar inşa ettirmiştir.

Nevşehirli İbrahim Paşa Nevşehir'deki tesislerinin yapılmasına Hicri 1130 Cemaziyelahir'de (M. 1718 Mayıs) başlamıştır.¹⁹ İbrahim Paşa'nın elde bulunan iki vakfiyesinden doğduğu köye yani Muşkara'ya ait olan vakıf şu hususları ihtiva etmektedir; İbrahim Paşa vatanı veladeti olan Ürgüp kazasının Muşkara köyünde evvela yaptırmış olduğu bir cami, muallimhane ve hamam ile Ürgüp'deki çeşmelerine ait su yollarının bakımı, İzmir'deki mescid-i ve

mescidin bulunduğu han dahilindeki su yollarının tamiri, Ürgüp kazasına bağlı Nar köyündeki Halil Beşe Mescidi, Göre köyü cami, Muşkara'da Yukarı Mahalle Camii, Ürgüp'de Karamanoğlu İbrahim Bey Camii, Uçhisar köyünde yine Karamanoğlu İbrahim Bey Camii gibi eserlerdir.²⁰

Nevşehirli Damad İbrahim Paşa evkafı için bırakılan gelir kaynakları şu şekilde sıralanabilir; III. Ahmed'in kendisine temlik ettiği Muşkara Köyü ve tevabii; Ahlat köyüne bağlı Uchisar, Murdar Sahrınç mezrasının Muşkara mukaatasına dahil kısmı; İstanbul'da Dayehatun mahallesinde, Hacı Ömer Beşe, Hacı Hicazlı, Rahiki-zade Ali Ağa ve Kiler-katibi Mustafa Efendi'ye aid evler ile Molla Mehmed bahçesinin çevirmiş olduğu, bir tarafı yol olan arsa üzerinde yaptırdığı 27 dükkanlı çarşı; Kasımpaşa'da Cami-i kebir hizasında ve Selkapısı denilen yerde, 585 zira arsa ile bu arsanın yanında ve dere tarafında olan 410 zira genişliğindeki diğer arsa üzerinde inşa ettirdiği 49 dükkanlı başka bir çarşı; İzmir'de deniz kenarında Musa Bali yakası diye meşhur mahalde onbir sabunhane; bu sabunhanelerin yanında ve etrafı salhane, sığır ağılı ve umuma ait bir yol ile çevrilen yerde yaptırdığı taş-han; hanın kapısının sağında ve solunda üçerden altı mahzen; yine burada yaptırdığı mescid civarında üç salhane, iki mumhane ve sığır ağılı ile hanın kapısı arasında bir kahvehane, hanın duvarı içinde bir börekçi fûrunu, bir bakkal dükkanı, bir şerbetçi dükkanı; yine sahilde ve bir tarafı Yahudi mezarlığı, diğer tarafı mumhane ve sığır ağılı ile sınırlanmış, çorak-çamurluğu tabir olunan arazi üzerinde yaptırdığı yahudhane (Yahudilerin top-

17 BÜLBÜL, a.g.e., s.181.

18 AKGÜNDÜZ, a.g.e., s. 46.

19 İsmail Hakkı, UZUNÇARŞILI, "Osmanlı Tarihi 6. Cilt", Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s. 287.

20 Münir, AKTEPE, İbrahim Paşa'ya Aid İki Vakfiye, Tarih Dergisi, S: 15, 1960, s. 152.

luca oturdukları ev ya da evler topluluğu.); İzmir'in Kasab Hızır mahallesinde ve Hollandalıların sakin olduğu bir yerde, önü deniz, arkası yola gelen frenkhane (bu bina iki katlı olup, üst kısmında 12 oda, bir sofa ve bir matbah ile alt kısmında iki çuha mahzeni, üç esvab mahzeni ve bir dükkanı havi idi) ve son olarak Antakya'da Zeytuniye köyü civarında, Meşrikiyye (Doğu) toprağında bulunan 13 adet mülk dut bahçelerinin yarı hissesinden ibaret bulunuyordu.²¹

Damad İbrahim Paşa evkafından sadece birine ait olan bu gelir kaynaklarının en dikkat çekici yanının vakfın yer aldığı yerden uzaklarda da gelir kaynaklarının bulunmasıdır. Örneğin vakıflara İzmir, İstanbul ve Antakya gibi illerden değişik kaynaklardan gelir tahsisleri yapılmıştır. Ayrıca gelir kaynakları da belirli yapı veya arazi ile sınırlandırılmamış ve değişik yapılardan ve arazilerden gelir getirici kaynaklar evkafa ayrılmıştır.

5. DAMAD İBRAHİM PAŞA EVKAFI MUHASEBE KAYDI ÖRNEĞİ

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde 966-1250 (H.) yılları arasına ait, Haremeyn-i Şerifeyn vakıfları ve mukataaların muhasebeleri ile ilgili 665

adet muhasebe defteri bulunmakta ve bu defterlerde dükkân, oda, menzil, hane vb. emlakın kira bedelleri ve kiracıları ile ilgili kayıtlar yer almaktadır.²² Haremeyn vakıflarının içerisinde yer alan Damad İbrahim Paşa Evkafı'na ait belgeler de kurumun arşivlerinde yer alan muhasebe defter örnekleri arasındadır.

Başbakanlık Osmanlı arşivlerinden örnek olarak tespit edilen bir adet belge çalışmaya dahil edilmiştir. Bu belge 1172 ve 1273 (H.) yıllarını içine alan Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'nın Vefatından sonra elde edilen çeşitli yerleşim birimlerinin kayıtlarını kapsamakta ve bu belgenin açılış kaydı transkripsiyonu şu şekilde yapılmıştır;

“Mahsûlât ve ihrâcât-ı vakf-ı merhûm ve mağ-fûrsadr-ı a'zam-ı esbak İbrahîm Paşa der-medî-ne-i Nevşehir an-yedi İbrahîm Bey kâim-makâm-ı mütevellî-i Nevşehir bâ-defter-i müfredâtber-mûceb-i mu'tâd-ı kadîm an evveli Mart sene 1172 ilâ gâyei Şubat sene 1273 bima'rifetikıdvetü'l-emâcidve'l-ekârim Yusuf Ağa kâim-makâm-ı mütevellî-i vakf der-İstanbul el-vâki' fi 23 L [Şevval] sene 1175” devam eden kayıtlarda önce tutarlar kaydedilmiş yanına da gelirin hangi yerleşim yerinden elde edildiğine dair bilgiler verilmiştir.

21 AKTEPE, a.g.e., s. 152-153

22 KURT, a.g.e., s. 24.

Tablo.1: Nevşehirli Damad İbrahim Paşa Vakfı Gelirleri (Hicri 1172-1173)

An Mahsul-i Mukataa-i Yenidere Köy ve Zile Almp. Fi Sene	
Kuruş	Yıl
252000	1172
252000	1173
504000	
An Mahsul-i Mukataa-i Tuz. Fi Sene	
Kuruş	Yıl
132000	1172
132000	1173
264000	
An Mahsul-i Mukataa-i Mele Göbi. Fi Sene	
Kuruş	Yıl
128400	1172
128400	1173
256800	

An Mahsul-i Mezrea-i Avanos ve Göynük ve Gülerin.	
Kuruş	Yıl
38400	1172
38400	1173
76800	

An Mahsul-i Mezrea-i İcek. Fi Sene	
Kuruş	Yıl
6000	1172
6000	1173
12000	
An Mahsul-i Mezrea-i Eğrikuyu	
Kuruş	Yıl
5400	1172
5400	1173
10800	
An Mahsul-i Karye-i Gözne. Fi Sene	
Kuruş	Yıl
5760	1172
5760	1173
11520	
An Mahsul-i Karye-i Ulu Kalıç. Fi Sene	
Kuruş	Yıl
13200	1172
13200	1173
26400	
An Mahsul-i Mezrea-i Saraycık	
Kuruş	Yıl
1560	1172
1560	1173
3120	

An Mahsul-i Karye-i Ayagözine. Fi Sene	
Kuruş	Yıl
30000	1172
30000	1173
60000	
An Mahsul-i Mezrea-i Kımık. Fi Sene	
Kuruş	Yıl
25800	1172
25800	1173
51600	
An Mahsul-i Mezrea-i Arablu. Fi Sene	
Kuruş	Yıl
7800	1172
7800	1173
15600	
An Mahsul-i Karye-i Kolbak. Fi Sene	
Kuruş	Yıl
5400	1172
5400	1173
10800	
An Mahsul-i Karye-i Karacaviran. Fi Sene	
Kuruş	Yıl
7800	1172
7800	1173
15600	

An Mahsul-i Kasaba-i Nevşehir ve Göre ve Ahlat ve Mezrea-i Merdar-ı Sarnıç	
Kuruş	Yıl
105000	1172
105000	1173
210000	
An Mahsul-i An Mukataa-i İcârât-ı Zeminha-i Haymanegân. Fi Sene	
Kuruş	Yıl
42000	1172
42000	1173
84000	
An Mahsul-i Kıst-ı Han ve Hamam. Fi Sene	
Kuruş	Yıl
4800	1172
4800	1173
9600	
An Mahsul-i Kıst-ı Han-ı Cedid der-Kasabai Kayseriye	
Kuruş	Yıl
240000	1172
240000	1173
480000	
An Mahsul-i Faiz-i Mukataa-i Boynuinceli	
Kuruş	Yıl
120000	1172
120000	1173
240000	

An Mahsul-i An Çal-ı Boynuinceli ve İsti'cal-i Müceddeden İrad Kaydolunmuşdur	
Kuruş	Yıl
310080	An Boynuinceli
90000	İsti'cal
400080	1172
400080	1173
800160	
Ceman Yekun-ı Mahsul-i Vakffi't-Târihi'l-Mezbur	
Kuruş	
26190	
Yekun Kuruş	
3142800	

Buraya kadar yapılan gelir kayıtlarından sonra belgenin ikinci kısmı gider kaydı olarak kayıt altına alınmıştır. Bu giderlerin traskripsiyonunun ilk cümlesi “El-masârif el-vezayif İbrahim Paşa kaim-mekam mütevell-i vakf-imezbur”

şeklindedir. Belgenin gider kısmının devamı da yine gelirlerde olduğu gibi açıklama ile başlayıp, tarih ile bitirilmiştir. Ancak burada gelirlerden farklı olarak “kıymet” yazımının yanında birim fiyatlar ve ölçü fiyatları da yer almıştır.

Tablo. 2: Nevşehirli Damad İbrahim Paşa Vakfı Giderleri (Hicri 1172-1173)

Vazaif-i Zabitan ve Hademat Der-Âli Bâ	
Kıymet: 6761	
Kuruş	Yıl
81138	1172
81138	1173
162276	
Baha-i Dakik	
Kile: 1440	
Kıymet: 6761	
Fi: 165 (Çarpan Fiyat)	
Kuruş	Yıl
237600	1172
237600	1173
475200	
Baha-i Hınta (Buğday)	
Kile: 360	
Kıymet: 495	
Fi: 165 (Çarpan Fiyat)	
Kuruş	Yıl
59400	1172
59400	1173
118800	

Baha-i Erz-i Mısri	
Kile: 620	
Kıymet: 775 (775 Nakd-i Kıymet + 150 = 925)	
Fi: 150 (Çarpan Fiyat)	
Kuruş	Yıl
111000	1172
111000	1173
222000	
Baha-i Rugan Sade	
Kıymet: 1840	
Fi: 60 (Çarpan Fiyat)	
920 Kuruş	
Kuruş	Yıl
110400	1172
110400	1173
220800	
Baha-i Asel (Bal)	
Kıyye (Okka): 1600	
Fi: 48 (Çarpan Fiyat)	
640 Kuruş	
Kuruş	Yıl
76800	1172
76800	1173
153600	

Baha-i Zağferan	
Kıymet: 2400	
25 Kuruş	
Kuruş	Yıl
3000	1172
3000	1173
6000	
Baha-i Filfil	
Kıymet: 2400	
4 Kuruş	
Kuruş	Yıl
480	1172
480	1173
960	
Baha-i Namek	
Kıymet: 650	
10 Kuruş	
Kuruş	Yıl
1200	1172
1200	1173
2400	
Baha-i Piyaz	
Kıymet: 250	
4 Kuruş	
Kuruş	Yıl
480	1172

480	1173
960	
Baha-i Hayme	
Çeki: 780	
266,5 Kuruş	
Kuruş	Yıl
31980	1172
31980	1173
63960	
Baha-i Nohud	
5 Kuruş	
Kuruş	Yıl
600	1172
600	1173
1200	
Baha-i Şem'-i Asel	
Beray-ı Hane-i Selman Maa atik	
Kıyye: 50	
50 Kuruş	
Fi: 120	
Kuruş	Yıl
6000	1172
6000	1173
12000	

Baha-i Şem'-i Asel	
Beray-ı Cami-i Cedid	
Kıyye: 80	
80 Kuruş	
Fi: 120	
Kuruş	Yıl
9600	1172
9600	1173
19200	
Baha-i Rukan Zeytin	
Kıyye: 907,5	
Fi: 60	
Kuruş	Yıl
54420	1172
54420	1173
108840	
Baha-i Şem'-i Rukan	
Kıyye: 200	
Fi: 50	
Kuruş	Yıl
6000	1172
6000	1173
12000	

Baha-i Hatab	
Beray-ı Hamam-ı Atik	
100 Kuruş	
Kuruş	Yıl
12000	1172
12000	1173
24000	
Baha-i Kalay-ı Evan... İmaret	
10 Kuruş	
Kuruş	Yıl
1200	1172
1200	1173
2400	
Bera-ı Harc-ı Tamir ve Termimevail-i Kıst-ı maa şeria ve Dekakinber-Muceb-i Defter	
100 Kuruş	
Kuruş	Yıl
12000	1172
12000	1173
24000	
Avayid-i Nevşehir	
300 Kuruş	
Kuruş	Yıl
36000	1172
36000	1173
72000	

Avayid-i Katib-i Ruznamçe	
150 Kuruş	
Kuruş	Yıl
18000	1172
18000	1173
3600	
Beray-ı Harcı Muhasebe	
500 Beray-ı İmzayı Müfettiş Efendi	
2500 Kise	
4000 Harc-ı Kalem	
Kuruş	Yıl
6000	1172
6000	1173
12000	
Cem'an Yekun Masarifat-ı Vakf-ı Mezbur	
Kuruş	Yıl
3211080	1172
3211080	1173
68280	Mahsul-i Vakf-ı Sinin-i Mezkur
Be-Hesâb	
Kuruş	Yıl
13379,5	1172
13379,5	1173
26759	
26190	Mahsul-i Vakf-ı An Sinin-i Mezkur An İbrahim Bey Kaim-Mekam-ı Nevşehir
569	Fazla-i Masarif

Belge bu şekilde muhasebeleştirilmiş ve belgenin birinci kısmı yani gelirler toplamı **26190** akçe olmuş, ancak ikinci kısmının kaydı olan giderin tutarı **26759** akçe olarak gerçekleşmiştir. Belge bu noktadan hareketle basitçe bir gelir gider tablosu şeklinde hazırlanmıştır. Bu tablonun sonucu şu şekilde kapatılmıştır;

“Vech-i meşruh üzere vakf-ı mezburun 1172 ve 1173 seneleri hesab-ı sabıklarına kıyasen bermu'tad-ı kadim irad ve masarifi müsavat üzere rüyet oluna gelmeğin işbu mahalle şerh verildi. Fi 23 L [Şevval] sene 1175”

6. SONUÇ

Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde var olan Nevşehirli Damad İbrahim Paşa evkafına ait Hicri 1172-1173 (Miladi 1759-1760) yıllarını içine alan belgenin transkripsiyonunun yapılması sonrasında; belgede yer alan ve muhasebe işlemlerine ait olduğu anlaşılan hem gelir hem de gider kalemlerinin varlığı tespit edilmiştir. Arşivlerde bulunan muhasebe ile ilgili binlerce belge gibi söz konusu belgede de Osmanlı döneminde muhasebe işlemlerinin merdiven yöntemine göre yapıldığı görülmüştür.

Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinden temin edilen Nevşehirli Damad İbrahim Paşa evkafına ait belgede kayıtların öncelikle ikiye ayrıldığı, önce gelirlerin sonrasında ise giderlerin yazıldığı tespit edilmiştir. Gelirler kaydedilirken öncelikle yerleşim yerlerine irad kayıtları yapılmış, hemen yanında bahsi geçen tarihler ayrı ayrı belirtilerek, toplam gelirlerin sıralandığı

görülmüştür. Geliri oluşturan kısımlardan olan yerleşim yerlerinden elde edilen en düşük geliri “Saraycık” sağlamış iken, en yüksek geliri “Çal-ı Boynuinceli” sağlamıştır. İrad kısmına kaydedilen toplam gelirin 3.142.800 akçe karşılığı olarak 26.190 kuruş olduğu anlaşılmıştır.

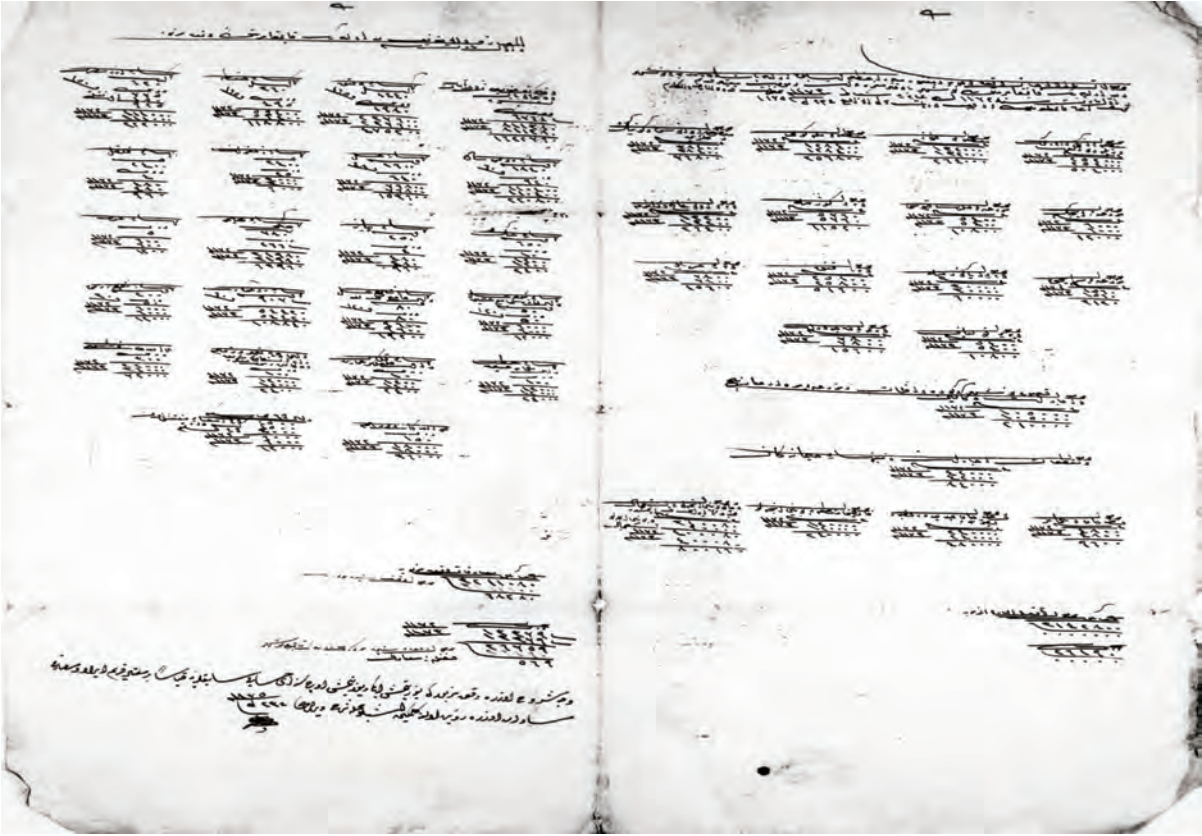
Belgenin ikinci kısmı, evkafın giderlerinin kayıt altına alındığı kısımdır. Çeşitli gider kalemlerinden oluşan kayıtlardan en dikkat çekici olanı, yiyecek maddeleri ile ilgili yapılan giderlerin yanı sıra muhasebeciye ödenen tutarların ve tamir bakım giderlerinin de aynı kayıt sistemi içinde takibinin yapılmasıdır. Bu kayıt işlemi yapıldıktan sonra 1172-1173 (H.) yıllarının gideri olarak 3.211.080 akçe karşılığı, 26.759 kuruş gider gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Osmanlı döneminde merdiven yöntemine göre yapılan muhasebe işlemlerinden ve çalışmaya konu olan Nevşehirli Damad İbrahim Paşa evkafına ait belgeden anlaşılmıştır ki muhasebe kayıtları sonrasında bir nevi gelir gider tablosu düzenlenmekte ve bu tabloda hem gelir kalemleri hem de gider kalemleri ayrıntılı bir şekilde yer almaktadır. Tabloda bir fark oluştuğunda bu durum mali tablo dipnotlarına benzer bir yöntem ile açıklanmaktadır. Bu durum, Tablo 2'den de anlaşılacağı üzere vakfın fazladan masrafının olduğu ve bu tutarın da $26.759 - 26.190 = 569$ kuruş olarak belgenin son işlemi olarak kayıt altına alındığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- AKGÜNDÜZ, Ahmed (2009), İslam Hukukunun Osmanlı Devletinde Tatbiki: Şer'îye Mahkemeleri ve Şer'îye Sicilleri, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, S: 14.
- AKTEPE, Münir (1960), İbrahim Paşa'ya Aid İki Vakfiye, Tarih Dergisi, S: 15.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Gömlek No: 5155, EV. HMM. d
- Bayır, Önder (2012), Arşiv Belgelerine Göre Balkanlardaki Osmanlı Vakıfları, Balkanlarda Osmanlı Vakıfları ve Eserleri Uluslararası Sempozyumu, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 107, Ankara.
- Bülbul, Yaşar (1999), Klasik Dönem Osmanlı Muhasebe Sistemi, Divan, 1999/1.
- Çiftçi, Cafer (2004), 18. Yüzyılda Bursa'da Para Vakıfları ve Kredi İşlemleri, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, C.: 23, S.: 36.
- Kurt, İsmail (2010), Vakıfların Muhasebe Usulü, Vakıfların Fıkhi Meseleleri 5. Sempozyumu, www.isav.org.tr/img/20131029__506250263.pdf erişim: 08.10.2014
- Koyunoğlu, Hüsnü. (2008), "Para Vakıfları: Muhasebe Defterlerine Göre 17. Yüzyıl İstanbul Uygulaması", Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, yıl: 8, S.:1.
- www.dinbilimleri.com/DergiPdfDetay.aspx?ID=212, erişim: 07.10.2014.
- Köç, Ahmet, (2012), Ankara'da Yakub Abdal Zaviyesi'nin Yönetim Sorunları, Akademik Bakış, C.: 6, S.: 11.
- Orbay, Kayhan (2004), Vakıf Muhasebe Defterlerinde Ayni Toplanan Tarımsal Gelirler ve Ayni Giderlerin Fiyatlandırılması ve Tarihsel Fiyatlar Endekslemeleri Konusunda, Osmanlı Araştırmaları, C.: XXIV.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1988), Osmanlı Tarihi 6. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

EK.1: Başbakanlık Osmanlı Arşivleri EV. HMH. D Kodlu ve 05155 Nolu Belge

EK. 2: Nevşehirli Damad İbrahim Paşa Vakfı 1172-1173 (H.) Gelir ve Gider Tablosu

Gelirler			Giderler							
Açıklama	Yıl (1172)	Yıl (1173)	Yıl (1172)	Yıl (1173)	Açıklama	Yıl (1172)	Yıl (1173)	Yıl (1172)	Yıl (1173)	Toplam Tutar
An mahsul-i mukataa-i Yenidere köy ve Zile	252.000	252.000	252.000	252.000	Vazaif-i zabitan ve hademat der-âli bâb (Kıymet:6761)	81.138	81.138	81.138	81.138	162.276
An mahsul-i mukataa-i Tuz	132.000	132.000	132.000	132.000	Baha-i dakik (Kile: 1440, Kıymet: 1980, Fi: 165 [çarpan fiyat])	237.600	237.600	237.600	237.600	475.200
An mahsul-i mukataa-i Melegöbi	128.400	128.400	128.400	128.400	Baha-i hnta (Kile: 360, Kıymet: 495Fi: 165)	59.400	59.400	59.400	59.400	118.800
An mahsul-i mukataa-i Avanos ve Göynük ve Gülerin	38.400	38.400	38.400	38.400	Baha-i erz-i Misri (Kile: 620, Kıymet: 775Fi: 150) (775 nakd-i kıymet+ 150=925)	111.000	111.000	111.000	111.000	222.000
An mahsul-i mezrea-i İsek	6.000	6.000	6.000	6.000	Baha-i rugan sade (Kıymet 1840, Fi 60, 920)	110.400	110.400	110.400	110.400	220.800
An mahsul-i mezrea-i Eğrikuyu	5.400	5.400	5.400	5.400	Baha-i asel (Kıyye 1600, Fi 48, 640)	76.800	76.800	76.800	76.800	153.600
An mahsul-i karye-i Gözne	5.760	5.760	5.760	5.760	Baha-i zağferan (Kıymet 2400, 25)	3.000	3.000	3.000	3.000	6.000
An mahsul-i karye-i Ulukalıç	13.200	13.200	13.200	13.200	Baha-i filfil (Kıymet 2400, 4)	480	480	480	480	960
An mahsul-i mezrea-i Sarayık	1.560	1.560	1.560	1.560	Baha-i nemek (Kıymet 650, 10)	1.200	1.200	1.200	1.200	2.400
An mahsul-i karye-i Ayagözine	30.000	30.000	30.000	30.000	Baha-i piyaz (Kıymet 250, 4)	480	480	480	480	960
An mahsul-i karye-i Kınık	25.800	25.800	25.800	25.800	Baha-i hayme (Çeki 780, 266,5)	31.980	31.980	31.980	31.980	63.960
An mahsul-i karye-i Arablı	7.800	7.800	7.800	7.800	Baha-i nohud (5)	600	600	600	600	1200
An mahsul-i karye-i Kolbak	5.400	5.400	5.400	5.400	Baha-i şem'-i asel Beray-i hane-i Selman maa atik (Kıyye 50, 50, Fi 120)	6.000	6.000	6.000	6.000	12.000
An mahsul-i karye-i Karacaviran	7.800	7.800	7.800	7.800	Baha-i şem'-i asel Beray-i cami-i cedid (Kıyye 80, 80, Fi 120)	9.600	9.600	9.600	9.600	19.200
An mahsul-i kasaba-i Nevşehir ve Göre ve Ahlat ve mezrea-i merdar-i Samiç	105.000	105.000	105.000	105.000	Baha-i rugan zeytin (Kıyye 907,5, Fi 60)	54.400	54.400	54.400	54.400	108.840
An mahsul-i an mukataa-i icarât-i zeminha-i Haymanegân	42.000	42.000	42.000	42.000	Baha-i şem'-i rugan (Kıyye 200, 50, Fi 30)	6.000	6.000	6.000	6.000	12.000
An mahsul-i kist-i han ve hamam	4.800	4.800	4.800	4.800	Baha-i hatab Beray-i hamam-ı atik (100)	12.000	12.000	12.000	12.000	24.000
An mahsul-i ikrist-i han-i cedidder-kasaba-i Kayseriye	240.000	240.000	240.000	240.000	Baha-i kalay-i evan... imaret (10)	1.200	1.200	1.200	1.200	2.400
An mahsul-i faiz-i mukataa-i Boymunceli	120.000	120.000	120.000	120.000	Beray-i harç-i tamir ve termimeval-i kistmaşeria ve dekakimber-muceb-i defter (100)	12.000	12.000	12.000	12.000	24.000
An mahsul-i an Çal-i Boymunceli	310.080	310.080	310.080	310.080	Avayid-i Nevşehir (300)	36.000	36.000	36.000	36.000	72.000
An mahsul-i an isti'cal	90.000	90.000	90.000	90.000	Avayid-i katib-i ruznamçe (150)	18.000	18.000	18.000	18.000	36.000
					Beray-i hare-i muhasebe (500 beray-i imzayı müfettiş efendi) (2500 kise, 4000 hare-i kalemler)	6.000	6.000	6.000	6.000	12.000
Ceman yekun-i mahsul-i vakf-i t-ârihi'l-mezbur					Cem'anyekunmasarifat-ı vakf-i mezbur					3.211.080
										3.142.800

SİGORTA ŞİRKETLERİNDE FİNANSAL TABLO SUİSTİMLERİ

Prof. Dr. Kıymet ÇALIYURT*

SMMM Duygu Tunalıoğlu TEZGEL

ÖZET

Her sektörde olduğu gibi sigortacılık sektörü de suistimale açık bir meslek dalıdır. Sigorta şirketlerinin karşılaştıkları birçok suistimal çeşidi mevcuttur. Bunların hemen hemen hepsi de sigorta şirketine karşı yapılan haksız kazanç sağlamayı amaçlayan kötü niyetli sigortalılardan oluşmaktadır. Sigortasuistimleri gerçek kayıpları karşılamak üzere dürüst sigortalılar tarafından ödenen primlerle oluşan fonların sahte başvuru ve sahte hasarlar tarafından tüketilmesi sonucunu beraberinde getirmektedir. Sigorta şirketlerini zor durumda bırakan bu tür suistimler şirketlerin mali yapıları üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Bu çalışmada, sigorta şirketlerinin yapısı anlatılarak, sigorta şirketlerinde karşılaşılan suistimler ve kötü kullanımlar hakkında bilgi verilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sigortacılıkta suistimal, suistimal, suistimal önleme prosedürü, risk, suistimal riski

ABSTRACT

FINANCIAL STATEMENT FRAUDS IN ASSURANCE COMPANIES

Insurance sector is also open to abuse as the other professions and sectors. There have been many types of abuses that the insurance companies face. Almost all of them are composed of malicious insured aimed at providing unlawful profits against the insurance company. Insurance abuses bring a result, which is consuming the funds that are paid by the honest holders to meet the real losses, is caused by the false and fraudulent claims applications. Furthermore, it is aimed to give information regarding abuses or frauds on insurance companies.

Keywords: Insurance abuse, abuse, procedure for preventing abuse, abuse risk

* Trakya Üniversitesi Balkan Yerleşkesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü, kiymetcaliyurt@trakya.edu.tr

1. GİRİŞ

Dünya tarihine bakıldığında sigortacılığa benzer ilk uygulamalar günümüzden yaklaşık 4000 yıl önce Babil’de, kervan tüccarlarına borç veren sermayedarlar, kervanların soyulması veya fidye ödeme durumuyla karşılaşmaları halinde tüccarların borçlarını silmekte, buna karşılık borcu tüccarlardan geri aldıkları zaman, taşıdıkları riskin karşılığı olarak ana borç miktarı üzerinden bir miktar para almaktaydılar. Bu olay daha sonra Kral Hammurabi tarafından yasallaştırıldı. Hammurabi Kanunlarının en büyük özelliği haydutların saldırısına uğrayan kervanların zararlarının bütün diğer kervanlar arasında paylaşılmasını öngörmesiydi. Bu, tehlike paylaşımının kara taşımacılığındaki ilk örneğini oluşturmaktaydı.

M.Ö. 600 yıllarında Hindu’lar sigorta özelliği taşıyan kredi anlaşmaları yapmaya başladılar. Basit içerikli bu anlaşmalar, toplumdaki sigorta düşüncesini geliştirerek sigortacılıkta ilk adımları ortaya koymasından önem taşımaktadır. Bu tür kredi anlaşmaları ortaçağda da gelişerek deniz ödücü ve nakliyat sigortalarının oluşturulmasında temel olarak alınmıştır.

Daha sonraları sigorta fikrinin gelişmesine katkı sağlayan uygulamaların deniz ticaretinin geliştiği yerlerde ortaya çıktığı görülmüştür. İlk denizci uluslardan Kartacalılar, Romalılar, Yunanlılar arasında, geminin taşıdığı yük üzerine borç verip geminin limana varamaması riskini taşıyan ve gemi hasarsız limana döndüğünde, hem verdiği borç miktarını, hem de taşıdığı riziko karşılığı faiz niteliğinde önemli pay alanlar bulunmaktaydı. Ancak alınan bu faizlerin yüksekliği Kilise tarafından hoş görülmeyip, bir süre sonra da bu uygulama yasaklandı. Büyük olasılıkla bu yasak, olabilecek tehlikelere karşı

önceden bir prim alma biçimine, dolayısıyla da sigorta fikrinin doğmasına yol açtı.

Prim esasına dayalı sigorta yaklaşık M.S. 1250 yıllarında Venedik, Floransa ve Cenova şehirlerinde görüldü. Gene de bugünkü anlamda sigortadan söz edilebilmesi için 14. yy’ı beklemek gerekti. Ekonomik koşulların değişmesi ile ticaret, 14. yy’dan başlayarak çok önemli gelişmeler gösterdi. O devirde deniz ticaretinde en ileride bulunan İtalya’da sigortaya gereksinim duyuldu ve deniz sigortası kavramı da ilk defa burada ortaya çıktı. Tarihte ilk sigorta poliçesi olarak kabul edilen mukavele 23 Ekim 1347 tarihini taşımaktaydı ve İtalya’nın Cenova Limanı’ndan Mayorka’ya “Santa Clara” adlı geminin yükünü temin etmek amacıyla düzenlendi. İlk sigorta şirketi de 1424 yılında, yine Cenova şehrinde kuruldu. Sigorta konusunda ilk kanuni mevzuat ise 1435 yılında yayınlanan Barselona Fermanı’ydı. İtalya’daki başlangıçtan sonra, deniz sigortalarının özellikle 18. yy’da İngiltere’de geliştiği görülmektedir.

Denizde başlayıp gelişen sigortacılık fikri, daha sonraları hayat sigortası fikrinin doğmasına neden oldu. Gemi ve yükünün sigorta edilebilmesi, kaptan, yolcular ve tayfaların da sigorta edilebilmesi fikrini getirdi. 17.yy.’da bir İtalyan bankeri olan Tonti’nin getirdiği “Tontines” denilen sistemde, belirli kişiler bir araya gelerek, belirlenen bir süre için ortaya belirli bir para koymakta, süre sonunda hayatta kalanlar parayı aralarında paylaşmaktaydı. İnsanların çoğu, kendilerinin başkalarından daha çok yaşayacaklarına inandıklarından epey rağbet gören bu sistemde ölenlerin maddi kayba uğradıkları düşünülmektedir, öngörülen süreden önce ölenler için de, ölüm rizikosuna karşılığı prim ödenmesi öngörüldü. Ve hayat sigortalarına bir geçiş de bu şekilde başladı.

17.yy.’ın ikinci yarısı sigortacılığın gelişmesine

yol açan iki önemli olaya sahne olmuştur. Bunlardan ilki sigortacılıkta istatistik metot ve tekniğinin uygulanmaya başlaması (İhtimal Hesapları), ikincisi ise 2 Eylül 1666 tarihinde Londra’da meydana gelen ve dört gün sürerek 13.000 evle 100 kilisenin kül olmasına yol açan büyük yangındır. Kara sigortalarının doğmasına neden olan bu olay, halk üzerinde büyük etki yarattı ve böyle felaketlerin sonuçlarına karşı önlem alınması gerektiğini düşündürdü. Gelişen bu fikirden hareketle 1667 yılında “Fire Office” (Yangın Bürosu) kurulmasından sonra 1684 yılında buna rakip bir ortaklık şeklinde ortaya çıkan ilk yangın sigorta şirketi “Friendly Society“ faaliyete geçti. 1688 yılında İngiltere’de Lloyd’s’ un temellerinin atılmasıyla sigortacılıkta yeni bir dönem başladı. Londra’da bulunan ve Edward Lloyd adında bir kişinin işlettiği kahvehane, gemi sahipleri, iş adamları ve tüccarların deniz ticaretine ilişkin bilgi alışverişinde buldukları bir mekân halinde idi. Burada sefere çıkan bir gemi veya geminin yükü üzerine teminat veren kişiler, “Underwriter” sıfatıyla belgeler düzenleyerek faaliyette bulunmaya başlamışlar ve yine bu kişiler Edward Lloyd’un ölümünden sonra, kendi aralarında Lloyd’ s adında bir topluluk kurmuşlardır. Lloyd’ s 1871 yılında İngiltere Parlamentosunun çıkardığı bir kanunla Birlik haline getirilmiştir. Lloyd’ s ilk yıllarında sadece deniz sigortaları branşlarında faaliyet gösterirken sonraları kara sigortaları branşına da geçmiş olup, günümüzde her türlü sigortanın yapılabildiği bir kuruluş haline gelmiştir. Lloyd’ s, dünyada başka bir benzeri olmayan, tamamen kendine mahsus bir sigorta kuruluşudur. Lloyd’ s bir sigorta şirketi olmayıp, sigorta teminatı veren şahısların oluşturduğu bir topluluk, bir birlik ve aynı zamanda dünya gemicilik istihbaratı konusunda bir merkezdir. Lloyds’ un en belirgin özelliği ise Lloyd’ s üyelerinin bütün varlıklarıyla sorumluluk taşımaları ve hiç bir zaman sigortalı ile doğrudan temas etmemeleri,

ilişkinin “Broker” denilen aracı kişi veya firmalarla temin edilmesidir. Broker’ lar Lloyd’ s ile çalışabilmek için buraya kaydolmakta ve müşterinin gerek sigorta gerekse tazminat alma işlerini takip etmektedirler.

Modern sigortacılığın doğuşuna deniz, kara sigortacılığına yangın, kaza sigortacılığına tren kazaları ile ilişkin bireysel kazalar öncülük ederken, sanayinin gelişmeye başlamasıyla yaşanan büyük teknik hasarlar, mühendislik sigortalarının gelişimine yol açmıştır. 20. yüzyılın başlarında sigorta şirketleri her türlü sigorta ihtiyacına cevap verebilecek şekilde örgütlenmelerini tamamlamış kuruluşlar olarak etkin hizmet verebilecek düzeye ulaşmışlardır.

Türkiye’ de sigortacılığın gelişimi hakkında 19. yüzyılın ikinci yarısından önce sigortacılıktan söz etmek pek mümkün değildir. Bazı Anadolu köylerinde bu tarihten önce gereksinme halinde yardım sağlamak, halkın uğrayacağı zararı karşılamak amacıyla sendikalar kurulduğu, esnaf kuruluşlarının ölüm ve hastalık durumlarında üyelerine yardım amacıyla örgütlendikleri bilinmekteyse de bunlar gerçek anlamda sigorta olmayıp, güvenlik, yardımlaşma, sosyal dayanışma düşüncesi ile oluşturulmuş kuruluşlardı. Zaten bunlar da birkaç köye özgü kalmış, Anadolu’nun tamamına yayılarak bir gelişme gösterememişlerdi. Avrupa’daki sigorta konusunda kaydedilen önemli gelişmelere karşın, Osmanlı toplumunun sosyal özellikleri, dini ortam, mali düzen, buradaki gelişimi engelliyordu. 19. yüzyılın ikinci yarısında meydana gelen yangınlar ve bunların sonucunda uğranılan büyük hasarlar, sigorta hakkındaki olumsuz düşünceler üzerinde az da olsa etki yaptı ve sigortanın ve sigorta kavramlarının doğmasına neden oldu. Özellikle 1870 yazında Beyoğlu’ndaki yangında (Büyük Pera Yangını) çok sayıda işyeri, ev, cami ve kilisenin yanması, bu bölgede de daha çok yabancı ve yabancılarla ilişkide olan zenginlerin oturması sigortanın

gelişme sürecini hızlandırdı. 1872 yılında İngiliz sigorta şirketleri, açtıkları temsilciliklerle Türkiye’ de ilk sigortacılık faaliyetlerini başlattılar. İngilizler’ den sonra Fransızlar da Türkiye’ ye ilgi gösterdiler ve 1878 yılında ilk Fransız şirketi faaliyetlerine başladı. Bundan sonra Alman, İtalyan, İsviçre gibi yabancı ülkelerin sigorta şirketlerinin çalışmaları ile sigortacılık genişlemeye başladı. Bu şirketler duyulan gereksinimi ve ihtiyaçları karşılamakla beraber, o tarihlerde sigorta şirketlerinin kuruluşunu ve sigorta faaliyetini düzenleyen devlet denetimini öngören kanunların, hatta bu konuya değinen bir hükmün dahi bulunmayışı nedeniyle tamamen denetimsiz bir biçimde çalışıyorlar, diledikleri gibi hareket edip, merkezlerinden aldıkları talimatlarla işlem yapıyorlardı. Ayrıca poliçelerini İngilizce veya Fransızca düzenliyorlar, anlaşmazlık durumunda da dava mercii olarak Londra mahkemelerini veya ilgili şirket merkezinin bulunduğu yerel mahkemeleri gösteriyorlardı. Bununlada kalmayıp diledikleri zaman sigorta poliçelerini iptal ediyorlardı. Böylece hukuki mevzuat ve denetimden yoksun, tamamen yabancılara özgü bir çalışma alanında ilk yıllar sigorta şirketleri adlarını duyurmak, sigorta düşüncesinin yayılmasını sağlayarak portföylerini genişletmek amacıyla vaatlerini yerine getirip, hasar ödemedede dürüst davrandılar. Ancak zaman geçtikçe, sigortacıların istedikleri gibi çalışmaları ve Kapitülasyonların kendilerine sağladığı geniş olanakları kullanabilmeleri, bu şirketlere Türkiye’ de kolaylıkla çok para kazanabileceği izlenimini verdi. Bu durum, kısa zamanda çok fazla sigorta şirketinin çalışmasına, sigorta ahlakının bozulmasına, haksız rekabet ve ekspertizsuistimallerine yol açtı. Dürüst tüccarlar bundan olumsuz yönde etkilenmelerine rağmen hiçbir denetim olmayışı yüzünden sigorta şirketleri uzun süre en normal yangın hasarlarını bile ödemekten kaçınıp, sigortalıların hak ve hukukunu hiçe sayan bir biçimde davranmayı sürdürdüler.

Bu ortam içinde 1893 yılında Osmanlı Umum Sigorta Şirketi ilk yerli sigorta şirketi olarak çalışmaya başladı. Bunu izleyen yıllarda sigortacılığın düzene sokulabilmesi için yabancı şirketler arasında birlikte hareket etme eğilimi belirdi. 12 Temmuz 1900 tarihinde 43 tanesi yabancı olmak üzere 44 sigorta şirketi bir araya gelerek sabit bir yangın tarifesi belirlediler. Bu Türkiye’ deki sigortacılık anlamında ilk tarifeydi.

Tarife ile birlikte, Yangın Sigorta Şirketleri’nin Sendikası adında bir örgütün oluşturulması ve sürekli bir denetim kurulunun bulunması kararı alındı. Londra’ da bulunan Fire Office Committee’ nin emirleriyle çalışmalarını yürüten sendika tarafından, yangınlara zamanında yetişerek büyümesini önlemek, yangının nedenlerini araştırmak üzere Fasman adlı bir örgüt kuruldu. Böylece denetim mekanizması ve içeriği geliştirildi.

Sendikanın bu olumlu çalışmalarına rağmen çalışan şirketlerin tamamı sendikaya girmediler ve haksız rekabet yapmaya, alınan kararların tersine davranmaya devam ettiler. Bu durumun önüne geçmek için 1908 ve 1914 yıllarında kanunlarda yapılan değişikliklerle yabancı şirketler kontrol altına alınmaya çalışıldı. 1914 yılındaki kanunla yabancı şirketler teminat göstermeye ve vergi vermeye zorunlu tutuldular. Sendikanın adı ise “Türkiye’ de Çalışan Sigorta Şirketleri” olarak değiştirildi. Bu yeniliklerle yabancı şirketler Türkler ile ortaklık kurma yoluna gittiler.

Böylece Cumhuriyetin ilanına kadar tümü yerli sermaye ve teknisyenlerle işletilen bir sigorta kuruluşu bulunmadığı görülmektedir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte sigorta alanında gerek yasal, gerekse kurumlaşma açısından büyük adımlar atıldı. Bunlardan en önemlisi 1924 yılında Türkçe’ yi kullanma zorunluluğu getiren yasa ile poliçelerin İngilizce ve

Fransızca düzenlenmesine son verildi ve aynı yıl Sigortacılar Kulübü kuruldu. 1927 yılında Sigortacılığın ve Sigorta Şirketlerinin Teftiş ve Murakabesi hakkındaki kanun yürürlüğe girdi. Yerli ve yabancı sigorta şirketlerinin denetlenmesi için, döviz çıkışının önlenmesi amacını taşıyan bu kanunun çıkışıyla sigortacılık gelişmeye, yerli sermaye ile kurulan şirketlerin sayısı artmaya başladı. Bunu izleyen iki yıl boyunca gerekli hazırlık ve incelemelerin yapılması sonucu işletme hakkının T. İş Bankası AŞ' ye ait olacağı bir anonim şirket kurulmasına karar verildi. Böylece 1929 yılında Milli Reasürans T.A.Ş faaliyetine geçti. Bu tarihten itibaren Türkiye' de reasürans tekeli başladı ve ülkedeki yerli - yabancı bütün sigorta şirketleri topladıkları primlerin bir kısmını Milli Reasürans' a devretmesi zorunlu hale geldi. Hemen hemen dünyada kurulan ilk reasürans tekeli olan Milli Reasürans önce çeşitli tepkiler gördüyse de suistimalleri önlemek, haksız rekabetin kakmasını ve ödemelerin zamanında yapılmasını sağlamak gibi yanlarıyla Türk sigortacılığının gelişmesinde olumlu rol oynadı, halkın sigortaya olan güvenini arttırdı. Bu gelişmelerin paralelinde 1939 yılında sigorta şirketleri Ticaret Bakanlığı'na bağlandı. Sigorta sektörünü ciddi bir biçimde ele alan 7397 sayılı Sigorta Murakabe Kanunu ise 1959 yılında yürürlüğe girdi. 1987 yılında yürürlüğe giren 3379 sayılı yasa ile 7397 sayılı yasada, yasal alandaki boşlukları doldurmak, sigorta şirketlerini mali yönden geliştirmek ve sigorta aracılarının durumunu yeniden düzenlemek amacıyla önemli ve köklü değişiklikler yapıldı. Bu kanun, sigorta ile ilgili organlar ve faaliyetlerini düzenleyen yönetmelikler çıkarılmasını öngörüyordu. Sigorta şirketleri Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı' na bağlanarak mali yapının bir

parçası olarak kabul edildiler. 1 Mayıs 1990 tarihinden itibaren Kaza Sigortaları (zorunlu sigortalar hariç), Mühendislik Sigortaları ile Zirai Sigortalarda; 1 Ekim 1990 tarihinden itibaren de Yangın ve Nakliyat sigortalarında da Serbest Tarife Sistemine geçildi.¹

Zaman içerisinde yeni kurulan sigorta şirketlerinin sayısı artarken, sigorta taleplerinin aynı ölçüde artmaması, ayrıca prim tahsilatında yaşanan sorunlar dolayısıyla, 1993 yılından itibaren çıkarılan Kanun Hükmünde Kararnameler ile 7397 sayılı Kanunda birtakım düzenlemelere gidilmesi ihtiyacı duyuldu. 1 Ocak 1995 tarihinden itibaren sigorta primlerinin tahsili sorununa çözüm getirilmesi amacıyla, primlerin acente cari hesapları üzerinden takibi sistemi yürürlükten kaldırılarak, poliçe bazında takip sistemi uygulamaya konuldu.

1999 depremlerini takiben 2000 yılında meskenler için zorunlu hale getirilmiş bulunan deprem sigortalarını yürütmek üzere tesis edilen "Doğal Afet Sigortaları Kurumu" (DASK) tesis edilerek yönetimi beş yıllık bir süre ile bu konuda deneyimli Millî Reasürans TAŞ' ye verildi. Diğer taraftan Türkiye'de 23.07.1927 tarih ve 1160 sayılı Yasa ile şekillendirilmiş zorunlu reasürans devri 31.12.2001'de sona erdi. 28 Mart 2001 tarihinde kabul edilen "Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu" ile kurulan bireysel emeklilik sistemi 27 Ekim 2003 yılında faaliyete geçti.

14 Haziran 2005 tarihinde 5363 sayılı "Tarım Sigortaları Kanunu" çıkarılmış ve bu kanun kapsamında Sigorta Havuzu (TARSİM) kurulmuştur. Bu Havuza ilişkin tüm iş ve işlemler, bu havuza katılan sigorta şirketlerinin eşit hisselerle ortak oldukları Tarım Sigortaları Havuz İşletmesi AŞ tarafından yürütülmektedir.

1 Türkiye Sigorta Birliği, "Türkiye' de Sigortacılık", <http://www.tsb.org.tr>

Trafik Sigortası Bilgi Merkezi (TRAMER) 16.12.2003 tarih ve 25318 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Trafik Sigortası Bilgi Merkezi Yönetmeliği ile kurulmuştur. Trafik sigortası üretimi gerçekleştiren bütün sigorta şirketlerinin 01/01/2003 tarihinden itibaren tüm poliçe bilgileri ve bunların hasar ve ödeme kayıtları TRAMER sistemine transfer edilmiş olup, yeni üretilen poliçeler ve hasar kayıtları günlük olarak transfer edilmekte ve takibi daha kolay yapılmaktadır.

5684 sayılı Sigortacılık Kanunu 14 Haziran 2007 tarihinde Resmi Gazete’ de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu gelişmenin ardından 2008 yılında Sigortacılık Kanununun getirdiği yeni tanım ve uygulamalarla ilgili ikincil mevzuat düzenlemeleri üzerindeki çalışmalar tamamlanmıştır.

Sigorta Bilgi Merkezi 9 Ağustos 2008 tarihinde 26962 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanan yönetmelikle faaliyetine başlamıştır. SBM nezdinde kurulan alt bilgi merkezleri, Trafik Sigortaları Bilgi Merkezi (TRAMER), Sağlık Sigortası Bilgi Merkezi (SAGMER), Hayat Sigortası Bilgi Merkezi (HAYMER) ve Sigorta Hasar Takip Merkezi (HATMER) kurulmuştur.

Mayıs 2014 tarihi itibarıyla 68’ ü sigorta, 2’ si reasürans olmak üzere 70 şirket Birliğimize üyedir. Halihazırda 8 şirket aktif olarak yeni sigorta ve reasürans sözleşmesi yapmamakta, toplam 61 sigorta ve 1 reasürans şirketi faaliyette bulunmaktadır. Şirketlerin 4’ ü hayat, 18’ i hayat/emeklilik, 39’ u hayat-dışı şirkettir.

Türkiye’de kurulu reasürans şirketi sayısı ise 2’dir. Ancak bunlardan bir tanesinin prim üretimini bulunmadığından faal olarak faaliyet gösteren reasürans şirket sayısı 1’ dir.²

2. SİGORTA DOLANDIRICILIĞINA GENEL BAKIŞ

Suistimal Kavramı

Finansal tablo hileleri, literatürde şirketlerin finansal tablo kullanıcılarını aldatmak amacıyla kasıtlı bir şekilde bu tablolarda yer alması gereken tutarların yer almaması ve/veya olmaması gereken tutarların tablolarda yer alması olarak tanımlanmıştır. Finansal raporlama suistimalleri, genellikle maksatlı olarak finansal bilgilerin önemli bir hata içerecek şekilde manipüle edilmesi ve bu yöntemle finansal tablo kullanıcılarının yanıltılması olarak tanımlanabilir. Bu maksatlı yapılan hatalara verilebilecek bazı örnekler: gelirlerin ve varlıkların olduğundan daha fazla gösterilmesi, giderlerin ve borçların olduğundan daha az gösterilmesi veya finansal tablolar açısından önemli dipnotların, işlemlerin veya diğer finansal bilgilerin doğru olarak raporlanmaması veya niteliğinin değiştirilerek raporlanması olarak sıralanabilir.

Bu tür suistimler genellikle üst yönetim tarafından yapılmakta ve halka açık şirketlerde daha yaygın görülmektedir. Çoğu kez gelir kalemleri üzerinden yapılmaktadır. Amaç işletmenin durumunu yatırımcılara, kredi verenlere ve diğer finansal tablo kullanıcılarına olduğundan daha iyi göstermek ya da işletmeyle ilgili taraf devlet ise olduğundan daha kötü göstermektir. Bu suistimal türü varlık veya gelirlerin olduğundan daha iyi durumda gösterilmesi ve gider veya borçların olduğundan daha düşük gösterilmesi olarak iki şekilde sınıflandırılabilir. Varlık ve gelirlerin fiktif varlık değerleri ya da hayali gelirler yoluyla olduğundan daha iyi gösterilmesi mali açıdan daha güçlü bir şirket illüzyonu yaratırken, gider ve borçlar da kaydedilmeyen giderler veya mali yükümlülükler aracılığıyla

2 Türkiye Sigorta Birliği, “Türkiye’ de Sigortacılık”, <http://www.tsb.org.tr>

olduğundan daha az gösterilebilir. Her iki durum da artan öz kaynak ve net şirket değeriyle sonuçlanır ve yanıltıcı bilgilerin oluşmasına neden olur.

Hile, bir kişinin veya bir kurumun varlığına el koyma veya bu varlığın haksız bir biçimde kullanılması şeklinde tanımlanabilir. Bir diğer hile tanımı da; bir çalışanın çalıştığı şirket kaynaklarını ve varlıklarını kasıtlı olarak uygun olmayan bir biçimde kullanarak veya ele geçirerek haksız kazanç sağlamasıdır.

Sigorta işi, doğası gereği, dolandırıcılığa açıktır. Sigorta, likit varlıkların birikimini gerektiren, kayıp tazminatları ödemek için kullanılabilir rezerv fonları şeklindeki bir risk dağıtım sistemidir.

Sigorta şirketleri sigorta primleri yoluyla sürekli büyük bir nakit akışı oluşturmaktadırlar. Bu nakit akışı çok çekici ve kolay yönlendirilebilen önemli bir ekonomik kaynaktır. Likit varlıkların büyük birikimleri, alma ve yağma planlarını elde etmek için sigorta şirketlerini cazip kılmaktadır. Sigorta şirketleri böylece yüksek getirili yatırım planlarının rezerv fonlarına ait yatırım getirisini maksimize etmek için büyük baskı altına girmektedirler.

Bu bölümde sigorta endüstrisini içeren dolandırıcılıkların en yaygın türlerinden bazıları sunulmaktadır. Yapılan tanımlar ve genel açıklamalar, Insurance Fraud Handbook, ACFE, 2009³ tan alınmıştır.

2.1. Acente / Broker Dolandırıcılığı

2.1.1. Nakit, Kredi ve Temettü Çekleri

Bir şirket çalışanı, sigortalının veya sözleşme sahibinin bilgisi olmadan nakit, kredi, ya da bir temettü çek ister ve bunu kendi banka hesabına ya da hayali bir hesaba yatırır. Çalışan, hileli

olan bu işlemi yaparken tespit edilme şansını en aza indirmek için, kendi adresine veya hayali adresteki birinin kayıtlı olan poliçe adresini değiştirir. Çek kesildikten sonra ise bu adresi eski adres bilgisine değiştirir.

2.1.2. Yerleşim Çekleri

Bir şirket çalışanı, bağış olarak verilen bir yerleşim çekini, şube ofisine, kendi ev ya da hayali bir adrese yanlış yönlendirebilir. Çalışan böylece kolaylıkla, çekin tahsil tarihinden önce kayıtlı olan adresini değiştirerek söz konusu olan kusurlu çeki oluşturabilir.

Ayrıca, yetim olan sözleşme sahibi yanlış bir yerleşim çeki için onay verilmesini istemek için fırsat karşılayabilme, periyodik onun ajansı transfer olabilir.

2.1.3. Prim Dolandırıcılığı

Acente prim toplar, ancak sigorta şirketi için onayı havale etmez. Sigortalı hiçbir kapsama girmez.

2.1.4. Hayali Ödeme Yapan Kişi

Bir acente veya görevli hayali bir kişinin kaydındaki yararlanıcı bilgilerini değiştirir ve daha sonra gerekli yetki belgelerini onay verilmesi için gönderir.

2.1.5. Hayali Ölüm Tazminatı

Bir acente veya çalışan, hayali bir ölüm sertifikasını alır ve bunun için ölüm belgelerinin onaylanmasını ister. Acente onayı alır ve ödeme yapılır. Satış temsilcisi de hayali bir uygulama yazar ve çekişmeli dönemde (iki yıl) sonra, sahte bir ölüm talep formu göndererek tazminatı alır. Acente, birkaç bin dolar yatırım yaparak, zimmetine gerçek olmayan tazminat iddiası ile 50.000 \$ veya daha fazla para geçirir.

3 Insurance Fraud Handbook, 2009

2.1.6. Sigortalama Düzensizlikleri

2.1.6.1. Öz Sermaye/Kaynak Fonu

Öz kaynak fonu, yeni işletmelerin finansmanı için mevcut prim/kural değerlerini kullanma işlemidir. Bu yüzden sigortalı, acente tarafından ne yapıldığının farkında olmalı ve tamamen yeni bir sözleşme üzerindeki uzun dönem ödeme yöntemini tam anlamıyla anlamalıdır. Çünkü görülen hiçbir sigortalama düzensizliği yoktur. Bindirme olarak da bilinen öz kaynak fonlama teknikleri, genellikle kaliteli işler üretmemektedir. Ayrıca, şirket yönetmeliklerdeki hayat sigortası miktarını artırır ama bu artan satış ve yönetim giderlerini üstlenmede az ya da neredeyse hiçbir yeni fon getirisi sağlamaz.

2.1.6.2. Yalan Beyan

Bir satış temsilcisi bilerek yasadışı kazanç elde etmek için, sigortalanacak kişiyi aldatmak niyetiyle yanlış bir açıklama yaparsa yanlış beyan oluşabilir.

2.1.6.3. Yanlış Bilgi

Bir şirket çalışanı yasadışı finansal kazanç elde etmek için aşağıda sıralanan yanlış bilgileri kullanabilir:

- Muhtemel olan bir poliçe için daha iyi bir sigorta oranı elde etmede yanlış tıbbi bilgilerin verilmesi
- Yeni kurallara göre daha ucuz bir prim elde etmek için yanlış doğum tarihinin verilmesi
- Ev ya da otomobil sigortası için ucuz bir prim elde etmede yanlış ev adresi verilmesi
- Kaskolatmada yıllık primi azaltmak veya bireyin risk havuzundan başvurarak sigorta sağlamanın yanlış sürücü geçmişi bilgilerin verilmesi

2.1.6.4. Hayali Poliçeler

Bir satıcı, kendi konumunu korumak için, hayali poliçeler gönderir. Veya birey şirketi terk etmeden önce, kendi komisyonunu arttırmak için mezar taşı davaları olarak adlandırılan hayali poliçeler üretir. Bu sayede, kendi komisyonunu artırır. Mezar taşı işlemler ile anlatılmak istenen, bir acentenin mezarlıktaki mezar taşlarından isimleri alması ve onlar adına yeni poliçeler yazmasıdır.

2.1.6.5. Kefalet ve Performans Kefil Şemaları

Kefalet ve teminat mektupları, olayların olup olmayacağına dair garanti sağlamaktadır. Bir acente, hiçbir zaman yapılmayacak olan bir tazminat için yüksek risk teminatlı ve sigortalı için değersiz olan tahvil ihraç edebilir. Bir tazminat durumu söz konusu olursa, acente, acente fonundan yapılması gereken bu ödemeyi geciktirebilir veya yapmayabilir.

2.1.6.6. Değişkenlik

Değişkenlik terimi sigortacılıkta, sigortalının bilgisi olmadan sigorta poliçesine ek teminatları dâhil etmek olarak açıklanmaktadır. İlave ücretler, tüm poliçe bedelinde gizlenmekte ve sigortalı kapsamdan habersiz olduğu sürece, birkaç tazminat bedeli hiçbir zaman tahakkuk ettirilmemektedir. Örneğin, motorlu kulüp üyelikleri, kaza sonucu ölüm, kaza ve seyahat kapsamaları genellikle sigortalının bilgisi olmadan poliçenin içine yerleştirilmiş olabilir.

2.1.6.7. Dolambaç

Dolambaç, genellikle yüksek baskılı satış tekniklerini kullanarak yeni poliçeler için mevcut poliçelerin yer değiştirmesidir. Bunun yapılmasının öncelikli nedeni ise, acentenin kar sağlamasıdır. Burada, ilk yıl satış komisyonları mevcut poliçelerin komisyonlarından yüksektir.

2.1.6.8. Çalkalama

Acentelerin, müşteriye hiçbir ek ücret almadan mevcut poliçenin meskûn değerini kullanarak ek sigorta teminatları satın alabileceklerini söylemeleri halinde ortaya çıkan durumdur. Gerçekte ise, yeni poliçelerin maliyeti sıklıkla eskilerin değerini aşmaktadır.

2.2. Araç Sigorta Programları**2.2.1. Vazgeçme**

Mal sahibinin bırakması olarak da bilinen vazgeçme, sigorta poliçesindeki bedelin nakit olarak ya da yüklü miktardaki kredinin alınması için araçtan kurtulması olarak tanımlanmaktadır. Pahalı olan bir araç küçük bir peşinat ödenerek alınmaktadır. Bu araç çalınmış olarak rapor edilir ya da bazı durumlarda araç sahibi aracı, çalınması, parçalanması umuduyla terk eder. Bazı durumlarda yapılan bu plan “çalınan” aracın içinde sigortalanmış olan diğer malların da bulunmasını kapsamaktadır.

2.2.2. Geçmişe Gönderme

Geçmişe gönderme, otomobil kazası geçirmiş ancak sigortası bulunmayan bir kişinin yer aldığı plandır. Bu kişi önce sigorta yaptırmakta, bir süre bekledikten sonra aracın kaza yaptığını rapor etmekte ve hasar tazminatını almaktadır.

2.2.3. Araç Tamiri

Bu plan aracın tamirinde ikinci el parçaların kullanıldığı ancak yeni parça takılmış gibi fatura düzenlendiği durumları kapsamaktadır. Bazen bu plan tamirci ile aracı arsında yapılan hileyi kapsamaktadır.

2.2.4. Araç Kaçakçılığı

Bu plan yeni bir aracın maksimum finansman kullanılarak satın alınmasını kapsamaktadır. Aracın sorunsuz ve temiz olduğunu gösteren sahte sertifika düzenlenir. Araç en üst seviyeden

sigorta yaptırılır ve hırsızlık kapsamı minimumda tutulur. Daha sonra araç yabancı bir limana gönderilir ve çalınmış olarak rapor edilir. Araç gönderildiği yerde satılır ve ayrıca sigortadan hırsızlık tazminatı alınır.

2.2.5. Fantom Araçlar

Mülkiyet belgesi aracın yasal sahibini gösteren belgedir. Bu belge aracın var olduğunu tamamen kanıtlamasa dahi sigorta poliçesinin çıkarılması için gerekli temel belgedir. Fantom araçlar üzerinden tazminat alınması en kolay yol olarak belirtilmektedir.

2.2.6. Sahnelenen Kazalar

Sahnelenen kazalar önceden belirlenmiş olan kazanın araç ile yapılmasını kapsayan plandır. Bu tip planlarda aynı araç defalarca kullanılmaktadır. Bu durum zaman zaman planın açığa çıkmasına neden olmaktadır.

2.2.7. Abartılmış Hasarlar

Araç tamir endüstrisindeki iş çevresi ve rekabet bazı işletmelerin indirimleri karşılamak amacıyla maliyetleri yüksek göstermelerine neden olmaktadır. Bu durumlarda sigortalı, tamirhane sahibi tarafından şirketin uygulayacağı tüm yaptırımların tamirhane tarafından karşılanacağı konusunda ikna edilmektedir.

2.2.8. Araç Tanımlama Numarasının (ATN) Değiştirilmesi

ATN değiştirilmesi ile yapılan suistimal planında araç satılmakta ve tamir edilmiş olarak rapor edilmektedir. Gerçekte araç tamir edilmemekte bunun yerine araç tanımlama numarasının bulunduğu plaka aynı tip ve model çalıntı araçtaki ile değiştirilmektedir.

2.2.9. Kiralık Araba Dolandırıcılığı

Otomobil dolandırıcılığı için kişinin aracın sahibi olması gerekmemektedir. Kiralık araçları

kullanarak yapılabilecek birkaç farklı dolandırıcılık planı bulunmaktadır. En yaygın olanları maddi hasarlı, yaralanmalı ve ihracat dolandırıcılıklarıdır.

2.3. Mülkiyet Planları

Mülkiyet planları genellikle var olmayan mallar için yapılan sigorta işlemlerini veya şişirilmiş kayıp miktarlarını kapsamaktadır.

2.3.1. Şişirilmiş Envanter

Yangında kaybedilen bir mal sigorta formunda belirtilmektedir. Bununla birlikte aslında var olmayan bu mal envanter kayıtlarında bulunmaktadır. Ancak bu mal daha önce satılmış olabilir ya da davacı tarafından bu mala hiçbir zaman sahip olunmamıştır.

2.3.2. Sahte veya Şişirilmiş Hırsızlık

Çalınan ev veya araba kaybedilen paranın geri alınması için oluşturulan tazminat talebinin temelini oluşturmaktadır. Fakat bu mallar ya hiç var olmamıştır ya da daha önce satılmıştır.

2.3.3. Kâğıt Tekneler

Tazminat talebi batan tekneler için yapılmaktadır fakat tekne gerçekte bulunmamaktadır. Satış faturası ile teknenin kaydının yaptırılabilir. Belirli bir süre sonra teknenin battığı ileri sürülerek meydana gelen kaybın karşılanması talep edilmektedir. Fakat teknenin geçekte var olmadığı ya da bilinçli olarak batırılmadığının ispatı oldukça zordur.

2.3.4. Kundaklama

Kişisel konutlar veya ticari mülkler finansal kazanç sağlanması amacıyla yakılarak yok edilmektedir. Sigorta sahipleri tek başlarına veya bu iş için kiraladıkları kişilerle veya organize suç örgütleri ile beraber hareket etmektedirler.

2.4. Hayat Sigortası Dolandırıcılığı

2.4.1. Hileli Ölüm İddiası

Hayat sigortasından ödeme alınabilmesi için ölüm belgesine ihtiyaç bulunmaktadır. Bununla birlikte sahte ölüm belgesi alınması çok zor değildir. Kişi yaşıyor ve kayıp olabilir veya ölmüş olabilir ve ölüm geçmişte gerçekleşmiş olabilir. Ölüm tazminatlarında geri ödeme için yapılacak olan incelemelerin hassas yapılması rüşvet ile engellenebilir ve kolaylıkla geri ödemelerin yapılması sağlanabilir.

2.4.2. Cinayet

Bu tür dolandırıcılık sigorta tazminatının alınması için kişinin öldürülmesini kapsamaktadır. Ölümün kaza gibi gösterilmesi ya da sıradan bir ölüm şeklinde gösterilmesi sağlanmaktadır.

2.5. Yükümlülük Dolandırıcılığı

Yükümlülük dolandırıcılığında davacı gerçekte meydana gelmemiş olan yaralanma için tazminat talep eder. Kayma ya da düşme en yaygın görülen sahtekârlık çeşididir. Bu durumda davacı ihmal sonucunda düştüğünü iddia etmektedir.

2.6. Tazminat Dolandırıcılığı

Çalışan tazminatlarını düzenleyen kanuna göre işveren veya işçilerin sigorta planları çalışanın iş kazası geçirmesi durumunda hatanın hangi tarafta olduğuna bakılmaksızın ve hatanın belirlenmesi için gerekli yasal prosedürlerin yerine getirilmesi için geçecek zamanı dikkate almaksızın çalışana ödeme yapılmasını gerektirmektedir. İş sırasında olabilecek kaza ya da yaralanmalar kol kırılması gibi fiziksel veya stres gibi mental olabilir.

2.7. Yaygın Sigorta Programları

Sigorta programları 4 kategoriye ayrılmaktadır. Bunlar prim dolandırıcılığı, acente dolandırıcılığı, hak sahibi dolandırıcılığı ve organize dolandırıcılıklardır.

2.7.1. Prim Dolandırıcılığı

Bu tip dolandırıcılık işverenin çalışanların primlerini en düşük seviyeden beyan etmesi sonucu ortaya çıkar.

2.7.2. Acente Dolandırıcılığı

Acente kâğıt üzerinde müşterisini sigortalı olarak göstermekte ancak gerçekte sigorta primini sigorta şirketine göndermemektedir. Acente işveren tarafından doldurulmuş olan formu daha düşük prim teklif etmek için değiştirebilir.

2.7.3. Hak Sahibi Dolandırıcılığı

Meydana gelen yaralanma olayının saptırılması veya kişinin kendini bilinçli olarak yaralaması şeklinde meydana gelir.

2.7.4. Organize Dolandırıcılık

Organize dolandırıcılık olayları avukat, doktor, hak sahibi ve simsarın ortak çalışması ile yapılmaktadır. Bu tip dolandırıcılık tazminat vakalarının yanında araç kazaları gibi tıbbi dolandırıcılıklarda da kullanılmaktadır.

Avukat: Genellikle avukat, planın organizasyonunu yapan ve en fazla kazanç sağlayandır. Avukat hak sahibini sigorta şirketi ile geniş kapsamlı bir anlaşma yapması için ikna eder. Hak sahibi sigorta yaptırmak için sağlık kontrolünden geçebilir veya geçmeyebilir. Avukat, yaralanan tarafı muayene için doktora sevk eder.

Simsar: Simsar plan gereği hastayı bulmaktadır. Bu kişi doktor veya avukat tarafından ayarlanmış olabilir ve ödemesi toplam kazançtan pay verilmesi şeklinde veya getirdiği hasta başına yapılmaktadır.

Doktor: Doktor dolandırıcılık planının organizatörlerinden veya oyuncularından biri olabilir ve planın kusursuz bir şekilde çalışması için muhakkak olmalıdır. Doktor planın gerçek gibi

görünmesi için kullanılmaktadır ve bunun karşılığında gelirden yüksek bir pay almaktadır. Doktor muayene için gerekli olan ya da olmayan tüm işlemleri faturalandırmaktadır. Eğer hastanın düzenli bir sağlık sigortası varsa faturayı iki katına kadar arttırılabilmektedir. Eğer yaralanma iş amaçlı seyahat sırasında yapılan trafik kazası sonucunda meydana gelmiş ise doktor çalışanın tazminatını karşılayan firma, çalışanın sağlık sigortası ve otomobil firmasının sigortası olmak üzere üç farklı şirkete fatura edebilir.

3. SİGORTA SAHTEKARLIKLARINDAKİ “KIRMIZI BAYRAKLAR”

Sigorta sahtekârlıklarındaki kırmızı bayraklar aşağıdakilerden herhangi birini içerebilir:

- Tazminat talebi poliçe başlangıcından kısa bir süre sonra veya sigorta kapsamının artırılmasından hemen sonra yapılmaktadır. Bu durum planlanan mülkün veya ziynet eşyasının satın alınması veya kayıp öncesi dönemde her ikisinin birden yapılmasını kapsamaktadır.
- Sigortalının geçmişte çok fazla tazminat talebinin ve kayıplarının bulunması
- Olaydan önce sigortalının herhangi bir kayıp olması durumunda sigortanın kapsamı ve ödemeler konusunda sigorta acentesine kayıp ile ilgili varsayımsal sorular sorması.
- Sigortalının sigorta anlaşmasının kısa sürede yapılması için çok ısrar etmesi ve tazminat talebinin iyi dokümanter edilmediği durumlarda sigortanın kapsamı ve tazminat prosedürleri hakkında olağan dışı bilgiye sahip olması.
- Hırsızlık sigortasında sigorta kapsamı geniş tutulmuşsa ve hırsızlık durumları için alışılmadık şekilde fazla mülkü kapsıyorsa.

- Yangın ya da hırsızlık gibi kayıplarda poliçe, son zamanlarda alınmış, pahalı mülkleri kapsıyorsa veya sigortalı kayıpları ile ilgili fatura, kullanım kılavuzu veya başka dokümanları gösteremediği halde kaybolan mallarının en iyi kalitede ya da en pahalı mallar olduğunu iddia ediyorsa.
- Yangın tazminatlarında, sigortalı için kişisel veya duygusal önem arz eden eşyalar (fotoğraflar, aile yadigârları veya evcil hayvanlar gibi) kayıplar arasında bulunmuyorsa.
- Kayıplar arasında garaj satışı, ikinci el satıcılar gibi yerlerden alınmış çok miktarda ve faturasız mal bulunduğu iddia edildiği durumlarda.
- Sigortalının tazminat talebinde bulunduğu malları hatırlayamaması, bilememesi veya yeterli şekilde tanımlayamaması durumunda.
- Sigortalının kayıplarına ait fatura ve diğer dokümanlara, şahitlere ve tüm fotoğraflara sahip olduğu diğer bir ifade ile tazminat talebinin eksiksiz olduğu durumlarda.
- Sigortalı tarafından sağlanan belgelerin düzensiz veya sorgulanabilir olduğu durumlarda, örneğin;
 - Numaralanmış faturaların ayı yerden farklı tarihlerde alınmış olması veya sırayla alınmış olması
 - Dokümanların tarih, tanım ve miktarlarına ilişkin değişim sinyalleri vermesi
 - Dokümanların sadece fotokopilerinin bulunması, asıllarının sağlamaması
 - Farklı makbuz ve fatura gibi dokümanlarda el yazılarının veya imzaların benzer olması.
 - Mülkün fiyatı için yada fatura üzerindeki tarihe göre ödenen vergi miktarının hatalı olması.
- Fatura, makbuz veya gönderi belgelerinde “ödendi”, “alındı” gibi damgaların bulunmaması.
- Hırsızlık veya kayıp gibi durumlarda sigortalının polise başvurmak için uzun süre beklemesi
- Sigortalının hırsızlığın olduğu gün veya çok kısa süre sonra çalınan tüm eşyalarının eksiksiz ve tam listesini polise verebiliyor olması.
- Tazminat talep edilen miktarın sigortalı tarafından polise bildirilen miktardan farklı olması.
- İş envanteri veya gelir kayıplarında sigortalı tüm kayıtları tutmaz veya tutulan kayıtlar kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun olmaz.
- Sigortalı tarafından beyan edilen kayıp ile kayba ilişkin fiziksel delillerin birbiri ile uyumsuz olması
- Hırsızlık durumlarda kırma ve zorla girme gibi fiziksel kanıtların bulunmaması
- Yangın kayıplarında;
 - Yangının görünen nedeni veya başlangıcının kazara ortaya çıkmış olma ihtimalinin olmaması veya yangını hızlandıracak ya da başlatacak maddelerin kullanıldığına ilişkin kanıtların olması
 - Yangından geriye kalan mülkün beyan edilen mülk ile uyuşmaması
- Binanın daha önce beyan edilen özellikleri göstermemesi veya kayıp olduğu iddia edilen malzemelere göre binanın yeterli büyüklükte olmaması

- Sigorta edilen araçtaki hasar ile çarpıştığı sigortasız araçtaki hasar ile uyumsuz olması
- Sigortalının hasar gördüğünü iddia ettiği eşyasını sigorta eksperini incelemeden iskartaya çıkarması
- Beyan edilen mülkün maliyetinin sigortalının karşılayabileceğinden çok daha fazla olması.
- Sigortalının rutin sorulara cevap vermekten kaçınması veya cevap verememesi durumunda.
- Sigortalı tarafından gösterilen destekleyici kanıt ve belgelerin inandırıcı olmaması
- Sağlık uygulamalarındaki bilgilerin sağlık geçmişindeki detaylar (tarihler, yer isimleri vb.) ile karşılaştırıldığında çok şüpheli ve muğlak olması
- Başvuru belgesindeki gelir, sahip olunan diğer sigortalar gibi soruların cevaplanmaması
- Sigortalının çok fazla sigortasının bulunduğu tespit edilmesi.
- Sigortalının gelirinin sigorta miktarını karşılayabileceğini garanti etmediği durumlar.
- Sigorta başvurusu yapanın başvuru formunda belirttiği doğum tarihinin daha önce yaptığı başvuru veya poliçelerde beyan ettiği ile uyuşmaması
- Doktor raporundaki tıbbi geçmişe ilişkin detayların çok muğlak olması ve başvuruda verilen bilgiler ile örtüşmemesi
- Ülke dışında gerçekleşen ölüme ilişkin ölüm beyanının verilmesi
- Sigorta başvurusundaki imza ile tazminat beyanındaki imzanın uyuşmaması
- Hak sahibi veya onun avukatının şirket tarafından standart olarak kullanılan yetki belgesi üzerindeki bilgilerin sınırlandırılması için girişimde bulunması
- Araştırmanın engellenmesi ve şirket tarafından istenen bilginin verilmemesi amacıyla ölüm beyanının avukat tarafından hemen getirilmesi
- Şüpheli ölüm iddiası kazara ölüm olarak rapor edilir fakat büyük ihtimalle intihar olabilir. (Tek aracın bulunduğu ölümlü kaza, av kazası veya silahın temizlenmesi sırasında ateş alması gibi)
- Otopsi raporunda belirtilen boy ve kilo ile son başvuru formundaki bilgilerin farklı olması. Diş kayıtlarının otopsi raporundakilerle uyuşmaması.
- Hastanede kalan hastaya ait kayıtların kaybolması veya hastaya ait kayıtların doktorun muayenehanesinden kaybolması
- Sigorta şirketine gönderilen ölüm beyanının eksiksiz ve her detayı içeren şekilde kusursuz olması. Ölümle ilgili dokümanların sigorta şirketi tarafından talep edilmeden gönüllü olarak gönderilmesi.
- Belirlenmiş sigortalı grubuna yapılan rutin denetimler maaş bordrosunda görünmeyen çalışan sayısında artış olduğunu göstermektedir.
- Polis raporları hak sahibi tarafından ibraz edilmiştir.
- Hak sahibi davanın bir an önce görülmesini talep eder.
- Aynı eczaneden alınan reçete numara serileri ile reçete tarihlerinin örtüşmediği durumlarda.

- Görgü tanığının olmadığı uzak kırsal arazide aracın yakılması; bu durumda sürücü yangının elektrik kontağından çıktığını iddia eder.
- Ev ya da iş yeri yangınlarındaki ilk bilgi iş yeri ya da ev sahibinin finansal durumunun kötü olduğu ve bunun kişi üzerinde baskı oluşturduğu yönündedir ve bu durum yangını şüpheli hale getirir.
- Sigorta şirketinde tazminat operasyonları ile uğraşan çalışanın içki veya uyuşturucu problemi olduğu, finansal zorluk içinde olduğu, problemlili evliliğinin olduğu biliniyor. Bu durumda düzensizlikler görülmeye başlanmaktadır.
- İş yeri veya özellikle ev soygunlarında yapılan araştırmada geriye kalan malların çalışanlara göre daha düşük kalitede olduğu görülmektedir. Halı üzerinde ağır olan mobilya veya eşyalara ait girinti izleri bulunmamaktadır. Duvarda tabloları asmak için herhangi bir aparat bulunmamaktadır. Giriş veya çıkışlar büyük eşyaların demonte edilmeden geçirilebilmesi için çok küçüktür.

4. SİGORTA SUİSTİMALLERİ BİLGİ SİSTEMİ (SİSBİS)

Sigorta Suistimleri Bilgi Paylaşım Sistemi (SİSBİS), Üçüncü şahıslardan ve sigorta şirketlerinden sağlanan “yanlış sigorta uygulamaları” ve sigorta suistimallerine konu olabilecek verilerin tutulduğu merkezi bir veri tabanıdır. SİSBİS oto, sağlık, hayat ve diğer tüm sigorta dallarını

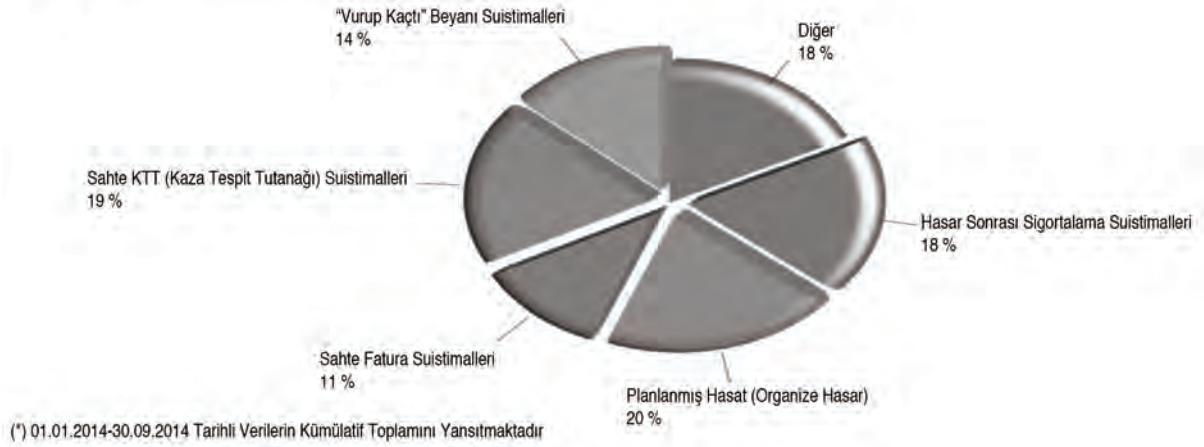
kapsar. SİSBİS’ in amacı aşağıdaki şekli ile hem sigorta şirketleri hem de sigortalılar için aşağıdaki şekli ile özetlenebilir. Sigorta Şirketleri İçin;

- Sahtekarlık ilave maliyetinin azaltılması.
- Risklerin teminat kapsamına alınıp alınmaması.
- Risklerin fiyatlanması konusunda daha doğru karar alma imkanı sağlaması.

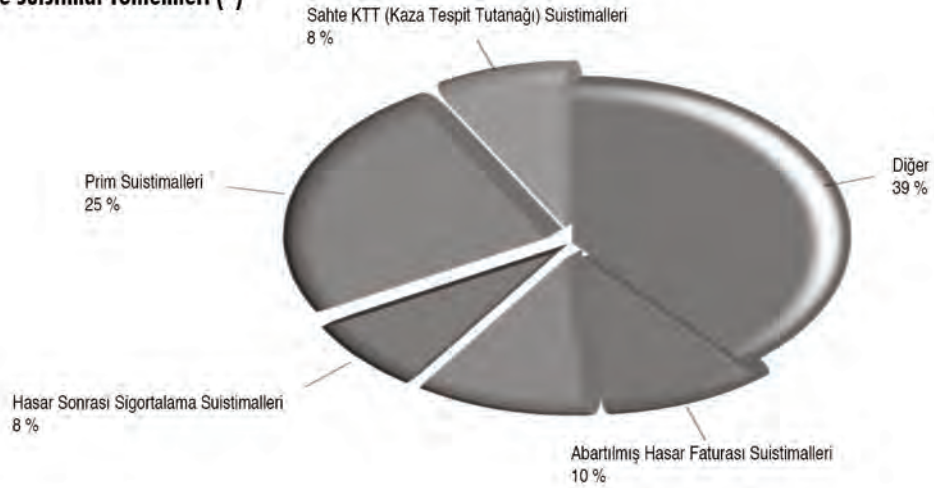
Sigortalılar İçin;

- Dürüst sigortalının haklı menfaatlerinin korunması.
- Prim maliyetlerinin düşürülmesi.

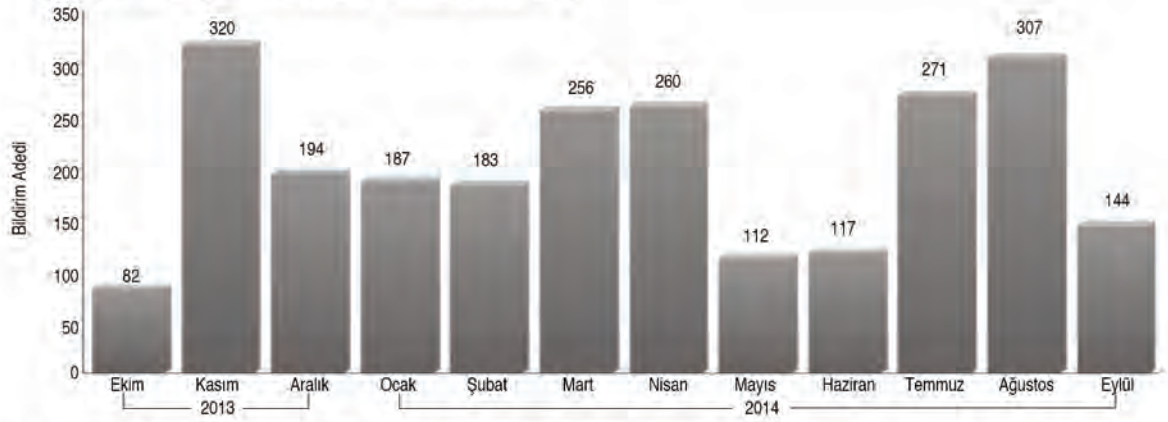
Olayın hukuki boyutu ise, “Sigortalı/ Sigorta Ettiren/ lehtar/ Hak Sahibi sıfatına haiz olduğunuz sigorta ilişkilisinde tarafınıza ya da üçüncü şahıslara haksız menfaat sağlamaya yönelik herhangi bir eyleme sebebiyet vermeniz durumunda tazminatı eksik alma veya alamama halleri ortaya çıkabileceği gibi Türk Ceza Kanunu ile 30 Nisan 2011 tarih ve 27920 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan “Yanlış Sigorta Uygulamalarının Tespiti, Bildirimi, Kaydı ve Bu Uygulamalarla Mücadele Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” hükümleri çerçevesinde işlem tesis edilecektir” şeklinde ifade edilen yargı ile hükme bağlanmaktadır. SİSBİS sistemi üzerinden elde edilen suistimal istatistikleri ise şu şekilde sıralanmaktadır.

Sigorta Şirketleri Bildirimlerinde Suistimal Yöntemleri(*)

Şekil 4.1. Sigorta Şirketleri Bildirimlerinde Suistimal Yöntemleri

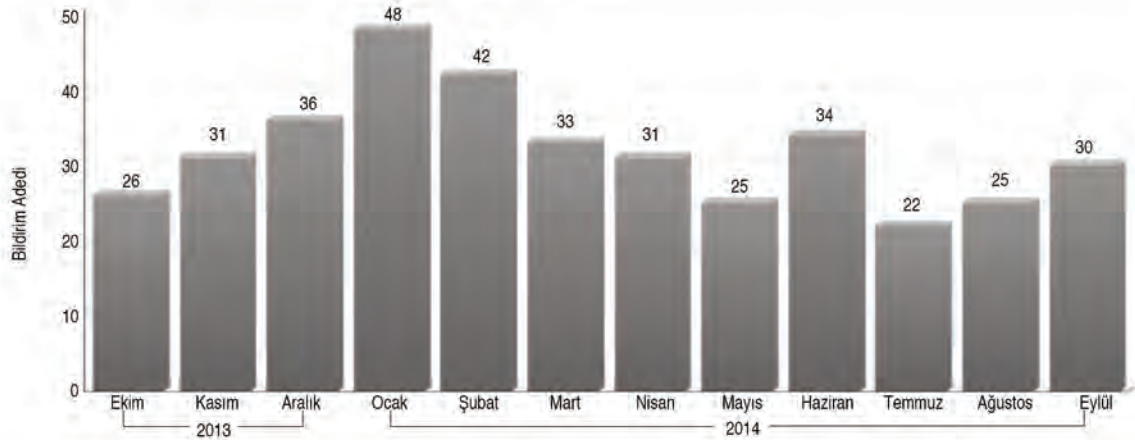
Diğer Bildirimlerde Suistimal Yöntemleri (*)

Şekil 4.2. Diğer Bildirimlerde Suistimal Yöntemleri

Sigorta Şirketleri Ay Bazında Suistimal Bildirim Adetleri (*)

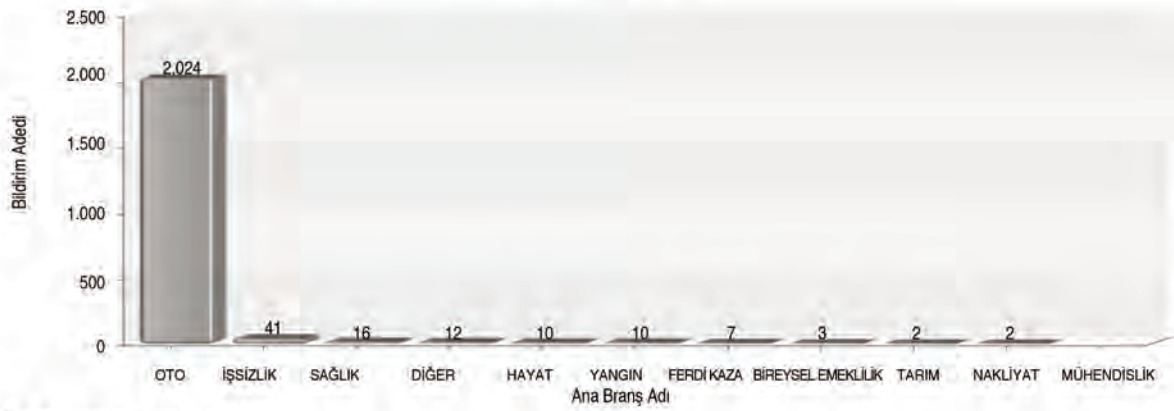
(*) Grafik son 12 ay baz alınarak hazırlanmıştır, son 12 ayın toplam bildirim adedi 2.443 dir.
30.09.2014 Tarihi İtibariyle Veri Tabanında Mevcut Olan Verileri Yansıtmaktadır.

Şekil 4.3 Sigorta Şirketleri Ay Bazında Suistimal Bildirim Adetleri

Diğer Kaynaklar Ay Bazında Suistimal Bildirim Adetleri (*)

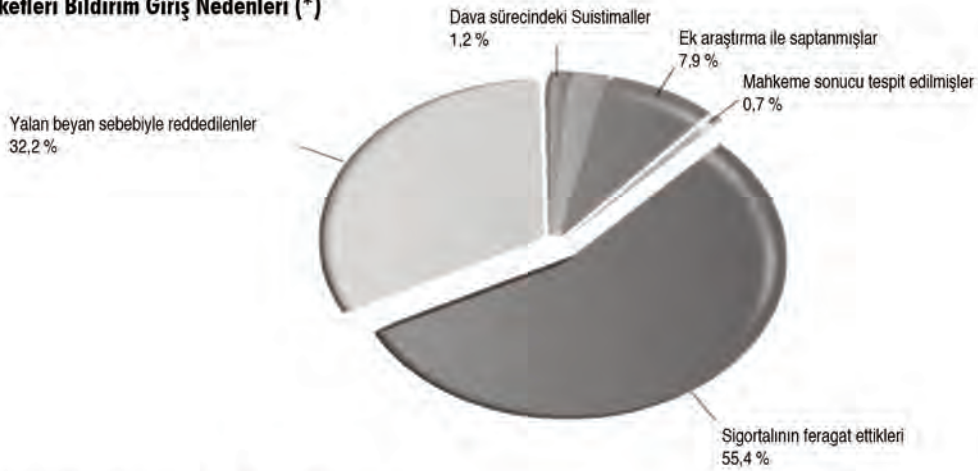
(*) Grafik son 12 ay baz alınarak hazırlanmıştır, son 12 ayın toplam bildirim adedi 383 dir.
30.09.2014 Tarihi İtibariyle Veri Tabanında Mevcut Olan Verileri Yansıtmaktadır.

Şekil 4.4 Diğer Kaynaklar Ay Bazında Suistimal Bildirim Adetleri

Branş Bazında Tüm Kaynakların Suistimal Bildirim Adetleri Dağılımı (*)

(*) Toplam bildirim adedi 2.127 dir.
01.01.2014 - 30.09.2014 Tarihli Verilerin Kümülatif Toplamını Yansıtmaktadır.

Şekil 4.5 Branş Bazında Tüm Kaynakların Suistimal Bildirim Adetleri Dağılımı

Sigorta Şirketleri Bildirim Giriş Nedenleri (*)

(*) 01.01.2014-30.09.2014 Tarihli Verilerin Kümülatif Toplamını Yansıtmaktadır

Şekil 4.6 Sigorta Şirketleri Bildirim Giriş Nedenleri

SONUÇ VE ÖNERİLER

Genel bir tanım olarak ele alındığında, hile; bilinçli olarak yapılan bir fiil olarak tanımlanmakta ve bu yönüyle kasıt taşımayan hata türü davranışlardan ayrılmaktadır. Bu yönüyle finansal tablo hileleri, literatürde şirketlerin finansal tablo kullanıcılarını aldatmak amacıyla kasıtlı bir şekilde bu tablolarda yer alması gereken tutarların yer almaması ve/veya olmaması gereken tutarların tablolarda yer alması olarak tanımlanmıştır. Finansal raporlama suistimalleri, genellikle maksatlı olarak finansal bilgilerin önemli bir hata içerecek şekilde manipüle edilmesi ve bu yöntemle finansal tablo kullanıcılarının yanıltılması olarak tanımlanabilir.

Sigorta suistimallerinin tespit edilmesi ve azaltılması sigorta sektörü ve sigortacılar açısından öncelikli çözülmesi gereken sorunların başında gelmektedir. Bu suistimaller dürüst sigortalıları etkilediği gibi finansal tabloların hileli olması neticesinde üçüncü taraf olan bilgi alanlar açısından da çözülmesi gereken bir sorun halini almaktadır. Bu sorunun çözülmesi için yapılması gerekenlerin başında devletin çıkarmış olduğu yasaların ve sigorta şirketlerinin bu tür suistimallerin önüne geçmek için uygulamaya aldığı şirket politikalarının önemi büyüktür. Bu konuda kesin ve kararlı uygulamalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA/BİBLİYOGRAFYA

ASİL Denetim, “Türkiye’ de Suistimal Etik Kurallara Uyumsuzluklar” http://www.asildenetim.com/images2/etik_kurallara_uyumsuzluklar_turkiyede_suiistimal.pdf, (5 Ocak 2015)

Atilla Çilingir, “Sigorta Suistimallerinin Sektöre Etkisi”, <http://www.atillacilingir.com/sigorta-suistimallerinin-sektore-etkisi/>, (3 Ocak 2015)

Ali Bülent Kayacan, “Sigorta Acentelerinin Muhasebe Kayıt Düzeni”, Referans ABK Sigorta Acenteliği Limited Şirketi, http://referanssigorta.com/Sigorta_Acentelerinin_Muhasebe_Kayı_Düzeni_Yeni.pdf, (25 Aralık 2014)

Christopher J.,Skousen, “An Empirical Investigation of theRelevanceand Predictive Ability of the SAS 99 Fraud Risk Factors,” Doctor of Philosophy, Oklahoma StateUniversity, UMI Dissertation Services, 2004

Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit, AU Section 316 Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit, <http://www.aicpa.org/research/standards/auditattest/downloadabledocuments/au-00316.pdf>, (10 Ekim 2014)

Ergün Küçük ve Şaban Uzay, “Hileli Finansal Raporlamanın Oluşumu ve Doğurduğu Sorunlar”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 32, Ocak-Haziran 2009, ss.239-258

Insurance Fraud Handbook, Association of Certified Fraud Examiners, 2009.

S. Alkan, “Sigorta Sektörü”, Sigorta Araştırmaları Birimi, N0: 22, 2000.

Türkiye Sigorta Birliği, “Sigortanın Tarihi”, <http://www.tsb.org.tr>, (12 Ocak 2015)

Türkiye Sigorta Birliği, “Türkiye’ de Sigortacılık”, <http://www.tsb.org.tr>, (12 Ocak 2015)Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği, “Sigorta Branşları”, <http://www.tsrbs.org.tr>, (15 Ocak 2015)

Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği

Sigorta Acenteleri Yönetmeliği

Sigortacılık Kanunu

Türk Ticaret Kanunu

Vergi Usul Kanunu

TÜRK İHRACATÇILARININ MALİ TABLO ANALİZLERİ: KRİZ SONRASI DÖNEME İLİŞKİN SEKTÖREL KARŞILAŞTIRMA

Doç. Dr. Volkan DEMİR*
İlyas ÇELİK**

ÖZET

882 ihracatçı firmanın verisi kullanılarak hazırlanan bu çalışmada, ihracat yapan Türk işletmelerinin finansal analizleri yapılmıştır. Elde edilen bulgular (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası) TCMB tarafından hazırlanan sektörel finansal oranlar ile karşılaştırılmış ve tespit edilen farklılıklar yorumlanmıştır. Ayrıca faaliyet gösterilen sektörler göre firmalar gruplandırılarak finansal analizleri gerçekleştirilmiş ve sektörel farklılıkların ortaya konulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İhracatçı Firma, Finansal Analiz, Finansal Oran, Sektörel Analiz

ABSTRACT

Financial analyses of Turkish exporting firms have been investigated in this study by using data from 882 exporting firms. Results were compared with Turkish Central Bank's sectoral financial ratios and differences were interpreted. Moreover, it was aimed to demonstrate the sectoral differences, thus financial analyses were conducted again after classifying firms regarding to the sectors in which they operate.

Keywords: Exporter, Financial Analysis, Financial Ratio, Sectoral Analysis

* Galatasaray Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, Muhasebe-Finansman Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, vdemir@gsu.edu.tr

** Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Bankacılık Doktora Programı Öğrencisi, ilyascalik@marun.edu.tr

1. GİRİŞ

Günümüzde tartışılmaz bir gerçek halini alan küreselleşme ile birlikte artan rekabet, birçok firmanın hayatta kalabilmek için yurtdışı pazarlarda çeşitli fırsatlar aramalarına neden olmuş ve dolayısıyla firmaların uluslararasılaşma faaliyetleri giderek önem kazanmıştır. Uluslararasılaşma süreci konusunda yaygın kabul gören aşama modellerine göre uluslararasılaşma ihracat ile başlamakta ve firmanın bilgi düzeyi arttıkça uluslararasılaşma sürecinin bir sonraki aşamasına geçilmektedir.¹ Artan küreselleşme ve rekabet ile birlikte, yurtdışı pazarına giriş şekillerinden en az kaynak gerektiren ve en çok tercih edilen giriş şekli olan ihracat birçok firma için çok önemli bir faaliyet haline gelmiştir.²

İhracat sayesinde firmalar, yabancı kuruluşlarla ve işletmelerle ilişkiler kurmakta ve dış pazarla ilgili kurumsal yapı ve iş yapış biçimleri hakkında bilgiler edinmektedirler.³ Ülkelerin hukuki düzenlemelerindeki, farklı kültürlerle sahip müşterilerin talep ve beklentilerindeki, ülkeler arası iş yapış biçimlerindeki farklılıklar gibi bazı nedenlerle yabancı pazarlarda faaliyet göstermek ile yurt içi pazarda faaliyet göstermek arasında birtakım farklılıklar ortaya çıkmakta, bu değişime ayak uydurabilmek için ihracat yapan işletmelerin iş yapış biçimlerinde ve finansal yapılarında değişiklikler ortaya çıkmaktadır.

İşletmelerin faaliyet gösterdiği sektör, ürettikleri ürünlerin çeşitleri, tedarikçilerle olan ilişkileri ve tedarik süreçleri, alıcılarının çeşitliliği ve rekabetçi güçleri, ülke ekonomisinin genel durumu gibi bazı değişkenlerin işletmelerin mali yapıları üzerinde etkili olduğu bilinmektedir. Sadece yurt içi satış yapmakta olan firmalar yurt dışı piyasalarda gerçekleşen dalgalanmalarda daha sınırlı boyutta etkilenirken yurt dışı pazarlarda da faaliyet gösteren firmalar, faaliyet gösterdikleri pazarlarda meydana gelen değişikliklerden doğrudan etkilenmektedirler. Faaliyet gösterilen pazardaki değişikliklere bağlı olarak işletmelerin finansal yapıları da olumlu veya olumsuz yönde değişiklik göstermektedir.

İhracat pazarlarına ilk defa girecek olan işletmeler, pazar hakkında bilgi toplama, dağıtım kanalları oluşturma, üretilmiş ve üretilecek ürünleri ihracat pazarına uyarlama, ihracat yapılacak pazarın bürokratik yapısını öğrenme gibi çok ciddi derecede batık maliyetlere ve sabit maliyetlere katlanmak durumunda kalmaktadırlar.⁴ Genellikle yüksek karlılık ve verimliliğe sahip olan büyük işletmelerin yaratacakları karlar ile ihracata giriş noktasında katlanmak zorunda kaldıkları bu maliyetleri karşılayabilecekleri, bu nedenle bu tür işletmelerin ihracat yapmaya eğilimli oldukları düşünülmektedir.⁵

İşletmelerin finansal durumları ile ihracat

- 1 Andersen, Otto. "On the internationalization process of firms: a critical analysis." *Journal of international business studies* (1993): 209-231.; Fina, Erminio, and Alan M. Rugman. "A test of internalization theory and internationalization theory: The Upjohn company." *MIR: Management International Review* (1996): 201
- 2 Leonidou, Leonidas C., and Constantine S. Katsikeas. "The export development process: an integrative review of empirical models." *Journal of international business studies* (1996): 517-551.
- 3 Sharma ve Blomstermo, 2003: 741
Greenaway, David, Alessandra Guariglia, and Richard Kneller. "Financial factors and exporting decisions." *Journal of international economics* 73.2 (2007): 377-395.
- 4 Greenaway, David, Alessandra Guariglia, and Richard Kneller. "Financial factors and exporting decisions." *Journal of international economics* 73.2 (2007): 377-395.
- 5 Bernard, Andrew B., and J. Bradford Jensen. "Why some firms export." *Review of Economics and Statistics* 86.2 (2004): 561-569; Clerides, Sofronis K., Saul Lach, and James R. Tybout. "Is learning by exporting important? Micro-dynamic evidence from Colombia, Mexico, and Morocco." *Quarterly journal of Economics* (1998): 903-947.

yapma eğilimleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılan bir çalışmada ihracat yapmakta olan firmaların diğer işletmelere oranla daha yüksek likidite ve daha düşük finansal kaldıraç oranlarına sahip olduklarını tespit edilmiştir. Söz konusu çalışmada, finansal olarak daha sağlıklı firmaların ihracat yapmaya istekli oldukları yönünde bir bulgu elde edilmemiş, buna karşın ihracatın firmaları finansal olarak daha sağlıklı hale getiren bir etken olduğu belirlenmiştir.⁶ Benzer şekilde yüksek likidite, düşük kaldıraç ve yüksek karlılık oranlarının işletmeleri ihracat yapmaya istekli hale getirdiği de diğer bir çalışmada ortaya koyulmuştur.⁷ Bir diğer çalışmada, firmanın finansal durumunun iyi olmasının ihracat yapma eğilimini artırdığı, ancak ihracat satışlarının miktarı üzerinde bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.⁸

Fransa'da 2008 yılında yapılan bir çalışmada, işletmenin bazı bilanço kalemlerinin ihracat performansı ile ilişkisi incelenerek alacaklar ve borçlar kalemlerinin ihracat performansı ile negatif ilişki içerisinde olduğu, faizin toplam ciroya oranı göstergesi baz alınarak hesaplanan borcun ağırlığının ise ihracat performansı ile pozitif ilişki gösterdiği saptanmıştır.⁹ Diğer bir çalışmada ise maddi olmayan duran varlıkların ihracat performansı üzerinde olumlu yönde etkisi olduğu ortaya konulmuştur.¹⁰

Bu çalışmada ihracat yapan Türk işletmelerinin mali tablolarından faydalanarak elde edilen analizler ve bulgular TCMB tarafından hazırlanıp yayınlanmakta olan sektör bilançoları¹¹ sonuçları ile karşılaştırılacak ve farklılıklar yorumlanmaya çalışılacaktır. Ayrıca faaliyet gösterilen sektörlerle göre firmalar gruplandırılarak sektörel bazda mali yapı analizler gerçekleştirilecek ve sektörel farklılıklar ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2. MALİ YAPI ANALİZİ

Belirli dönemler itibariyle yayınlanan işletmelere ilişkin finansal bilgiler, işletme sahip ve yöneticileri, müşteriler, tedarikçiler, kredi kuruluşları, potansiyel yatırımcılar, devlet otoriteleri gibi birçok kişi ya da grup tarafından (paydaşlar) farklı amaç ve beklentiler doğrultusunda sıklıkla kullanılmaktadır. İşletmeler gerek yasal zorunluluklar gerekse de söz konusu bilgi kullanıcılarının talepleri dolayısıyla belirli dönemler itibariyle belirli standartlara uygun olacak şekilde başta bilanço ve gelir tablosu olmak üzere birçok farklı finansal tablo hazırlamaktadırlar.¹²

İşletmenin iç ve dış kaynaklardan sağladığı veya sağlamayı düşündüğü fonları kullanım alanlarına göre değerlendirmek ve gelecekteki finansal hedefler için durum saptaması yapmak şeklinde

⁶ Greenaway ve diğ. 2007

⁷ Cole, Matthew, Robert Elliott, and Supreya Virakul. "Exporting and Financial Health: A Developing Country Perspective." Tenth Annual ETSG Conference, Warsaw. 2008.

⁸ Berman, Nicolas, and Jérôme Héricourt. "Financial factors and the margins of trade: Evidence from cross-country firm-level data." *Journal of Development Economics* 93.2 (2010): 206-217.

⁹ Maurel, Carole. "Financial Approach to Export Performance in French Wine SMES." 4 th International Conference of the Academy of Wine Business Research, Siena, 17-19 July. 2008.

¹⁰ Braunerhjelm, Pontus. "The relation between firm-specific intangibles and exports." *Economics Letters* 53.2 (1996): 213-219.

¹¹ TCMB Sektör Bilançoları' na ilişkin bilgiler TCMB web sitesi [tcmb.gov.tr](http://www.tcmb.gov.tr) adresinde Yayınlar/Süreli Yayınlar bölümünde ayrıntılı olarak sunulmaktadır. Daha fazla bilgi için bkz: <http://www3.tcmb.gov.tr/sector/2012/menu.php>

¹² Karapınar, Aydın, and Figen Zaif Ayıkoğlu. *Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ile Uyumlu Finansal Analiz*. Gözden geçirilmiş 2.baskı. Ankara: Gazi Kitabevi, 2012.

tanımlanan finansal analiz süreci, finansal tablolarında yer alan çeşitli kalemler arasında ilişkiler kurulmasını, bu ilişkilerin ölçülmesini ve yorumlanmasını kapsamaktadır.¹³ Finansal tablolarında yer alan bilgilerin incelenmesi, söz konusu raporlarda yer alan bilgilerin hacmi ve karmaşıklığı dolayısıyla çok uzun ve zor bir süreci gerektirmekte ve yapılan inceleme belirli bir sistematik içerisinde gerçekleştirilmediğinde, beklenen etkin sonuçlara ulaşılamamaktadır. Finansal analizler sonucu doğru ve etkin sonuçlara ulaşılması, analiz tekniklerinin kullanılmasına ve elde edilen sonuçların doğru yorumlanmasına bağlıdır.

İşletmenin finansal durumunun, etkinlik ve verimliliğinin değerlendirilebilmesi ve belirlenen amaçlar ile tutarlı rasyonel kararlar alınabilmesi için gerçekleştirilen finansal analiz kapsamında temel olarak dikey analiz, yatay analiz ve oran analizi tekniklerinden yararlanılmaktadır. Dikey analiz, işletmenin bilanço ve gelir tablosunda yer alan kalemlerin o döneme ait toplam değer içerisindeki yüzde ağırlıklarını görebilmek için kullanılan ve elde edilen sonuçların rakip firmalara ilişkin sonuçlar ile karşılaştırılması durumunda anlamlı sonuçlar çıkarılabilmesine yarayan analiz metodudur. Yatay analiz, işletmenin belirli tarihlerde düzenlemiş olduğu finansal tablolarda yer alan kalemler yan yana yazılmak suretiyle söz konusu tarihler arasındaki artış ve azalışların incelendiği, işletmenin gelişim yönü ile ilgili bilgi edinilmesini sağlayan analiz yöntemidir.¹⁴ Oran analizi ise, birbiriyle ilişkili muhasebe kalemleri arasında oran-

lamalar yapılarak anlamlı ilişkiler kurulabilmesine olanak sağlayan ve elde edilen sonuçların geçmiş yıllara, rakiplere ilişkin oranlar ve sektöre ilişkin ortalamalarla karşılaştırılması ile anlam ifade etmeye başladığı analiz yöntemidir.¹⁵

İşletmelerin finansal analizleri ile elde edilen sonuçların doğru yorumlanabilmeleri için elde edilen bilgilerin doğru ölçütler ile karşılaştırılması gerekmektedir. Finansal analiz yapılırken elde edilen oranlar geçmiş dönemlere ait oranlar, hedeflenen oranlar, rakiplere ilişkin oranlar ve sektöre ilişkin oranlar ile karşılaştırılarak yorumlanmalıdır. Geçmiş döneme ilişkin oranlar ile karşılaştırma işletmenin gelişim düzeylerini, hedeflenen oranlar ile karşılaştırma hedeflere ulaşma düzeylerini, rakiplere ait oranlar ile karşılaştırma rekabet gücünü, sektörel oranlar ile karşılaştırma ise işletmenin sektördeki yerini, gelecek potansiyelini gösterme bakımından önemlidir.¹⁶

Sektör oranları, kamu otoritelerinin teşvikler, destekler, vergi politikaları gibi konularda karar alırken sıklıkla dikkate aldıkları standart oranlar olması bakımından önemlidir. Sektörlere ilişkin kararlar alınırken daha etkin kararların verilebilmesi amacıyla sektörlerin durumlarının doğru bir şekilde bilinmesi gerekmektedir. Ülkemizde işletmelerin ve sektörlerin genel durumlarına ilişkin veriler her yıl düzenli olarak Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) tarafından toplanmakta ve mali analizleri gerçekleştirilip kamuya açıklanmaktadır.¹⁷

¹³ Usta, Öcal. İşletme Finansı Ve Finansal Yönetim. 3.baskı. Ankara: Detay Yayıncılık, 2008.

¹⁴ Okka, Osman. İşletme Finansmanı. 4.Baskı. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2010.

¹⁵ Karapınar ve Ayıkoğlu-Zaif, 2012:165

¹⁶ Karapınar ve Ayıkoğlu-Zaif, 2012:16

¹⁷ Daha fazla bilgi için bkz: <http://www3.tcmb.gov.tr/sector/2012/menu.php>

3. ARAŞTIRMA

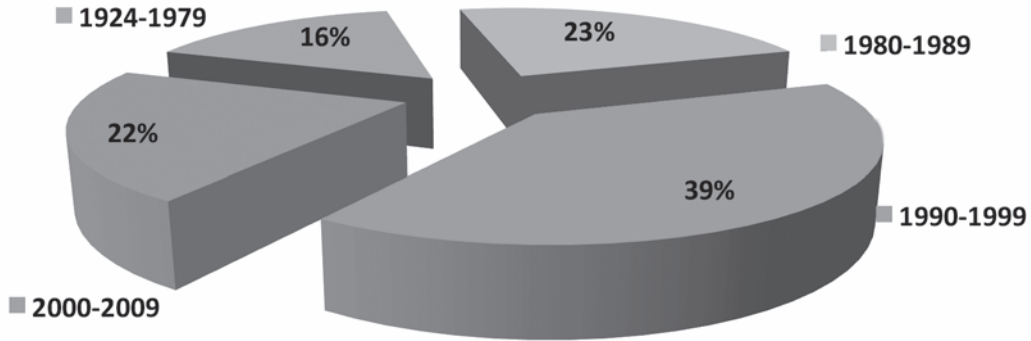
Bu çalışmada, Türkiye’de ihracat yapan işletmelerin faaliyet sonuçlarını, finansal durumlarını, mali durumlarındaki değişimleri, karlılıklarını ve verimliliklerini birbirleriyle karşılaştırma olarak incelemek amacıyla temel mali analiz yöntemlerinden yararlanılmıştır. Bu noktada dikey analiz, yatay analiz ve temel oran analizleri yapılarak elde edilen bulgular, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)’nin yapmış olduğu sektör çalışmalarında ortaya konulan sonuçlar ile karşılaştırılmış, buna ek olarak sektörel olarak farklılıklar olup olmadığı araştırılmıştır.

3.1. Veri Seti

Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş. (Eximbank) veritabanında yer alan yaklaşık 27.000 ihracat-

çıdan sistemde 2009, 2010 ve 2011 yılları finansal verileri ve söz konusu 3 yıl için ihracat rakamları eksiksiz olarak yer alan tüm firmalara ait örneklem alınarak toplamda 882 firmadan oluşan bir veri setine ulaşılmıştır. 2011 yılı itibariye Türkiye’de toplam 52.495 firmanın ihracat yaptığı göz önünde bulundurulduğunda¹⁸ elde edilen örneklemin toplam ana kütleinin yaklaşık %1,7’sine tekabül ettiği görülmektedir.

Verileri eksiksiz olarak elde edilen 882 şirketin 607 tanesi anonim şirket, 275 tanesi ise limited şirket türünde kurulmuştur. Kuruluş yıllarına bakıldığında şirketlerden en uzun süredir faaliyet göstereninin 1924 yılında kurulduğu, en yeni şirketlerin ise 2009 yılında faaliyete başladığı görülmektedir. Aşağıdaki grafikte belirli yıllar arasında kurulmuş olan şirketlerin sayıları özet olarak gösterilmektedir.

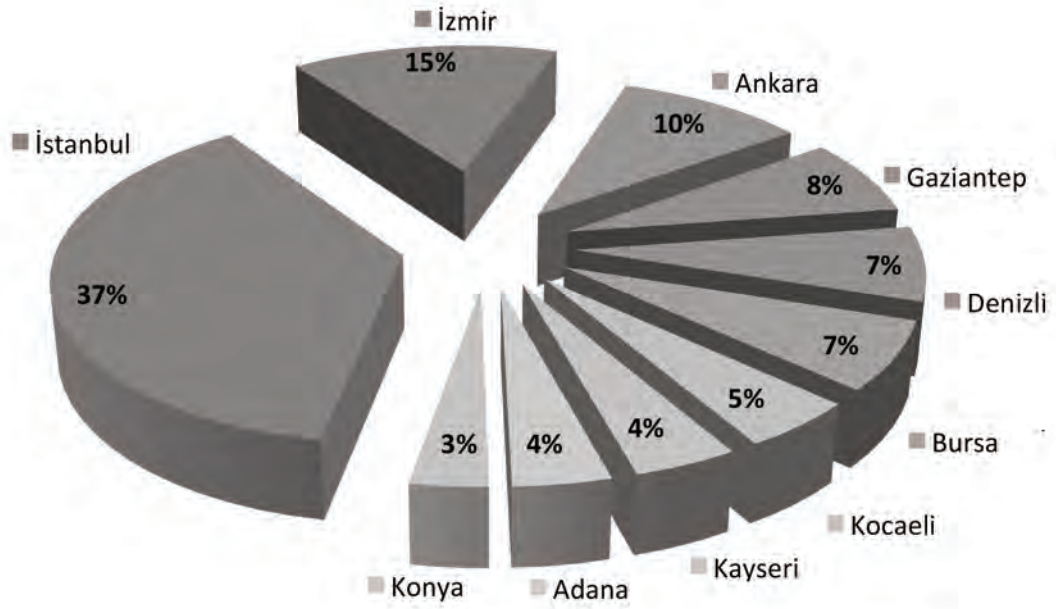

Şekil 1. Kuruluş Yıllarına Göre Örneklem Firmalarının Dağılımı

¹⁸ <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13141>

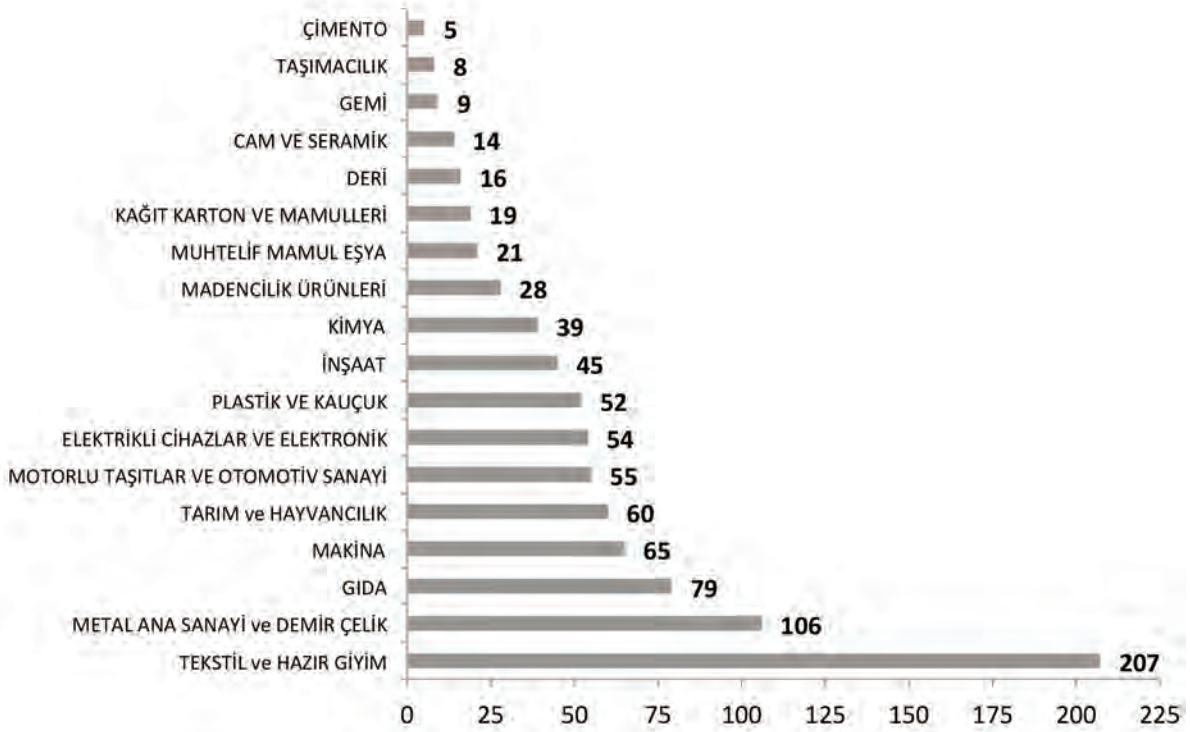
Örneklemdaki firmaların kuruluş yerlerine bakıldığında Türkiye'nin 48 farklı şehrinde faaliyet gösterdikleri, ancak İstanbul, İzmir ve Ankara'daki firmaların örneklemin %60'tan fazlasını oluşturdukları görülmektedir.

Aşağıdaki grafikte firmaların faaliyet gösterdikleri ilk 10 şehir firma sayılarına göre gösterilmiştir.

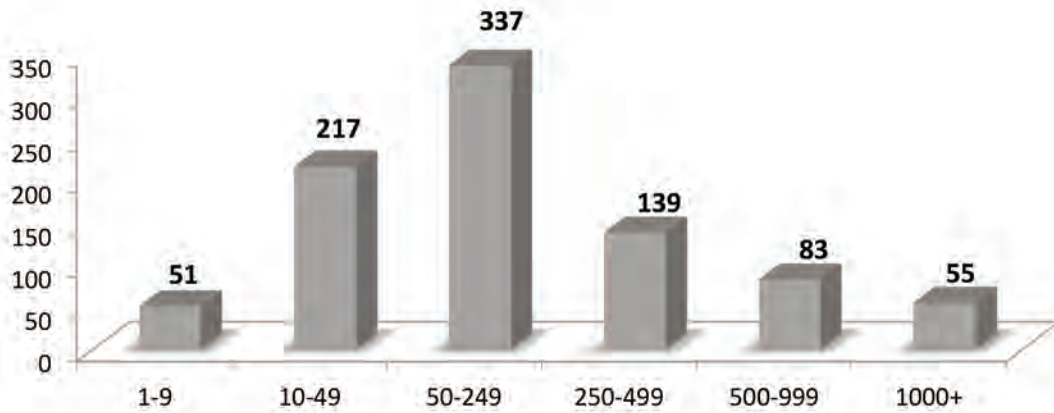
Şekil 2. Kuruluş Yerlerine Göre Örneklem Firmalarının Dağılımı

Firmalar, sektörel olarak 18 ayrı gruba ayrılmışlardır. Sektörel dağılımlarına bakıldığında; tekstil ve hazır giyim sektörünün örneklemin önemli bir kısmını oluşturduğu görülmektedir. Aşağıdaki grafikte örneklemdaki firmaların sektörel dağılımları görülmektedir.

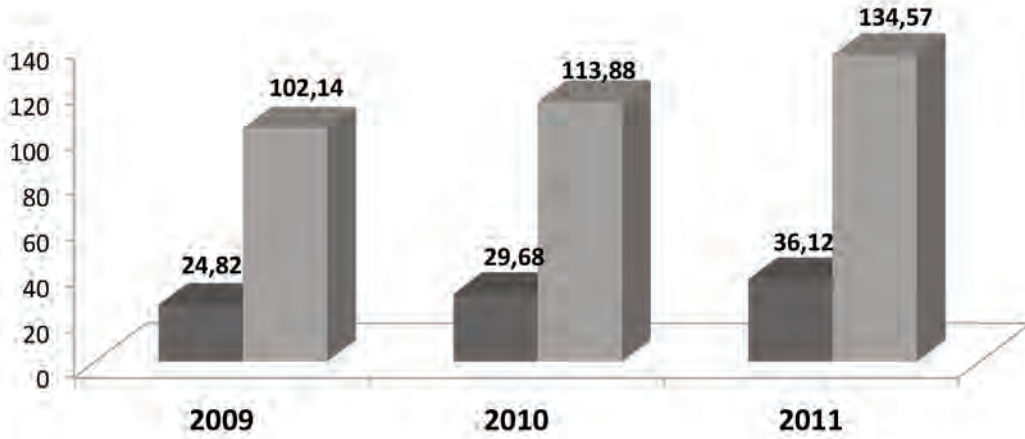
Şekil 3. Sektörlerine Göre Örneklem Firmalarının Dağılımı

Personel sayılarına göre firmaların dağılımı incelendiğinde yaklaşık %6'sının 10 kişiden az personel istihdam ettiği, %25'inin personel sayısının 10-49 aralığında olduğu, %38'inin ise 50-249 arasında personele sahip olduğu görülmektedir. Aşağıdaki grafikte personel sayılarına göre firmaların dağılımı görülmektedir.

Şekil 4. Personel Sayılarına Göre Örneklem Firmalarının Dağılımı

Örneklemedeki firmaların toplam ihracat tutarları 2009 yılında Türkiye'nin toplam ihracatının %24,3'ünü, 2010 yılında %26,06'sını ve son olarak 2011 yılında %26,84'ünü oluşturmaktadır.¹⁹ İlgili yıllarda Türkiye'nin ve örneklemeimizi oluşturan firmaların toplam ihracat rakamlarına ilişkin özet grafik aşağıda gösterilmiştir.

Şekil 5. Örneklem firmalarının ve Türkiye'nin 3 Yıllık İhracat Tutarları (milyar USD)

Türkiye İstatistik Kurumu'nun hesapladığı şekilde sadece personel sayılarına göre KOBİ istatistikleri çıkarıldığında; örneklemedeki firmaların 605 tanesinin KOBİ olarak değerlendirilebileceği görülmüştür. TÜİK tarafından yapılan değerlendirme gibi bir değerlendirme yapılırsa bu firmaların 51 tanesi mikro, 217 tanesi küçük ve 337 tanesi orta ölçekli KOBİ kabul edilmektedir. Yürürlükte olan son KOBİ tanımına göre çalışan sayısının yanı sıra aktif büyüklük ve satış hasılatının da KOBİ kriterleri arasında yer aldığı bilinmektedir.²⁰ Yürürlükte olan KOBİ yönetmeliği göz önünde bulundurularak örneklem analiz edildiğinde; örneklemede yer alan 882 firmanın 450 tanesinin KOBİ olarak kategorize edilebileceği tespit edilmiştir. Örneklemedeki KOBİ'lerin 11 tanesi mikro, 122 tanesi küçük, 317 tanesi ise orta ölçekli olarak sınıflandırılmaktadır.

3.2. İşletmelere İlişkin Temel Mali Analizler

3.2.1. Dikey Analiz

Örneklemedeki işletmelerin aktif yapı analizleri yapıldığında; dönen varlık ağırlıklı çalıştıkları görülmüştür. 2009 yılında dönen varlıkların aktiflere oranı örneklemedeki 882 firma için %68,54 iken bu oran 2010 yılında % 70,08'e, 2011'de ise %71,51'e yükselmiştir.

¹⁹ Türkiye'nin yıllık ihracat tutarları için bkz: <http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-ihracat-rakamlari.html>

²⁰ Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik için bkz: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/11/20121104-11.htm>

Analiz edilen firmaların 9 tanesinin dönen varlık/aktif toplamı oranı %25'in altında iken, 95 tanesinde bu oran %25-50 aralığında, 375 tanesinde %50-75 aralığında, kalan 403 tanesinde ise dönen varlık oranı %75'in üzerindedir. 2010 yılı finansal verilerine göre dönen varlık oranı, 9 firmada %25'in altında, 129 tanesinde %25-50 aralığında, 366 tanesinde %50-75, kalan 378 tanesinde ise %75'ten büyük olarak hesaplanmıştır. Aşağıdaki tabloda dönen varlık oranlarına göre firma sayıları yıllar itibariyle karşılıklı olarak verilmiştir.

Tablo 1: Dönen Varlık/Aktif Toplamı Oranı Aralıklarına Göre Firma Sayıları

Dönen Varlık Oranı (%)	Firma Sayısı		
	2011	2010	2009
0-25	9	9	18
25-50	95	129	138
50-75	375	366	369
75-100	403	378	357

Dönen varlıkların en likit kalemi olan hazır değerler, her üç yıl için de aktiflerin yaklaşık %6'sını oluşturmaktadır. 2009 yılında 553 firmanın hazır değerleri tüm aktifin %5'inden küçük iken, bu oran 161 firma da %5-10 arasında, 98 firma da %10-20 arasında ve kalan 70 firma %20'den büyük olarak hesaplanmıştır. 2010 yılında da 556 firmada hazır değerler tüm aktifin %5'in az bir kısmını oluştururken, hazır değerler 158 firmada %5-10 arasında, 105 firmada %10-20 arasında, kalan 63 firmada da %20'den fazla bir kısmı oluşturmaktadır. 2011 yılında 567 firmanın hazır değerleri toplam aktifinin %5'inde daha az bir kısmını oluşturmuştur. Hazır değerler toplam aktifin 150 firmada %5-10'unu, 108 firmada %10-20'sini, 57 firmada ise %20'den fazlasını oluşturmaktadır. Aşağıdaki tabloda bu veriler özet olarak gösterilmiştir.

Tablo 2: Hazır Değerler/Aktif Toplamı Oranı Aralıklarına Göre Firma Sayıları

Hazır Değerler/Toplam Aktif (%)	Firma Sayısı		
	2009	2010	2011
0-5	553	556	567
5-10	161	158	150
10-20	98	105	108
20-100	70	63	57

İşletmelerin stok tutma oranları incelendiğinde; örnekleme yer alan 882 firmanın ortalama stok oranının 2009 yılında %20,67 olduğu görülmüştür. 2010 yılında %22,27 olan bu oran, 2011 yılında %23,23'e yükselmiştir. İşletmelerin ortalama olarak daha yüksek stok oranları ile çalışmaya başladıkları görülmüştür.

Stokların tüm aktifler içindeki payı incelendiğinde 2011 verilerine göre; 153 firmada bu oranın %10'un altında, 251 firmada %10-20 arasında, 232 firmada %20-30 arasında, 139 firmada %30-40 arasında, 55 firmada %40-50 arasında, diğer 52 firmada ise %50'nin üstünde olduğu belirlenmiştir. Aşağıdaki tabloda 3 yıl içerisinde farklı stok oran aralıklarına sahip firma sayıları özet olarak gösterilmiştir.

Tablo 3: Stoklar/Aktif Toplamı Oranı Aralıklarına Göre Firma Sayıları

Stoklar/Toplam Aktif (%)	Firma Sayısı		
	2009	2010	2011
0-10	206	176	153
10-20	286	261	251
20-30	196	231	232
30-40	107	116	139
40-50	50	53	55
50-100	37	45	52

Aktifte büyük yer tutan bir başka bilanço kalemi de kısa vadeli ticari alacaklara ilişkin hesaplardır. 2009 yılında ortalama %33,69 olan ticari alacaklar kalemi, 2010 ve 2011 yıllarında da sırasıyla %33,47 ve %34,85 oranlarında oluşmuştur. İşletmelerin ticari alacaklarının her üç yıl için de yaklaşık %75'lik kısmı senetsiz alacaklardan oluşurken kalan %25'lik kısmı da senetli alacaklar oluşturmaktadır. Aşağıdaki tabloda analizi yapılan her üç yıl için ortalama ticari alacak oranları verilmiştir.

Tablo 4: Yıllara Göre Ticari Alacaklar/Aktif Toplamı Ortalamaları

Yıl	Senetsiz Ticari Alacaklar / Toplam Aktif	Senetli Ticari Alacaklar / Toplam Aktif	Toplam Ticari Alacaklar / Toplam Aktif
2009	24,51%	8,59%	33,69%
2010	24,32%	8,51%	33,47%
2011	24,74%	9,43%	34,85%

Sabit aktifler olarak da bilinen duran varlıklar arasında en büyük ağırlığa sahip olan ve genel olarak binalar, taşıtlar, makine ve teçhizatlardan oluşan maddi duran varlıklar, örneklemdaki 882 firmada 2009 yılında tüm aktiflerin ortalama %24,55'ini oluştururken, 2010 yılında bu oran %23,11'e ve son olarak 2011 yılında %21,9'a düşmüştür. Aşağıdaki tabloda ortalama maddi duran varlık oranına göre firma sayıları 3 yıl için karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Tablo 5: Maddi Duran Varlıklar/Aktif Toplamı Oranlarına Göre Firma Sayıları

Maddi Duran Varlıklar/Toplam Aktif (%)	Firma Sayısı		
	2009	2010	2011
0-25	485	521	543
25-50	311	301	291
50-100	86	60	48

Örneklemdaki firmaların pasif yapı analizi yapıldığında; 2009 yılında ortalama %40,29 olan öz kaynak oranının, 2010 yılında %37,71'e, 2011 yılında ise %33,19'a düştüğü görülmüştür. 2009 yılında 10 firmanın negatif öz kaynağa sahip olduğu, 204 firmanın öz kaynak oranının %25'in altında olduğu, 398 tanesinde bu oranın %25-50 aralığında olduğu, 210 tanesinde %50-75, geri kalan 60 firmada ise öz kaynakların toplam kaynakların %75'inden fazlasını oluşturduğu görülmüştür. 2010 yılında, 7 firmanın negatif öz kaynağa sahip olduğu, 231 tanesinin öz kaynak oranının %25'ten düşük olduğu, 428 tanesinin öz kaynak/pasif oranının %25-50 arasında olduğu, 175 tanesinin %50-75 arasında öz kaynak/pasif oranına sahip olduğu, kalan 41 tanesinde ise bu oranın %75'ten daha fazla olduğu görülmüştür. 2011 yılında ise, yine 7 firmanın negatif öz kaynağa sahip olduğu, 331 firmanın öz kaynak oranının %25'ten düşük olduğu, 381 tanesinin %25-50 arasında öz kaynağa sahip olduğu, 137 tanesinde bu oranın %50-75 aralığında olduğu, kalan 26 tanesinde ise öz kaynak oranının %75'ten büyük olduğu görülmüştür. Aşağıdaki tabloda yıllar itibariyle belirli öz kaynak/pasif oranına sahip firmaların sayıları özet olarak gösterilmiştir.

Tablo 6: Özkaynaklar/Pasif Toplamı Oranı Aralıklarına Göre Firma Sayıları

Özkaynak / Toplam Pasif (%)	Firma Sayısı		
	2009	2010	2011
Negatif	10	7	7
0-25	204	231	331
25-50	398	428	381
50-75	210	175	137
75-100	60	41	26

Yabancı kaynakların vadeleri incelendiğinde; kısa vadeli yabancı kaynakların tüm kaynaklara oranı 882 firma için 2009 yılında ortalama %50,43 iken, bu oran 2010'da %52,78'e ve 2011 yılında %56,67'ye yükselmiştir. Uzun vadeli yabancı kaynakların tüm kaynaklara oranı ise 2009 yılında ortalama %9,26, 2010 yılında %9,50 ve 2011 yılında %10,13 olarak belirlenmiştir.

Kısa vadeli yabancı kaynakların tüm yabancı kaynaklara oranı ele alındığında; 2009 yılında 319 tane firmanın yabancı kaynaklarının tümünün 1 yıldan kısa vadeli olduğu, 345 firmanın yabancı kaynaklarının %75'inden fazlasının vadesine 1 yıldan kısa süre kaldığı, 155 firmanın kısa vadeli yabancı kaynaklarının toplam yabancı kaynaklarına oranının %50-75 arasında olduğu ve sadece 63 firmada 2009 yılında uzun vadeli yabancı kaynakların kısa vadeli yabancı kaynaklardan daha fazla olduğu görülmüştür.

2010 yılında 292 firmanın dışarıdan sağladığı finansmanın tamamının kısa vadeli olduğu, 369 firmada kısa vadeli yabancı kaynakların tüm yabancı kaynaklara oranının %75'ten büyük olduğu, 170 tanesinde bu oranın %50-75 aralığında olduğu ve kalan 51 tanesinin kısa vadeli yabancı kaynaklarının tüm yabancı kaynaklar içerisindeki ağırlıklarının %50'nin altında olduğu belirlenmiştir. 2011 yılında ise 277 firmanın yabancı kaynaklarının tamamının kısa vadeli olduğu, 389 tanesinde bu oranın %75'ten fazla olduğu, 171 tanesinin %50-75 oranında kısa vadeli yabancı kaynak/toplam yabancı kaynak oranına sahip olduğu ve sadece 45 tanesinde uzun vadeli yabancı kaynaklarının ağırlığının kısa vadeli yabancı kaynakların ağırlığından fazla olduğu görülmüştür. Aşağıdaki tabloda Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar/Toplam Yabancı Kaynaklar Oranı aralıklarına göre firma sayıları verilmiştir.

Tablo 7: Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar/Toplam Yabancı Kaynaklar Oranı Aralıklarına Göre Firma Sayıları

KVYK / KVYK+UVYK (%)	Firma Sayısı		
	2009	2010	2011
0-50	63	51	45
50-75	155	170	171
75-100	345	369	389
100	319	292	277

Tüm faaliyetlerini kendi öz kaynakları ile yürütemeyen işletmelerin kredi kuruluşları ya da piyasalardan sağladıkları en fazla 1 yıl vadeli borçlar genel olarak kısa vadeli mali borçlar hesaplarında izlenmektedir. Örneklemimizi oluşturan 882 işletmenin Kısa Vadeli Mali Borç/Toplam Kaynaklar oranı 2009 yılı için ortalama %19,9 iken bu oran 2010 yılında %23,08'e ve 2011 yılında da %25,58'e yükselmiştir.

3.2.2. Yatay Analiz

Örneklemdaki tüm firmaların bilançoları birleştirilerek toplu bir bilanço oluşturulmuş ve bu bilançonun yatay analizi yapılmıştır. Bilançoların birleştirme işlemi yapılırken teknik anlamda bir konsolidasyon yapılmamış, karşılıklı borç-alacak ilişkilerini gösteren kayıtlarda çift

sayım yapılabileceği olasılığı düşünülmüş ancak bu durum göz ardı edilmiştir. Bir sonraki sayfada bu şekilde oluşturulmuş olan yatay analiz tablosuna yer verilmiştir.

2009-2010 yılları arasında örneklemdaki firmaların aktif büyüklükleri toplamı %15,3 oranında, 2010-2011 yılları arasında ise %15,6 oranında artış göstermiştir. Analizi yapılan her iki hesap dönemi aralığında dönen varlık kalemlerinin %20' den fazla oranda artış gösterdiği görülmüş ve dönen varlıklardaki artış oranları duran varlıklardaki artış oranlarından daha fazla olduğu için işletmelerin daha likit varlıklarla sahip olmaya başladıkları anlaşılmıştır. Duran varlıklardaki artış oranları 2009-2010 yılları arasında %6, 2010-2011 yılları arasında ise %3,6 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 8: Toplu Bilanço Yatay Analizi

AKTİF (VARLIKLAR)	2009 - 2010		2010 - 2011	
	FARK (BİN TL)	DEĞİŞİM (%)	FARK (BİN TL)	DEĞİŞİM (%)
I-DÖNEN VARLIKLAR	13.600.724,60	23	17.524.241,60	24,1
A-Hazır Değerler	1.739.309,50	21	81.593,20	0,8
B-Menkul Kıymetler	14.883,20	6,9	8.304,00	3,6
C-Ticari Alacaklar	5.482.751,50	22,3	9.627.049,90	32,1
1-Alıcılar	4.232.040,70	23	7.676.547,60	34
2-Alacak Senetleri	1.103.027,20	19,4	1.883.574,70	27,7
D-Diğer Alacaklar	548.304,10	16	709.033,90	17,8
E-Stoklar	5.521.770,40	33	6.881.809,70	30,9
F-Diğer Dönen Varlıklar	300.517,20	13,3	1.111.471,40	43,5
II-DURAN VARLIKLAR	2.930.393,10	6	1.845.439,40	3,6
A-Ticari Alacaklar	-46.805,70	-13	25.681,30	8,2
B-Diğer Alacaklar	188.062,70	28,5	-4.748,00	-0,6
C-Mali Duran Varlıklar	1.288.927,20	15,4	2.701.881,20	28
D-Maddi Duran Varlıklar	1.168.619,90	3,3	-1.184.898,10	-3,2

E-Maddi Olmayan Duran Varlıklar	684.697,30	28,1	190.414,80	6,1
F-Diğer Duran Varlıklar	-160.486,30	-24,3	1.606,20	0,3
AKTİF (VARLIKLAR) TOPLAMI	16.531.117,70	15,3	19.369.681,00	15,6
	FARK (BİN TL)	DEĞİŞİM (%)	FARK (BİN TL)	DEĞİŞİM (%)
I-KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR	9.135.935,00	22	15.116.192,00	29,9
A-Mali Borçlar	4.660.554,10	27,7	6.693.268,10	31,1
B-Ticari Borçlar	3.191.962,40	20,6	7.058.233,00	37,8
1-Satıcılar	2.460.745,30	18,9	5.364.403,10	34,7
2-Borç Senetleri	646.039,90	34,7	1.091.729,10	43,6
C-Diğer Borçlar	189.898,30	15,4	567.080,70	40
D-Alınan Avanslar	857.873,60	37,5	868.675,90	27,6
E-Diğer Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar	235.646,60	4,2	-71.065,70	-1,2
II-UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR	2.731.706,10	14,6	1.561.707,20	7,3
A-Mali Borçlar	2.518.472,00	16,9	1.171.134,30	6,7
B-Ticari Borçlar	-44.921,60	-9,5	127.848,40	30
C-Diğer Borçlar	-141.819,70	-24,7	-9.887,30	-2,3
D-Alınan Avanslar	191.437,70	15,6	54.104,90	3,8
E-Diğer Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar	124.980,70	6,8	111.341,20	5,6
III-ÖZ KAYNAKLAR	4.663.476,50	9,8	2.691.781,80	5,2
A-Ödenmiş Sermaye	1.547.096,40	4,5	1.502.187,10	4,2
B-Sermaye Yedekleri	78.063,20	2,8	704.358,20	24,3
C-Kar Yedekleri	669.875,50	5,8	1.328.268,10	10,8
D-Geçmiş Yıllar Karları	-39.280,50	-0,8	-643.573,80	-13,9
E-Geçmiş Yıllar Zararları (-)	-426.221,70	5,2	-24.687,50	0,3
F-Dönem Net Karı (Zararı)	2.834.337,60	123,7	-175.970,20	-3,4
PASİF (KAYNAKLAR) TOPLAMI	16.531.117,70	15,3	19.369.681,00	15,6

Dönen varlıklardaki artışların hangi muhasebe kalemlerinden kaynaklandığı detaylı olarak incelendiğinde; analizi yapılabilen tüm dönen varlık kalemlerinde her kalemlerinin her iki hesap dönemi aralığında artış gösterdiği görülmüştür. Stoklar kalemi 2009-2010 yılları arasında %33, 2010-2011 yılları arasında ise

%30,9 artış göstermiştir. Ticari alacaklar kalemindeki artışlar ise söz konusu iki hesap dönemi aralığında sırasıyla %22,3 ve %32,1 olarak hesaplanmıştır.

İşletmelerin kaynaklarındaki değişimler incelendiğinde ise; her üçü de artış gösteren kısa

vadeli yabancı kaynaklar, uzun vadeli yabancı kaynaklar ve öz kaynaklar hesapları arasında en fazla değişimin kısa vadeli yabancı kaynaklar kalemlerinde olduğu görülmüştür. 2009-2010 yılları arasında %22 artış gösteren kısa vadeli yabancı kaynaklar, 2010-2011 yılları arasında ise yaklaşık %30 artış göstermiştir. Öz kaynaklardaki artış yabancı kaynaklara oranla daha sınırlı kalmıştır. Bu durum işletmelerin karlılığındaki düşüslere rağmen, ticari ve mali borçlarının 2009-2011 yılları arasında artış göstermiş olmasından kaynaklanmıştır.

Örneklemedeki 882 firmanın gelir tablosu rakamları da üst üste eklenerek toplu bir gelir tablosu oluşturulmuştur. Bilanço oluşturulurken yapılan işleme benzer şekilde konsolidasyon

esasları göz ardı edilerek hazırlanmış olan yatay analiz tablosu bir sonraki sayfada sunulmuştur.

İşletmelerin net satışları 2009-2010 yılları arasından %23,9 artış gösterirken, bu oran 2010-2011 yılları arasından %37,1'e yükselmiştir. Net satışlara paralel olarak satışların maliyetleri de sırasıyla %23,8 ve %36,6 oranında artmıştır. Dönem net karı tüm firmalar toplamı için 2009-2010 yılları arasında %124 artış gösterirken, 2010-2011 yılları arasında %3,5 düşmüştür. Satışlardaki artışlara rağmen karlılıkta son yıl meydana gelen düşüş büyük oranda; 2009-2010 yılları arasında %13 düşüş sergileyen finansman giderlerinin, daha sonraki yıl %105,5 oranında artmasından kaynaklanmıştır.

Tablo 9: Toplu Gelir Tablosu Yatay Analizi

AKTİF (VARLIKLAR)	2009 - 2010		2010 - 2011	
	FARK (BİN TL)	DEĞİŞİM (%)	FARK (BİN TL)	DEĞİŞİM (%)
A-BRÜT SATIŞLAR	25.636.878,20	23,4	49.760.136,70	36,8
1-Yurt İçi Satışlar	17.435.829,90	31,3	27.549.019,30	37,7
2-Yurt Dışı Satışlar	7.861.031,40	14,9	21.148.235,80	34,9
3-Diğer Gelirler	340.017,00	25,7	1.062.881,60	64
B-SATIŞ İNDİRİMLERİ	330.262,10	8,7	1.100.840,00	26,6
C-NET SATIŞLAR	25.306.616,20	23,9	48.659.296,60	37,1
D-SATIŞLARIN MALİYETİ	21.948.476,60	23,8	41.869.223,50	36,6
BRÜT SATIŞ KARI VEYA ZARARI	3.358.139,60	24,9	6.790.073,20	40,3
E-FAALİYET GİDERLERİ	1.104.685,60	13,1	2.218.002,20	23,3
FAALİYET KARI VEYA ZARARI	2.253.454,00	44,3	4.572.070,90	62,3
F-DİĞER FAAL.OLAĞAN GELİR VE KARLAR	705.446,90	9,1	5.523.855,20	65
G-DİĞER FAAL.OLAĞAN GİDER VE ZARARLAR	405.486,00	7,5	5.592.426,90	96,1
H-FİNANSMAN GİDERLERİ	-573.452,00	-13	4.061.293,60	105,5
OLAĞAN KAR VEYA ZARAR	3.126.867,00	102,8	442.205,70	7,2
I-OLAĞANDIŞI GELİR VE KARLAR	-88.235,60	-14	367.308,00	67,9
J-OLAĞANDIŞI GİDER VE ZARARLAR	19.701,90	2,7	667.072,20	90,3
VERGİ ÖNCESİ KAR	3.018.929,40	102,3	142.441,50	2,4
K-DÖNEM KARI VERGİ/DİĞ. YASAL YÜK.KARŞ.	178.060,70	27	322.670,90	38,5
DÖNEM NET KAR VEYA ZARARI	2.840.868,70	124	-180.229,40	-3,5

3.2.3. Oran Analizi

Temel likidite, finansal yapı ve karlılık oranları ile devir hızları hesaplanarak örneklemdaki firmaların oran analizleri yapılmaya çalışılmış ve bulunan oranlar TCMB tarafından her sene açıklanan sektör bilanço analizleri ile karşılaştırılarak ihracatçılarımızın mali analizleri yapılmıştır. Oran analizleri yapılırken firmaların bilanço ve gelir tablosu rakamlarının üst üste toplanması ile oluşan bütünlük mali tablolarındaki rakamlar kullanılarak ağırlıklı oranlar bulunmuştur. Analiz sonuçları karşılaştırılırken örneklem firmalarına ilişkin veriler ihracatçı

ortalamaları, TCMB sonuçları ise genel ortalamalar olarak kullanılmıştır.

Mali tabloların birleştirilmesi yöntemi ile yapılan hesaplamada örnekleminizi oluşturan 882 firmanın tamamına ait veriler dikkate alınmıştır. TCMB tarafından yapılan hesaplamada ise; kuruluşun verilerini elde ettiği 8925 firmaya ait veriler kullanılmıştır. Bir sonraki sayfadaki tabloda örnekleminize ve TCMB verilerine göre oluşturulmuş bütünlük mali tablo kalemleri ile hesaplanmış oranlar karşılaştırmaları olarak gösterilmiştir.

Tablo 10: Toplu Oran Analizleri

LİKİDİTE ORANLARI (%)	2009		2010		2011	
	Örneklem	Genel	Örneklem	Genel	Örneklem	Genel
1-Cari Oran	142,5	134,25	143,65	139,39	137,27	140,87
2-Likidite (Asit Test) Oranı	102,09	99,41	99,62	102,7	92,9	97,17
3-Nakit Oranı	20,5	25,37	20,27	29,1	15,74	26,99
4-Stok Bağımlılık Oranı	196,72	253,63	181,1	228,95	189,89	197,52
FİNANSAL YAPI ORANLARI (%)						
1-Yabancı Kaynaklar Toplamı / Aktif Topl. Oranı	55,89	55,4	58	55,9	61,79	57,19
2-Öz Kaynaklar / Yabancı Kaynaklar Top. Oranı	78,93	80,51	72,41	78,89	61,83	74,85
3-Maddi Duran Varlıklar (Net) / Öz Kaynaklar Oranı	75,14	60,59	70,67	59,56	65,04	62,76
4-Maddi Duran Varlıkl.(Net) / Uzun Vad. Yab. Kaynaklar Or.	190,33	165,26	171,58	152,56	154,82	138,81
5-Duran Varlıklar / Yabancı Kaynaklar Toplamı Oranı	80,84	85,88	71,59	82,43	60,22	81,65
6-Duran Varlıklar / Öz Kaynaklar Oranı	102,41	106,68	98,88	104,49	97,39	109,09
7-Duran varlıklar / Devamlı Sermaye Oranı	73,43	78,06	70,03	75,15	68,58	75,12
8-Kısa Vad. Yabancı Kaynakl./ Yabancı Kaynakl. Top.Oranı	68,84	70,48	70,18	69,2	74,02	66,16
9-Banka Kredileri / Aktif Toplamı Oranı	29,44	19,34	31,3	20,92	32,55	23,85
10-Kısa Vad. Banka Kredileri /Kısa Vad. Yabancı Kaynakl.Oranı	40,63	21,63	42,51	23,18	42,92	27,02
11-Banka Kredileri / Yabancı Kaynaklar Toplamı Oranı	52,67	34,91	53,96	37,43	52,68	41,7
12-Dönen Varlıklar / Aktif Toplamı Oranı	54,82	52,42	58,47	53,92	62,79	53,3
13-Maddi Duran Varlıklar (Net) / Aktif Toplamı Oranı	33,15	27,02	29,68	26,27	24,85	26,87

DEVİR HIZLARI (%)						
1-Stok Devir Hızı (Kez)	0	0	5,86	6,76	6,07	6,89
2-Alacak Devir Hızı (Kez)	4,25	4,31	4,32	4,43	4,5	5,24
3-Çalışma Sermayesi Devir Hızı (Kez)	1,79	1,6	1,8	1,63	1,99	1,86
4-Net Çalışma Sermayesi Devir Hızı (Kez)	6,01	6,29	5,94	5,78	7,34	6,42
5-Maddi Duran Varlık Devir Hızı (Kez)	2,96	3,11	3,56	3,36	5,04	3,69
6-Duran Varlık Devir Hızı (Kez)	2,17	1,77	2,54	1,91	3,36	2,13
7-Öz Kaynaklar Devir Hızı (Kez)	2,23	1,89	2,51	2	3,28	2,32
8-Aktif Devir Hızı (Kez)	0,98	0,84	1,06	0,88	1,25	0,99
KARLILIK ORANLARI (%)						
1-Kar ile Sermaye Arasındaki İlişkileri Gösteren Oranlar						
a)Net Kar (Zarar) / Öz Kaynaklar Oranı	4,82	7,46	9,83	8,82	9,02	5,17
b)Vergi Öncesi Kar (Zarar) / Öz Kaynaklar Oranı	6,21	9,51	11,44	10,96	11,14	7,4
c)Faiz ve Vergi Öncesi Kar (Zarar) /Pasif T.Oranı	6,84	6,64	4,8	6,78	4,26	6,5
d)Net Kar (Zarar) / Aktif Toplamı Oranı	2,13	3,33	4,13	3,89	3,45	2,21
e)Faaliyet Karı/Faaliyetin Gerçekleştirilmesinde Kul.Varlık Oranı	5,12	5,68	6,4	5,66	9,07	6,53
f)Birikmeli (Kümülatif) Karlılık Oranı	10,76	9,18	9,87	9,11	9,46	9,71
2-Kar ile Satışlar Arasındaki İlişkileri Gösteren Oranlar						
a)Faaliyet Karı (Zararı) / Net Satışlar Oranı	4,8	5,93	5,6	5,66	6,62	5,79
b)Brüt Satış Karı (Zararı) / Net Satışlar Oranı	12,74	16,09	12,85	15,26	13,15	14,56
c)Net Kar (Zarar) / Net Satışlar oranı	2,16	3,96	3,91	4,42	2,75	2,23
d)Satılan Malın Maliyeti / Net Satışlar Oranı	87,26	83,91	87,15	84,74	86,85	85,44
e)Faaliyet Giderleri / Net Satışlar Oranı	7,94	10,16	7,25	9,59	6,52	8,76
f)Faiz Giderleri / Net Satışlar Oranı	4,18	2,85	2,94	2,21	4,4	3,36
3-Kar ile Finansal Yüküm. Arasındaki İlişkileri Gösteren Oranlar						
1-Faiz Ödeme (Karşılama) Oranı						
a)Faiz ve Vergi Öncesi Kar (Zarar) / Faiz Giderleri Oranı	166,71	276,85	255,06	348,44	177,26	194,91
b)Net Kar (Zarar) ve Faiz Giderleri / Faiz Giderleri Oranı	151,79	238,77	233,29	299,92	162,59	166,32

Hesaplanan likidite oranları incelendiğinde; ortalama cari oranın örnekleminizi oluşturan işletmelerde 2009 yılı için 1,42 ile genel ortalamadan daha yüksek olduğu görülmüş, ancak 2011 yılına gelindiğinde bu oranın genel ortalamanın biraz altında olduğu belirlenmiştir. Cari orana paralel olarak 2009 yılında 1,02 olan likidite oranında da düşüş yaşanmış ve bu oranın örnekleminizi oluşturan ihracatçı firmalar için 2011 yılında 0,92'ye düştüğü görülmüştür. Buna karşın ihracatçı firmalarda nakit yeterlilik düzeyi söz konusu 3 yılda artış göstermiş ve nakit oranı 0,2'den 0,3'e yükselmiştir.

Örnekleminizi oluşturan ihracatçıların ortalama nakit oranlarının genel ortalamadan daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Ancak kısa vadeli yükümlülüklerini yerine getirme noktasında stoklarına ne kadar bağımlı oldukları konusunda fikir veren stok bağımlılık oranları genel ortalamadan daha düşük çıkmıştır. Genel ortalamalara bakıldığında ihracatçıların kısa vadeli yükümlülüklerini yerine getirmek için başvuracakları stok miktarlarının daha düşük olduğu düşünülmektedir.

Finansal yapı oranları incelendiğinde; işletmelerin aktiflerini ağırlıklı olarak yabancı kaynaklar ile finanse ettikleri görülmüştür. İhracatçı firmaların finansal kaldıraç oranlarının genelinden biraz daha yüksek olduğu anlaşılmıştır. Örneklemin ortalama finansman oranı ise 2009 yılında 0,78 iken bu oran 2011 yılında 0,61'e düşmüştür. Bu durum öz kaynaklardaki artışın yabancı kaynaklardaki artıştan daha düşük seviyede olmasından kaynaklanmış ve finansal riskin daha da artması neden olmuştur.

Duran varlıkların yabancı kaynaklar, öz kaynaklar veya devamlı sermayeye oranlarının ise ihracatçılarda genel ortalamanın altında olduğu ve analizi yapılan 3 yıl içinde düşüş sergiledikleri belirlenmiştir. Hesaplanmış olan ortalama oranlara bakıldığında örneklem firmalarının duran

varlıklarını hemen hemen öz kaynaklarla finanse edebildikleri, ancak genel olarak ülkemizdeki işletmelerin duran varlık finansmanında %5-10 aralığında yabancı kaynak kullandıkları anlaşılmıştır.

İhracatçı firmaların banka kredileri kullanma oranları genel ortalamanın üstündedir. Banka kredilerinin aktiflere oranı ihracatçı firmalarda 3 yıl %29-33 aralığında iken bu oran genel ortalamada %19-24 arasında oluşmuştur.

Çalışma durumu analizi yapılarak işletmelerin varlıklarını kullanım etkinlikleri araştırılmaya çalışılmıştır. İhracatçı firmaların 2010 yılında stokları ortalama 5,86 kez devrederken, 2011 yılında bu sayı 6,07'ye yükselmiştir. Yaşanan artışa rağmen, stok bekleme süreleri ortalama 60-62 gün olan ihracatçıların stok devir hızları genel ortalamanın altında oluşmuştur. Stok bekleme sürelerinin genel ortalamadan (52-54 gün) yüksek olması, ihracatçı firmaların stok düzeylerinin ve stok maliyetlerinin artmasına neden olmaktadır.

Örnekleminizi oluşturan ihracatçı firmalar için ortalama 4,25-4,5 aralığında oluşan alacak devir hızları, 2009 ve 2010 yıllarında genel ortalamaya çok yakın seyretmişken, 2010 yılında genel ortalamadan daha düşük oluşmuştur. Çalışma sermayesi devir hızı ile net çalışma sermayesi devir hızları ise örneklem firmalarımızda genel ortalamanın biraz daha üstünde seyretmiştir. Genel ortalamaya görece yeterli işletme sermayesine sahip olduğu likidite analizi ile tespit edilen ihracatçı işletmelerin, çalışma sermayelerini daha etkin yönettikleri düşünülmüştür.

2009 yılında 2,96 olarak hesaplanıp 3,11 olan genel ortalamanın altında oluşan maddi duran varlık devir hızı, 2011 yılında 5,04'e yükselerek 3,69 olarak oluşan genel ortalamanın üstünde oluşmuştur. Bu durum analiz edilen 3 yıl içinde ihracatçı firmaların maddi duran varlıklar kap-

asitelerini daha etkin kullanmaya başladıkları şeklinde yorumlanmıştır.

Son olarak, karşılaştırmalı karlılık analizleri yapılmış ve örneklem firmalarının karlılıklarının kaynakları, öz kaynak ve yatırımlarının verimlilikleri incelenmiştir. 2008 yılında yaşanan krizin de etkileri ile 2009 yılında mali rantabilite (net kar/öz kaynak) oranları ortalaması genel ortalamanın altında oluşan ihracatçı firmalar, 2010 yılında karlılıklarını toplamda %124 artırarak genel ortalamadan daha yüksek bir mali rantabilite oranına ulaşmışlardır. 2009 yılında genel ortalamadan daha yüksek olarak hesaplanmış ekonomik rantabilite oranı ise sonraki iki yıl düşerek genel ortalamanın altında seyretmiştir.

Kar marjları incelendiğinde; 2009 yılında genel ortalamanın altında seyreden net kar marjının, 2010 yılında artmış olmasına rağmen genel ortalamanın altında kaldığı, 2011 yılında ise finansman giderlerindeki yüksek artıştan dolayı azalmasına rağmen aynı yıl çok fazla düşmüş olan genel ortalama kar marjından daha fazla olduğu görülmüştür.

Şirketlerin göstermiş olduğu tüm faaliyetler sonucu elde ettiği kar ile finansman giderlerini hangi oranda karşılayabildiklerini anlamak

amacıyla faiz karşılama oranları hesaplanmıştır. Aslında faiz vergi öncesi karın finansman giderlerine bölünmesi ile belirlenen faiz karşılama oranı, vergi uygulamalarındaki farklılıkları da göz önünde bulundurmamak amacıyla vergi sonrası karın finansman giderlerine bölünmesi ile de hesaplanmıştır. Faiz karşılama oranları incelendiğinde, ihracatçı işletmelerin faiz giderlerini ödeme gücünün analizi yapılan her üç yıl için de genel ortalamanın altında olduğu görülmüştür.

3.2.4. Sektörel Karşılaştırma

Sektörlere göre oran analizleri yapmak amacıyla, 18 farklı sektörde faaliyet gösteren firmaların mali tabloları her sektör için ayrı toplanmış ve oluşturulan bütünlük mali tablolardaki hesaplarla temel likidite, finansal yapı, devir hızı ve karlılık analizleri yapılmıştır. İşletmelerin kısa vadeli borçlarını ödeme güçlerini incelemek için cari oran, likidite oranı ve nakit oranı 2009, 2010 ve 2011 yılları için ayrı ayrı hesaplanmıştır. Bu üç yıla ait oranların ortalaması alınarak örneklemimizdeki firmaların sektörel rasyoları belirlenmiş ve bu rasyolar TCMB'nin hesaplamış olduğu sektörel oranlar ile karşılaştırılmıştır. Aşağıdaki tabloda karşılaştırmalı olarak hesaplanmış genel likidite oranları gösterilmiştir.

Tablo 11: Sektörlerle Göre Likidite Oranları

Sektör	Firma Sayısı		Cari Oran		Likidite Oranı		Nakit Oranı	
	Örneklem	Genel	Örneklem	Genel	Örneklem	Genel	Örneklem	Genel
Cam ve Seramik	14	51	1,31	1,79	0,84	1,27	0,09	0,45
Çimento	5	36	1,16	1,63	0,87	1,07	0,09	0,41
Deri	16	52	1,5	1,7	1,14	0,92	0,07	0,23
Elektrikli Cihazlar ve Elektronik	54	35	1,34	1,71	0,93	1,03	0,15	0,26
Gemicilik	9	47	1,73	1,44	0,87	0,69	0,23	0,33
Gıda	79	520	1,54	1,48	0,98	0,75	0,18	0,17
İnşaat	45	940	1,34	1,18	1,1	0,92	0,15	0,11
Kâğıt Karton ve Mamulleri	19	105	1,3	1,66	0,74	1,07	0,12	0,27
Kimya	39	159	1,68	1,72	1,19	1,14	0,15	0,45
Madencilik Ürünleri	28	148	1,21	2,45	0,91	1,85	0,06	0,95
Makine	65	193	1,45	1,39	0,9	0,86	0,26	0,27
Metal Ana Sanayi ve Demir Çelik	106	193	1,46	1,4	0,91	0,76	0,22	0,34
Motorlu Taşıtlar ve Otomotiv Sanayi	55	2230	1,36	1,42	0,82	0,9	0,24	0,27
Muhtelif Mamul Eşya	21	101	1,47	1,56	0,98	1,02	0,35	0,23
Plastik ve Kauçuk	52	198	1,22	1,57	0,73	1,11	0,1	0,33
Tarım ve Hayvancılık	60	134	1,39	1,4	0,89	0,67	0,14	0,25
Taşımacılık	8	399	1,16	1,45	0,91	1,25	0,05	0,2
Tekstil ve Hazır Giyim	207	461	1,36	1,64	0,89	1,06	0,14	0,29

Likidite rasyoları incelendiğinde; en düşük cari oranın 1,16 ile çimento ve taşımacılık sektörlerinde ortaya çıktığı görülmüştür. Genel ortalama ise cari oran çimento sektörü için 1,63, taşımacılık sektörü için ise 1,45 olarak hesaplanmıştır. En yüksek cari oranlar ise sırasıyla gemicilik, kimya ve gıda sektörlerinde oluşmuştur. Gemicilik ve gıda sektörleri için hesaplanan cari oranlar genel ortalamadan üstündedir. Genel sektör ortalamalarına göre madencilik

ürünleri sektörü nakit oranı 0,95 olarak hesaplanmıştır.

Nakit oranları incelendiğinde; taşımacılık, madencilik ürünleri ve deri sektörlerinde çok düşük oranda nakit ve nakit benzeri varlıklara sahip olduğu, buna karşılık muhtelif mamul eşya, makine ve motorlu taşıtlar ve otomotiv sanayi sektörlerinde nakit oranının diğer sektörlerden daha yüksek olduğu görülmüştür.

Sektörlere göre finansal yapı analizi yapmak amacıyla finansal kaldıraç oranı, finansman oranı, duran varlıklar/devamlı sermaye oranı ve banka kredileri/toplam aktif oranları hesaplan-

mıştır. Aşağıdaki tabloda likidite oranlarının hesaplanmasında verileri kullanılan firmaların verileri kullanılarak hesaplanmış karşılaştırmalı finansal yapı oranları sektörel bazda verilmiştir.

Tablo 12: Sektörlerle Göre Finansal Yapı Oranları

Sektör	Finansal Kaldıraç Oranı (%)		Finansman Oranı (%)		Duran Varlıklar / Devamlı Sermaye (%)		Banka Kredileri / Aktif Toplamı (%)	
	Örneklem	Genel	Örneklem	Genel	Örneklem	Genel	Örneklem	Genel
Cam ve Seramik	59,87	51,29	67,05	101,18	74,74	70,68	30,42	17,59
Çimento	68,13	37,43	67,97	167,31	53,51	83,6	12,6	23
Deri	56,42	51,02	77,31	96,49	48,74	49,66	32	23,18
Elektrikli Cihazlar ve Elektronik	62,02	64,47	61,63	55,12	71,72	55,24	30,05	15,76
Gemicilik	57,4	70,38	83,48	42,15	53,91	72,82	35,21	26,69
Gıda	63,69	56,6	57,1	76,99	61,44	64,54	28,69	32,14
İnşaat	62,17	76,39	60,94	30,9	65,65	78,99	21,14	20,91
Kağıt Karton ve Mamulleri	58,42	51,35	71,6	95,44	77,61	70,64	35,74	24,74
Kimya	47,81	50,74	113,27	97,91	63,03	61,03	22,09	22,32
Madencilik Ürünleri	68,9	29,67	49,14	238,02	67,24	61,47	24,29	8,89
Makine	58,59	53,27	72,17	88,01	72,35	71,29	33,11	26,37
Metal Ana Sanayi ve Demir Çelik	53,48	53,12	88,44	89,12	71,82	79,72	30,89	31,4
Motorlu Taşıtlar ve Otomotiv Sanayi	51,79	64,18	95,72	55,87	75,92	60,96	27,45	25,15
Muhtelif Mamul Eşya	56,81	56,82	78,42	76,04	62,29	47,79	31,96	31,11
Plastik ve Kauçuk	66,95	56,46	49,81	78,59	83,74	60,91	46,37	27,44
Tarım ve Hayvancılık	66,14	57,39	54,45	74,38	65,12	75,87	39,1	29,67
Taşımacılık	71,57	52	42,14	92,35	80,97	79,6	33,59	15,92
Tekstil ve Hazır Giyim	59,86	47,5	67,14	111,19	68,72	68,53	32,65	25,31

Finansal kaldıraç oranı en yüksek üç sektör, örneklem için sırasıyla taşımacılık, madencilik ürünleri ve çimento sektörleri olurken, TCMB tarafından yapılan hesaplamalarda inşaat, gemicilik ve elektrikli cihazlar ve elektronik sektörleri için bu oran yüksek çıkmıştır. Örneklememizi oluşturan ihracatçılardan, madencilik ürünleri sektöründe faaliyet gösterenlerin üç yıllık ortalama finansal kaldıraç oranı %68,9 olarak hesaplanmışken, bu oran aynı TCMB'nin yapmış olduğu hesaplamada %29,67 olarak bulunmuştur.

Finansman oranları incelendiğinde örneklem firmalarından sadece kimya sektöründe faaliyet gösterenlerin üç yıllık ortalama finansman oranlarının 1'in üstünde olduğu görülmektedir. Örneklem için kimya sektöründe %113,27 olarak hesaplanan oran, %97,91 olan sektöre ait genel ortalamadan üstündür. Diğer sektörler göre finansman oranları karşılaştırıldığında, elektrikli cihazlar ve elektronik, gemicilik, inşaat, motorlu taşıtlar ve otomotiv sanayi ve muhtelif mamul eşya sektörlerinde faaliyet gösteren ihracatçı firmaların genel ortalamalara göre daha yüksek finansman oranına sahip oldukları, diğer sektörlerde ise ihracatçıların finansman oranlarının genel ortalamadan daha düşük olduğu görülmüştür.

İşletmelerin maddi yatırımlarını fonlamada ne kadar başarılı olduklarını anlamak amacıyla

duran varlıklarını devamlı sermayeye oranı hesaplanmış ve tüm sektörlerde duran varlıkların uzun vadeli kaynaklar ile finanse edildiği görülmüştür. Plastik ve kauçuk sektöründe faaliyet gösteren ihracatçıların en yüksek duran varlık/devamlı sermayeye sahip oldukları belirlenirken, en düşük oranların deri ve çimento sektöründe faaliyet gösteren ihracatçılara ait olduğu görülmüştür. Buna karşın genelde çimento sektöründeki duran varlıkların devamlı sermayeye oranının en yüksek oran olduğu anlaşılmıştır.

Banka kredisi kullanım oranları incelendiğinde; plastik ve kauçuk sektöründe faaliyet gösteren ihracatçıların aktiflerinin finansmanında en fazla oranda banka kredilerinden yararlanan ihracatçı oldukları, en düşük banka kredisi/aktif toplamı oranının ise çimento sektöründe olduğu görülmüştür. Madencilik ürünleri sektöründe faaliyet gösteren ihracatçı firmalar da banka kredisi kullanım oranları aynı sektöre ait genel ortalamaların 2,5 katından fazladır. Sadece 4 sektörde ihracatçıların banka kredisi kullanım oranları genel ortalamadan üstündür.

Sektörlere göre firma verimliliklerini ölçmek amacıyla; stok devir hızı, alacak devir hızı, net çalışma sermayesi devir hızı ve maddi duran varlık devir hızı hesaplanmıştır. Söz konusu oranlara ilişkin karşılaştırmalı tablo aşağıda yer almaktadır.

Tablo 13: Sektörlerle Göre Devir Hızı Oranları

Sektör	Stok Devir Hızı (Kez)		Alacak Devir Hızı (Kez)		Net Çalışma Sermayesi Devir Hızı (Kez)		Maddi Duran Varlık Devir Hızı (Kez)	
	Örneklem	Genel	Örneklem	Genel	Örneklem	Genel	Örneklem	Genel
Cam ve Seramik	3,33	4,41	2,54	3,84	5,50	9,71	2,12	2,26
Çimento	13,29	5,25	4,25	5,19	19,85	4,83	44,93	1,31
Deri	5,60	3,03	2,65	3,34	3,71	3,08	4,12	3,84
Elektrikli Cihazlar ve Elektronik	8,47	2,93	4,33	2,45	8,80	2,59	6,92	7,95
Gemicilik	5,56	1,61	7,84	5,42	11,57	3,06	6,26	1,43
Gıda	4,25	4,18	3,56	6,02	5,73	6,38	6,39	5,15
İnşaat	8,58	2,47	4,30	2,84	6,06	3,28	7,64	1,52
Kağıt Karton ve Mamulleri	4,48	5,75	6,20	4,76	10,15	5,10	3,14	2,55
Kimya	7,48	5,18	3,83	4,64	5,60	4,10	4,14	3,90
Madencilik Ürünleri	7,50	3,64	3,28	5,19	11,32	1,95	8,71	2,47
Makine	2,28	4,75	4,66	4,15	4,60	5,63	2,56	3,08
Metal Ana Sanayi ve Demir Çelik	6,65	4,98	5,15	8,77	6,87	7,47	3,92	2,81
Motorlu Taşıtlar ve Otomotiv Sanayi	7,17	8,80	6,45	7,96	9,44	10,16	4,35	13,78
Muhtelif Mamul Eşya	2,75	6,21	3,73	5,55	4,37	5,70	4,43	8,87
Plastik ve Kauçuk	4,12	5,93	4,51	3,69	12,79	4,64	2,22	3,74
Tarım ve Hayvancılık	5,89	2,91	4,74	5,11	12,49	4,97	6,95	1,78
Taşımacılık	11,18	24,03	3,27	3,59	-5,50	5,35	5,88	1,93
Tekstil ve Hazır Giyim	6,66	4,36	4,28	3,57	7,81	3,70	4,77	2,50

Stokların üretim faaliyetlerinde tüketilmesi ya da satılması sürelerini ölçmek amacıyla stok devir hızı oranları hesaplanmış ve çimento sektöründe stokların en fazla kez satışa konu oldukları görülmüştür. Çimento sektöründe faaliyet gösteren ihracatçılar için ortalama 27 günde bir devreden stoklar, aynı sektörde genel olarak ortalama 70 günde bir devretmektedir. İhracatçılar açısından makine sektörü ise stok devir hızının en düşük olduğu sektör olarak görülmektedir.

Ortalama alacak tahsilat sürelerini ve alacakların tahsil edilebilirliklerini ölçmek amacıyla hesaplanan alacak devir hızı rasyoları incelendiğinde; en kısa ortalama alacak tahsil sürelerine sahip olan ihracatçıların gemicilik sektöründe faaliyet gösterdikleri, sektörde ortalama tahsil süresinin yaklaşık 47 gün olduğu, genel ortalamanın ise söz konusu sektörde 67 gün olduğu görülmüştür.

Farklı sektörlerde firmaların net çalışma sermayelerini ne ölçüde verimli kullandıklarını araş-

tırmak amacıyla net çalışma sermayesi devir hızı hesaplanmış ve çimento sektörünün yüksek stok devir hızlarının da etkisiyle net çalışma sermayesi devir hızı en yüksek olan sektör olduğu görülmüştür. Çimento sektöründen sonra net çalışma sermayesi bakımından en verimli sektörler plastik ve kauçuk ile tarım ve hayvancılık sektörleridir. Taşımacılık sektöründe ortalama net çalışma sermayesi devir hızı negatif olarak hesaplanmıştır. Bu durum sektördeki işletmelerden bir tanesinin duran varlıklarını büyük ölçüde kısa vadeli yabancı kaynaklarla finanse etmesinden kaynaklanmıştır. Madencilik ürünleri sektöründe yer alan ihracatçılarda bu oran genel ortalamanın yaklaşık 5 katı olarak hesaplanmıştır.

Maddi duran varlıklara yapılan yatırımların ne ölçüde verimli olduklarını incelemek amacıyla maddi duran varlık devir hızı rasyoları hesaplanmıştır. Yapılan hesaplamalar sonucunda çimento sektöründeki ihracatçı firmaların 3 yıllık ortalama maddi duran varlık devir hızlarının 44,93 ile en yüksek olduğu, buna karşın genel sektör rakamlarına göre çimento sektöründe bu oranın 1,31 ile en düşük değer olduğu görülmüştür. Çimento sektöründen sonra en yüksek maddi duran varlık devir hızı oranları inşaat ve madencilik ürünleri sektörlerinde ölçülmüştür. Genel sektör ortalamalarına göre ise bu oran motorlu taşıtlar ve otomotiv sanayi sektörlerin-

de en yüksektir. Cam ve seramik ile plastik ve kauçuk sektörleri ise en çok atıl kapasite ile çalışan sektörler olarak görülmektedir.

Son olarak sektörler için karlılık durumlarını incelemek amacıyla, öz kaynak karlılığı, aktif karlılığı, net kar marjı ve faiz karşılama oranları hesaplanmıştır. Yapılan hesaplamalar sonucu bulunan karlılık oranlarına bir sonraki sayfada yer verilmiştir.

Öz kaynak karlılığı oranlarına göz atıldığında; en yüksek oranlara çimento ve inşaat sektörlerinde faaliyet gösteren işletmelerin sahip olduğu görülmektedir. Analizi yapılan 3 yıl içerisinde çimento sektöründeki ortalama öz kaynak karlılığı %15,45 iken bu oran inşaat sektöründe %15,35 olarak hesaplanmıştır. Plastik ve kauçuk sektöründeki firmalar net zararda oldukları ve taşımacılık sektöründeki firmaların öz kaynakları toplamı sıfırın altında olduğu için bu sektörlerde öz kaynak karlılık oranları negatif olarak hesaplanmıştır.

Aktif karlılığı en yüksek sektör ise kimya sektörü olarak görülmektedir. Sektörde yer alan ihracatçı firmalar için %6,08 olan karlılık oranı genel sektör ortalamasında ise %5,64 olarak hesaplanmıştır. Plastik ve kauçuk sektöründe bu oran da öz kaynak karlılığı oranı gibi negatif olarak hesaplanmıştır.

Tablo 14: Sektörlerle Göre Karlılık Oranları

Sektör	Net Kar (Zarar) / Öz Kaynaklar Oranı (%)		Net Kar (Zarar) / Aktif Toplamı Oranı (%)		Net Kar (Zarar) / Net Satışlar Oranı (%)		Faiz ve Vergi Öncesi Kar (Zarar) / Faiz Giderleri Oranı (%)	
	Örneklem	Genel	Örneklem	Genel	Örneklem	Genel	Örneklem	Genel
Cam ve Seramik	0,10	10,93	0,08	5,48	0,11	7,56	87,22	412,15
Çimento	15,45	11,57	4,16	7,25	3,70	11,57	546,52	360,66
Deri	6,49	5,84	2,82	2,90	4,93	3,26	316,18	249,91
Elektrikli Cihazlar ve Elektronik	9,49	11,19	3,59	3,97	2,97	5,72	243,11	170,89
Gemi	5,22	10,17	2,94	2,97	2,21	6,22	274,11	400,32
Gıda	11,43	8,16	4,25	3,58	4,35	2,78	250,10	247,80
İnşaat	15,35	6,99	5,73	1,68	4,47	5,60	912,73	292,60
Kağıt Karton ve Mamulleri	0,66	5,08	0,18	2,52	0,19	2,47	114,61	222,34
Kimya	11,28	11,57	6,08	5,64	4,97	5,48	577,33	288,20
Madencilik Ürünleri	9,51	18,98	3,06	13,42	2,47	22,57	144,16	1387,95
Makine	7,33	14,77	2,74	6,85	3,60	7,31	200,31	390,16
Metal Ana Sanayi ve Demir Çelik	8,27	1,96	3,88	0,77	3,38	0,56	272,93	122,68
Motorlu Taşıtlar ve Otomotiv Sanayi	9,57	9,50	4,04	3,43	2,77	1,70	155,52	263,41
Muhtelif Mamul Eşya	6,96	0,36	3,07	0,17	3,60	0,11	207,62	115,89
Plastik ve Kauçuk	-7,01	8,32	-2,08	3,78	-3,65	3,63	40,06	264,71
Tarım ve Hayvancılık	7,30	3,82	3,05	1,67	2,97	2,20	323,12	208,04
Taşımacılık	-2,28	3,45	1,83	1,59	2,21	2,60	356,47	266,88
Tekstil ve Hazır Giyim	8,92	6,66	3,57	3,49	2,77	4,48	218,79	242,61

Net kar marjı en yüksek olan sektörler sırasıyla kimya, deri ve inşaat sektörleri olurken, en düşük kar marjları cam ve seramik ile kağıt karton ve mamulleri sektörlerinde hesaplanmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi plastik ve kauçuk sektöründe analizi yapılan 3 yılda net zarar oluşmuştur. Genel sektör oranları incelendiğinde ise en yüksek kar marjlarının madencilik ürünleri ve çimento sektörlerinde olduğu görülmüştür.

4. SONUÇ

Küreselleşme ile birlikte ülkeler arası kısıtlamalar azalmaya başlamış, yurtiçi pazarlarda rekabet artarken, yurtdışı pazarlara açılma fırsatları ortaya çıkmıştır. Yurtiçi pazarda rekabet üstünlüklerini kaybetmeye başlayan ve bundan dolayı ortaya çıkan zararlarını telafi etmek isteyen işletmeler ile yurtdışı pazarlarda satış yaparak satış hacmi ve karlılıklarını artırmak isteyenler

uluslararası faaliyetlere girişme konusunda istekli duruma gelmişlerdir.

İhracat yapılacak pazarlar hakkında bilgi toplama, ihracata yönelik dağıtım kanalları oluşturma, yabancı müşterilerin beklenti ve talepleri doğrultusunda üretilmiş ve üretilecek ürünleri ihracat pazarına uyarılma gibi birçok maliyet mevcut ve potansiyel birçok ihracatçı firmayı olumsuz yönde etkilerken, yeni potansiyel müşterilere ulaşma, pazar çeşitlendirmesi yoluyla tek bir pazara bağlılığı ortadan kaldırma, yurtdışı pazarlardan edinilen bilgi birikimi ve deneyim ile iş yapış şekillerini olumlu yönde değiştirme gibi birçok neden ise işletmeler üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır. İhracat yaparken karşılaştığı olumlu ve olumsuz etkiler sonucu işletmelerin finansal yapıları da olumlu ya da olumsuz yönde etkilenmektedir.

2008 finansal krizi sonrasındaki 3 yıllık dönemde, Türkiye’de faaliyet gösteren ihracatçı firmaların finansal durumlarını inceleyen bu çalışma, Türk Eximbank veri tabanında 2009-2011 yılları arası bilanço ve gelir tablosu rakamları yer alan 882 firmanın verileri derlenerek hazırlanmıştır. Elde edilen veri seti Türkiye’de ihracat yapan firmaların %1,7’ sini oluştururken yapmış oldukları ihracat tutarı ise ilgili yıllarda Türkiye’nin toplam ihracatının yaklaşık %25’ine tekabül etmektedir.

İhracatçı firmaların finansal durumlarına ilişkin dikey analiz yapıldığında, dönen varlık ağırlıklı çalıştıkları, alacaklarının büyük çoğunluğunun senetsiz alacaklardan oluştuğu, maddi duran varlıklarının payının söz konusu üç yıl içinde azalmış olduğu, öz kaynak oranlarının azalma eğiliminde olduğu, kısa vadeli yabancı kaynak kullanımlarının artış gösterdiği, banka kredisi kullanımlarının artmış olduğu görülmüştür. Söz konusu bulgular ışığında, kriz sonrası dönemde ihracat yapan firmaların finansal durumlarının kötüye gittiği anlaşılmıştır.

Yatay bilanço analizi sonuçlarına göre, firmaların aktif büyüklüklerinin, dönen varlıklarının paylarının, stokların, ticari alacaklarının, yabancı kaynaklarının, ticari ve mali borçlarının artmış olduğu gözlemlenmiştir. Gelir tabloları analiz edildiğinde ise, satışların artış eğilimine rağmen finansman giderlerinin de ciddi derecede artmış olmasının karlılık üzerinde olumsuz etki yarattığı ve dönem net karının ilk dönemde %100’ün üstünde artmasına karşın sonraki dönemde azalmış olduğu görülmüştür.

Yapılan oran analizleri sonucu elde edilen mali oranlar, TCMB tarafında hazırlanan Sektör Bilançoları çalışmasında elde edilen bulgular ile karşılaştırılarak ihracatçı firmaların mali yapılarında bir farklılık olup olmadığı araştırılmak istenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, ihracatçı firmaların cari oranlarının 2009 yılında genel ortalamadan daha yüksek iken 2011 yılında daha düşük olduğu, daha düşük düzeyde nakit varlık tuttıkları ve stok bağımlılıklarının daha az olduğu görülmüştür. Finansal yapıları oranlarına göre ise, ihracatçı firmaların öz kaynaklarının genel ortalamadan daha az olduğu, banka kredilerine erişim düzeylerinin daha iyi ve kredi kullanımlarının daha fazla olduğu, maddi duran varlıklarını öz kaynaklarıyla finanse edebildikleri anlaşılmıştır.

Kar marjları incelendiğinde ihracat yapan firmaların piyasa koşullarından daha az etkilendikleri görülmüştür. Kriz sonrası üç yıllık dönemde ihracatçı firmaların faaliyet karlılığı artmış olmasına karşın Sektör Bilançoları çalışmasında elde edilen bulgulara göre ise diğer firmaların faaliyet karlılıkları dalgalı bir hareket seyretmiştir.

18 farklı sektörde faaliyet göstermekte olan örneklem firmalarının oran analizleri sektörel bazda tekrar yapılarak sektörler arası farklılıklar incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, gemiçilik, gıda, inşaat, makine ve metal sektörlerin-

de faaliyet gösteren ihracatçıların likidite oranlarının genel ortalamadan daha düşük olduğu, gıda, inşaat ve muhtelif mamul eşya sektörleri dışında tüm sektörlerde faaliyet gösteren ihracatçıların nakit oranlarının genel ortalamadan düşük olduğu görülmüştür.

Finansal yapı oranlarına göre, madencilik sektöründe faaliyet gösteren ihracatçıların finansman oranlarının genel ortalamadan çok altında olduğu ve sadece kimya sektöründe faaliyet gösteren ihracatçıların finansman oranlarının 1'in üstünde olduğu görülmüştür. Elde edilen sonuçlara

göre, çimento, kimya, gıda ve metal sektörleri dışındaki tüm sektörlerde faaliyet gösteren ihracatçıların banka kredileri kullanım oranlarının genel ortalamadan yüksektir.

Karlılık oranları sonuçlarına göre ise, çimento ve inşaat sektörlerinde faaliyet gösteren ihracatçıların öz kaynak karlılıklarının en yüksek olduğu, plastik ve kauçuk sektöründe faaliyet gösterenlerin zarar ettikleri, kimya sektöründe aktif karlılığının en yüksek olduğu, en düşük net kar marjlarının cam ve seramik ile kağıt ve karton sektörlerinde ortaya çıktığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Andersen, Otto. "On the internationalization process of firms: a critical analysis." *Journal of international business studies* (1993): 209-231.
- Berman, Nicolas, and Jérôme Héricourt. "Financial factors and the margins of trade: Evidence from cross-country firm-level data." *Journal of Development Economics* 93.2 (2010): 206-217.
- Bernard, Andrew B., and J. Bradford Jensen. "Why some firms export." *Review of Economics and Statistics* 86.2 (2004): 561-569.
- Braunerhjelm, Pontus. "The relation between firm-specific intangibles and exports." *Economics Letters* 53.2 (1996): 213-219.
- Clerides, Sofronis K., Saul Lach, and James R. Tybout. "Is learning by exporting important? Micro-dynamic evidence from Colombia, Mexico, and Morocco." *Quarterly journal of Economics* (1998): 903-947.
- Cole, Matthew, Robert Elliott, and Supreeya Virakul. "Exporting and Financial Health: A Developing Country Perspective." *Tenth Annual ETSG Conference, Warsaw*. 2008.
- Fina, Erminio, and Alan M. Rugman. "A test of internalization theory and internationalization theory: The Upjohn company." *MIR: Management International Review* (1996): 199-213.
- Greenaway, David, Alessandra Guariglia, and Richard Kneller. "Financial factors and exporting decisions." *Journal of international economics* 73.2 (2007): 377-395.
- Karapınar, Aydın, and Figen Zaif Ayıkoğlu. *Uluslararası Finansal Raporlama Standartları İle Uyumlu Finansal Analiz*. Gözden geçirilmiş 2.baskı. Ankara: Gazi Kitabevi, 2012.
- Leonidou, Leonidas C., and Constantine S. Katsikeas. "The export development process: an integrative review of empirical models." *Journal of international business studies* (1996): 517-551.
- Maurel, Carole. "Financial Approach to Export Performance in French Wine SMES." *4 th International Conference of the Academy of Wine Business Research, Siena, 17-19 July*. 2008.
- Okka, Osman. *İşletme Finansmanı*. 4.Baskı. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2010.
- Sharma, D. Deo, and Anders Blomstermo. "The internationalization process of born globals: a network view." *International business review* 12.6 (2003): 739-753.
- TÜİK. Girişim özelliklerine göre dış ticaret istatistikleri, 2011. (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13141>) Erişim tarihi: 11.03.2015
- Usta, Öcal. *İşletme Finansı Ve Finansal Yönetim*. 3.baskı. Ankara: Detay Yayıncılık, 2008.

KARAYOLLARI YOLCU TAŞIMACILIĞI İŞLETMELERİNİN FİNANSAL ANALİZİ: TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI SEKTÖR BİLANÇOLARINDA BİR ARAŞTIRMA

Doç. Dr. Erdinç KARADENİZ *

Arş. Gör. Selda KAHİLOĞULLARI**

Erhan KILIÇ***

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı Türkiye’de karayolları yolcu taşımacılığı yapan işletmelerin finansal performansının analiz edilmesidir. Bu amaçla Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’nın (TCMB) yayımladığı sektör bilançoları yardımıyla kara taşımacılığı ile yapılan diğer yolcu taşımacılığı sektörünün 2010-2012 yılları arasındaki finansal tabloları oran yöntemiyle analiz edilmiştir. Bu kapsamda öncelikle sektörün varlık ve kaynak yapısı incelenmiş daha sonra sektöre ait likidite, finansal yapı, varlık kullanım ve karlılık oranları tarafımızca hesaplanmıştır. Analiz sonucunda sektörün varlık yapısının sabit varlık ağırlıklı olduğu belirlenmiştir. Likidite oranları açısından sektörün likidite durumunun zayıf olduğu ve net çalışma sermayesinin negatif gerçekleştiği saptanmıştır. Sektörün finansal yapısının ise ağırlıklı olarak yabancı kaynaklardan meydana geldiği, özsermayesinin eridiği ve finansal riskinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Varlık kullanım oranları açısından ise sektördeki işletmelerin varlıklarını etkin kullanmadığı belirlenmiştir. Sektörün karlılık oranları incelendiğinde ise sektörün karlılık oranlarının analiz süreci içerisinde negatif olduğu saptanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Oran Analizi, Karayolu Yolcu Taşımacılığı Sektörü, Finansal Performans, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Sektör Bilançoları.

ABSTRACT

FINANCIAL ANALYSIS OF PASSENGER LAND TRANSPORT COMPANIES: A RESEARCH OF CENTRAL BANK OF THE REPUBLIC OF TURKEY COMPANY ACCOUNTS

The aim of this study is to analyze the financial performance of Other Passenger Land Transport Sector by Central Bank of the Republic of Turkey company accounts by using ratio analysis. In this context of view, asset and financial structure, liquidity, solvency, activity and profitability ratios of other passenger land transport sector between 2010-2012 years are calculated. The results of analysis the sector’s asset structure was determined to be mainly fixed asset. In addition, the results of analysis the sector’s impose that liquidity position is weak, financial structure highly depended to mainly debts, have negative equity and high financial risk. . In terms of activity ratios that companies in the sector cannot effectively use their assets determined. Analyzing the profitability ratios of the sector in the process of analysis was found to be negative.

Key Words: Ratio Analysis, Other Passenger Land Transportation Sector, Financial Performance, Central Bank of the Republic of Turkey Company Accounts.

* Mersin Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü, drekaradeniz@gmail.com

** Mersin Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü, selda.khl@gmail.com

***Mersin Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, erhankilic@gmail.com

1.GİRİŞ

Son yıllarda dünyadaki siyasi, ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmeler ülke ekonomilerinin büyümesinde etkili olmuştur. Bu büyüme ile şehirler birbirine yaklaşmış ve gelişen ulaşım ağı ile kentler arası mesafe ortadan kalkmıştır. Buna ek olarak metropolleşen şehirlerdeki iş-ev arası mesafenin uzunluğu, insanları ulaşım araçlarını kullanmaya mecbur hale getirmiştir. Kara, hava ve denizyolları, küreselleşen dünyada ulaşım sektöründe başrolleri paylaşırken, yeni teknolojik çağın isteklerini karşılayan yolcu araçları, toplu taşıma sektörünü geliştirmiş ve ulaşım ağını genişletmiştir. Günümüzde ulaştırma, bölgesel kalkınmayı hızlandıran, nüfus hareketliliğini arttıran, dışa açılımı, toplumsal gelişimi ve turizmin gelişimini olumlu yönde etkileyen, haberleşmeyi kolaylaştıran, her düzeyde kişilerin ihtiyaçlarının giderilmesinde yardımcı olan ve bu bağlamda ülke ve dünya ekonomileri açısından önem arz eden bir sektördür (Ahipaşaoğlu ve Arıkan 2003; Saatçioğlu 2006; Nalçakan vd. 2012; Yüksek 2012).

Turizm, insanların devamlı ikame ettikleri, çalıştıkları ve her zamanki olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına seyahatleri ve buradaki, genellikle turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetleri talep ederek, geçici konaklamalarından doğan olaylar ve ilişkiler bütünü olarak tanımlanabilmektedir (Kozak vd. 2012). Tanımda da görüldüğü üzere turizmin temelinde seyahat yani bir noktadan başka bir noktaya ulaşım vardır. İnsanlar, turistik amaçlarla yaptıkları seyahatlerinde, turist olarak bulunduğu yerden turizm hizmetinin üretildiği yere hızlı, güvenli ve düzenli taşınmasını sağlayan ulaşım araçlarına ihtiyaç duymaktadırlar. Bu bağlamda ulaştırma sistemleri olmaksızın turizm olaylarının gerçekleşmesi söz konusu olamaz.

Turizm faaliyetleri açısından son derece önemli

olan ulaştırma işletmeleri, ulaştırma unsurları olan yol, yolcu, taşıt ve terminal parçalarını bir araya getirip, ulaştırmanın hedeflenen düzen içerisinde çalışmasını sağlayan kurumlar olarak tanımlanabilir. Ulaştırma sisteminin gelişmesi, bu işletmelerin gelişmesi ile doğrudan ilişkilidir. Bu işletmelerin gelişmek için yapacağı yatırımlar sonucunda ülke genelinde ulaştırma sisteminin gelişmesi sağlanacaktır. Günümüzde birçok türü bulunan ulaştırma işlemlerinin önemli bir türü karayolu taşımacılığıdır. Karayolu taşımacılığı, karayollarında yapılan taşımayı içerir. Turizm faaliyetlerinde gerçekleştirilen her seyahatin bir bölümünde karayolu ulaşımından faydalanılmaktadır. Ana ulaşım, demiryolu, denizyolu veya havayolu olsa da seyahatin başlangıcında veya bitişinde genellikle karayolu kullanılmaktadır. Bu bağlamda seyahate çıkacak olan her turist, seyahatinin en az bir aşamasında karayolu ulaştırmasını kullanmaktadır (Yüksek 2012). Türkiye karayolu yolcu taşımacılığı sektörü, Kara Ulaştırması Genel Müdürlüğü (KUGM), şehiriçi, şehirlerarası ve uluslararası yolcu taşıyan otobüs işletmeleri, otogar işletmecileri ve çalışanlardan meydana gelmektedir (Karagülle 2007). Türkiye’de yurtiçi yolcu taşımacılığı bağlamında ulaşım şekline göre karayolları %98’lik payla ilk sırada yer almaktadır (Aras ve Gerede 2010). Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın verilerine göre 2012 yılında Türkiye’ye giriş yapan yabancı turistlerin kullandıkları ulaşım türünde karayolları %19,9’luk payla ikinci sırada yer almaktadır. Bu kapsamda karayolu yolcu taşımacılığı yapan işletmelerin operasyonel, yönetsel ve finansal başarısının turizm endüstrisinin gelişiminde önemli bir rol oynayacağı düşünülmektedir.

Son yirmi yılda dünyanın çeşitli ülkelerinde ortaya çıkan siyasal, finansal ve ekonomik krizler, küreselleşmenin etkisiyle kısa sürede tüm dünyaya yayılarak, küresel çapta bir finansal ve reel sektör krizlerine dönüşebilmektedir. Yaşanan bu krizler tüm dünyadaki ülke ekonomilerinde da-

ralmaya neden olabilmekte ve kriz dönemleri ile sonrasında karayolu yolcu sektöründeki işletmeleri olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Söz konusu krizlerin olumsuz etkilerini en aza indirebilmek için karayolu yolcu taşımacılığı yapan işletmelerdeki yöneticilerin de etkin bir finansal yönetimi gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Bu kapsamda etkin yatırım ile finansman kararlarının alınması, finansal performansın sürekli analiz edilmesi ve finansal planlamanın gerçekçi bir şekilde yapılması büyük önem arz etmektedir.

Bu çerçevede çalışmanın amacı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) sisteminde kayıtlı kara taşımacılığı ile yapılan diğer yolcu taşımacılığı alt sektörünün 2010, 2011 ve 2012 yıllarına ait finansal tablolarının finansal oran analizi yöntemi ile incelenmesi ve sektörün finansal performansına yönelik öneriler sunulmasıdır. Çalışmanın belirlenen amaçlar doğrultusunda kuram bölümünde oran analizi hakkında genel teorik bilgiler verilmektedir. Daha sonra konuyla ilgili daha önce gerçekleştirilen çalışmaların tarama sonuçları sunulmaktadır. Yöntem bölümünde araştırmada kullanılan veriler ve toplanan verilerin analiz süreci hakkında bilgi verilmektedir. Analiz ve bulguların yorumlanması bölümünde analiz sonuçları sunulmakta ve yorumlanmaya çalışılmaktadır. Sonuç bölümünde ise araştırmadan elde edilen sonuçlar özetlenmiş ve sektördeki yöneticiler ve daha sonra konuyla ilgili çalışma yapacaklar için öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır.

2. KURAM

Oran analizinin tanımlanmasından önce finansal analiz kavramının açıklanması önem arz etmektedir. Finansal analiz genel olarak *“işletmelerin finansal durumunun ve faaliyet sonuçlarının, finansal açıdan yeterli olup olmadığını saptamak ve geleceğe yönelik tahminlerde bulunabilmek amacıyla, finansal tablolarda yer alan hesaplar arasındaki ilişkilerin ve bunların yıllar içindeki gelişimlerinin incelenmesi”* olarak tanımlan-

maktadır (Akgüç 1998: 20). Finansal analizle bir işletmenin hem geçmiş hem de mevcut finansal durumu değerlendirilebilmekte ve işletmenin finansal durumu ve gerçekleştirdiği faaliyetler açısından güçlü ve zayıf yönleri ile geleceğe yönelik fırsat ve tehditleri belirlenebilmektedir. Bu bağlamda gelecekle ilgili yapılacak planların daha etkin olması sağlanabilmektedir (Apak ve Demirel 2010). Dolayısıyla finansal analiz, işletmenin karlılık ve borç ödeme gücü, yatırımcı ve borç verenler tarafından risk oranının belirlenmesi, sermaye maliyeti ve işletmenin gelecekteki kazançlarının tahmin edilmesi gibi çeşitli hareketlerle ilgilidir (Şamiloğlu ve Akgün 2010).

Teori incelendiğinde finansal analizde kullanılan temel tekniklerin dört grupta incelendiği görülmektedir (Jagels ve Coltman 2004; Çabuk ve Lazol 2012; Akgüç 2013);

- 1- Karşılaştırmalı Tablolar Analizi (Yatay Analiz)
- 2- Yüzde Metodu ile Analiz (Dikey Analiz)
- 3- Eğilim Yüzdeleri Analizi (Trend Analizi)
- 4- Oran Analizi (Rasyo Analizi)

Bu çalışmanın amaçları ve kapsamı itibarıyla yukarıda ifade edilen finansal analiz tekniklerinden sadece oran analizi üzerinde durulmaktadır.

Finansal tablolarda yer alan iki kalemin arasındaki ilişkinin matematiksel olarak ifadesine oran veya rasyo denilmektedir (Langemeier 2004). Bu bakımdan oran analizi, finansal tablolarda yer alan finansal kalemlerin kullanılmasıyla şirket hakkında daha detaylı bilgi edinilmesine imkan tanımaktadır. Oran analizi, finansal analiz teknikleri arasında en yaygın kullanılan analiz tekniği olarak nitelendirilebilmektedir. Ayrıca işletmenin durumu hakkında diğer analiz teknikleri arasında daha detaylı bilgi sağlayan finansal analiz tekniği olarak da değerlendirilmektedir (Bakır ve Şahin 2009). Oran analizi, analiste geleceğe yönelik tahminlerde bulunmada ipuçları vermektedir. Oran yöntemi sa-

yesinde, kalemler arasında anlamlı ilişkiler kurularak işletmenin borç ödeme gücü, özsermaye yeterliliği, aktiflerin verimliliği, yabancı kaynak kullanımını ve karlılığı ölçülebilmektedir. Finansal tablolardan fazla miktarda oran elde edilebilir. İşletme hakkında faydalı bilgiler edinebilmek için oranlanacak kalemler arasında finansal ve muhasebesel olarak mantıksal ilişki olmasına dikkat etmek gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle analizin amacına uygun kalemler seçilerek, bu kalemler arasındaki ilişkilerin tespit edilmesi gerekmektedir (Aydın vd. 2010; Akgüç 2013). Finansal tablolarda oran hesaplamadaki amaç işletmeye yararlı bilgiler üretmektir. Bundan dolayı ilişki içindeki ka-

lemler kendi arasında oranlanır. Sonra ise bu oranlar geçmiş yıl sonuçlarıyla, benzer işletme oranlarıyla ya da genel standartlar ile yorumlanmaya sunulur (Çabuk ve Lazol 2012).

Finansal analizde kullanılan oranlar kullanım amaçları ve taşıdıkları anlam bakımından likidite oranları, finansal yapı oranları, varlık kullanım oranları, karlılık oranları ve borsa performans oranları olmak üzere beş grupta toplanabilmektedir (Brealey vd. 1995; White vd. 1997; Berk 2010; Orhan ve Yazarkan 2011; Karapınar ve Zaif 2012). Söz konusu oran grupları içerisinde yer alan oranlar ve kullanılış amaçları Tablo 1’de özetlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 1: Finansal Analizde Yaygın Olarak Kullanılan Oranlar

<i>Likidite Oranları</i>	<i>Hesaplanış Şekli</i>	<i>Kullanılış Amacı</i>
Cari Oran	Dönen Varlıklar / Kısa Vadeli Borçlar	Genel olarak işletmenin kısa süreli borçlarını ödeme gücü ile işletme sermayesinin yeterliliğini araştırmak.
Asit-Test Oranı	(Dönen Varlıklar - Stoklar) / Kısa Vadeli Borçlar	
Nakit Oran	Hazır Değerler + Serbest Menkul Değerler / Kısa Vadeli Borçlar	
<i>Finansal Yapı Oranları</i>	<i>Hesaplanış Şekli</i>	<i>Kullanılış Amacı</i>
Kaldıraç Oranı	Yabancı Kaynak Toplamı / Varlık Toplamı	İşletmenin uzun vadeli yükümlülüklerini yerine getirebilme yeterliliğini ölçen oranlardır.
Toplam Borçların Özsermayeye Oranı	Yabancı Kaynak Toplamı / Özsermaye	
Kısa Vadeli Borçlanma Oranı	Kısa Vadeli Yabancı Kaynak / Yabancı Kaynak Toplamı	
Uzun Vadeli Borçlanma Oranı	Uzun Vadeli Yabancı Kaynak / Toplam Yabancı Kaynak	
Faiz Karşılama Oranı	Faiz ve Vergi Öncesi Kar / Faiz Giderleri	
Finansal Borçların Toplam Borçlara Oranı	Finansal Yabancı Kaynak Toplamı / Yabancı Kaynak Toplamı	

Maddi Duran Varlıkların Uzun Süreli Borçlara Oranı	Maddi Duran Varlıklar / Uzun Vadeli Yabancı Kaynak	
<i>Varlık Kullanım Oranları</i>	<i>Hesaplanış Şekli</i>	<i>Kullanılış Amacı</i>
Stok Devir Hızı	Satışların Maliyeti / Stoklar	Varlık kullanım oranları yöneticilerin işletme varlıklarını ne ölçüde etkin kullandığını tespit etmek amacıyla kullanılmaktadırlar.
Stok Devir Süresi	360 / Stok Devir Hızı	
Alacak Devir Hızı	Net Satışlar / Ticari Alacaklar	
Alacak Devir Süresi	360 / Alacak Devir Hızı	
Aktif Devir Hızı	Net Satışlar / Aktif Toplamı	
Maddi Duran Varlık Devir Hızı	Net Satışlar / Maddi Duran Varlık Toplamı	
<i>Karlılık Oranları</i>	<i>Hesaplanış Şekli</i>	<i>Kullanılış Amacı</i>
Brüt Kar Marjı	Brüt Kar / Net Satışlar	İşletmenin sahip olduğu öz sermaye, yabancı kaynak ve varlıklarını ne ölçüde verimli kullandığını ve bir bütün olarak gerçekleştirdiği faaliyetlerde ve yaptığı satışlarda karlı çalışıp çalışmadığının saptanmasında kullanılmaktadır.
Faaliyet Kar Marjı	Faaliyet Karı / Net Satışlar	
Net Kar Marjı	Net Kar / Net Satışlar	
Öz Sermaye Karlılık Oranı	Net Kar / Öz Sermaye	
Aktif Karlılık Oranı	Net Kar / Aktif Toplamı	
<i>Borsa Performans Oranları</i>	<i>Hesaplanış Şekli</i>	<i>Kullanılış Amacı</i>
Fiyat Kazanç Oranı,	Hisse Senedi Fiyatı / Hisse Başı Kazanç	Halka açık işletmelerin piyasa (borsa) performansının belirlenmesinde kullanılmaktadır.
Piyasa Değeri-Defter Değeri Oranı	Piyasa Değeri / Defter Değeri	

Kaynak: Jagels ve Coltman 2004; Önal vd. 2006; Ceylan ve Korkmaz 2008; Berk 2010, Karadeniz ve Kahiloğulları 2013; TCMB Sektör Bilançoları Çalışması'ndan yararlanılarak oluşturulmuştur.

3. İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Konuyla ilgili literatür incelendiğinde işletmelerin finansal durumları veya performanslarını ölçmede çeşitli oranlardan faydalanılan çok sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Ulaştırma sektörü ile ilgili literatür taraması yapıldığında ise finansal analiz, finansal performans ve finansal yönetim uygulamaları konularında daha çok ulaştırma alt sek-

törlerinden havayolu ve denizyolu taşımacılığına yönelik çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Kalkavan (1998), Türk denizcilik sektörünün temel finansal sorunlarını; kaynak eksikliği, teminat sorunu, teşvik yetersizliği, yüksek işçilik maliyetleri, alt yapı yatırımlarının azlığı, denizciliğe ilişkin ihtisaslaşmış özel Türk bankalarının olmaması, finansman maliyetlerinin yüksekliği ve tersanelerin sermaye yapılarının yetersizliği ola-

rak saptamıştır. Notis ve Vitaly (2003), halka açık havayolu şirketlerinin sermaye yapılarını ve uzun vadeli kaynak tercihlerini incelemiştir. Araştırmada havayolu şirketlerinin, uzun vadeli yükümlülüklerini yerine getirmek için geleneksel finansal yönetim uygulamalarını kullanmadıkları ve sermaye artırımını için uzun vadeli borç kullandıkları saptanmıştır. Capobianco ve Fernandes (2004), havayolu şirketlerinin finansal performansını analiz etmişlerdir. Araştırma sonucunda havayolu şirketlerinin öz sermayesinin toplam kaynaklara oranının %40 seviyesinde olduğu ve şirketlerin büyük çoğunluğunun kaynaklarında borç oranını azaltarak öz sermayelerini arttırmaya çalıştıkları belirlenmiştir. Kim ve Ayoun (2005), konaklama, yeme-içme, havayolları ve eğlence sektörlerinin finansal performanslarını oran analizi ile incelemiştir. Araştırma sonucunda eğlence sektörünün diğer sektörlerle göre karlılık oranlarının düşük olduğu; yeme-içme, havayolu ve konaklama sektörlerinin likidite oranlarının ise daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Koçyiğit (2009), havayolu şirketlerinin performansını Tobin q oranı kullanılarak belirlemeye çalışmıştır. Araştırma sonucunda havayolu şirketlerinin büyük bir kısmının Tobin q oranının 1'den düşük olduğu bu bağlamda şirketlerin kaynaklarından yeterince yararlanmadığı belirlenmiştir. Coşkun vd. (2010), Türkiye'de iç hat seferleri olan ve havayolu yolcu taşımacılığı yapan şirketlerin finansman ihtiyacının karşılanmasında öz kaynak ve banka kredilerini tercih ettiklerini, yatırım sürecinde riskli yatırımlardan uzak durduklarını ve kârlılıklarını, satışlarını arttırarak veya maliyetlerini düşürerek sağlamaya çalıştıklarını saptamışlardır. Köseoğlu (2010), deniz yolu yük taşımacılığı sektörünün; navlun, gemi fiyatı, yakıt fiyatı, döviz kuru ve faiz oranı riskleri gibi piyasa riskleriyle sürekli karşı karşıya kaldığını ve bu nedenle riskli bir sektör olduğunu belirlemiştir. Dursun ve Erol (2012), Türkiye denizyolu yük taşımacılığı sektörünün finansal durumunu oran yöntemiyle analiz etmişlerdir. Araştırma sonucunda deniz ve kıyı sula-

rında yük taşımacılığı alt sektörünün, likidite sorununun olmadığı, finansal kaldıraç oranının artış eğiliminde olduğu, aktif kârlılığın % 1 seviyelerine kadar düştüğü buna karşılık toplam net satışlar içerisinde üretim maliyetlerinin % 85 seviyelerine kadar yükseldiği tespit edilmiştir. Coşkun vd. (2013), Türkiye'de iç hat seferleri olan ve havayolu yolcu taşımacılığı yapan yedi şirketin finansal etkinliklerini veri zarflama analiziyle ölçerek yedi şirketten üç şirketin etkin olduğu, diğer dört şirketin ise etkin olmadığı sonucuna varmışlardır. Kınay ve Ömürberk (2013), Borsa İstanbul'da (BIST) faaliyet gösteren bir havayolu taşımacılığı şirketi ile Frankfurt Menkul Kıymetler Borsası'nda faaliyet gösteren bir havayolu taşımacılığı şirketinin finansal performanslarını, çok kriterli finansal karar verme yöntemlerinden biri olan TOPSİS yöntemiyle değerlendirmişlerdir. Analiz neticesinde, Borsa İstanbul'da işlem gören şirketin daha başarılı olduğu sonucu elde edilmiştir.

Karayolu taşımacılığına yönelik gerçekleştirilen çalışmalar incelendiğinde ise genel olarak daha çok müşteri memnuniyeti, müşteri talepleri, sektörde yaşanan sorunlar, sektörün ekonomiye katkısı gibi konuların incelendiği görülmektedir. Çatı (2003), karayolu ulaşım hizmetlerinden faydalanan üniversite öğrencilerinin, sunulan hizmetleri nasıl algıladıklarını tespit etmek amacı ile gerçekleştirdiği çalışmada araçlara fazla yolcu alınmasının ve olumsuz personel davranışlarının giderilerek hizmet kalitesinin arttırabileceği vurgulanmıştır. Kotil (2003), ulaştırma alt sektörlerinin, zaman içerisinde gösterdikleri değişimler ve bu alt sektörlerin ekonominin diğer sektörleri ile olan ilişkilerindeki önemini bulmaya çalışmıştır. Araştırma sonucunda karayolları taşımacılığı sektörünün, denizyolu, havayolu ve demiryolu taşımacılığına göre diğer üretim ve hizmet işletmeleriyle olan ilişkisinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Altan ve Engin (2004), şehirlerarası taşımacılık yapan bir seyahat işletmesinde müşteri memnuniyetini ölçmeye

çalışmışlardır. Araştırma sonucunda müşteri memnuniyetine etki eden unsurların önem sırasına göre kaptan, ikram ve servis, rezervasyon ve bilet satış, konuğa saygı, ağırlama, host-hostes, bakım ve temizlik olduğu belirlenmiştir. Keçeci (2006), Türkiye karayolu taşımacılığı sektörünün birim taşımada gerek yolcu/km, gerek ton/km maliyeti, tükettiği enerji miktarı, kullandığı enerji türü, yol açtığı çevre kirliliği, yüksek kaza riski ve özellikle uluslararası siyasi ve ekonomik ortamda meydana gelen gelişmeler karşısında hassas ve kırılgan bir yapıya sahip olduğunu belirtmiştir. Çalışma sonucunda karayolu taşımacılığında standartların ve diğer teknik donanımın iyileştirilmesinin, sektörün rekabet gücünün ve verimliliğinin artırılmasının, yeni gelişmelerin izlenmesinin, finansal açıdan daha güçlü ve verimli firmaların oluşturulmasının, yurtdışında büroların açılmasının, yabancı firmalarla ortaklık kurulmasının ve kurumsallaşmanın daha da derinleştirilmesinin sağlanması yönünde teşvik edilmesinin sektörün sorunlarının aşılması açısından önemli olacağı vurgulanmıştır. Bardakçı ve Haşiloğlu (2008), Pamukkale Üniversitesi öğrencilerinin karayolu yolcu taşımacılığı gerçekleştiren işletme seçimlerini etkileyen unsurları belirlemek amacıyla gerçekleştirdikleri araştırmada sürücü ve diğer görevlilerin davranışları ile kişisel temizliklerinin öğrencilerin işletme seçimindeki en önemli unsurlar olduğunu saptamışlardır. Kabasakal ve Solak (2010), karayolu ve demiryolu ulaşımının yapım, bakım-onarım ve işletme maliyetlerinin dâhil edildiği maliyet temelli ekonomik etkinlik karşılaştırmasını yapmışlardır. Araştırma sonucunda demiryolu ve karayolu ulaştırma sistemleri, yapım, bakım ve işletme maliyetleri açısından karşılaştırıldığında, demiryolu ulaşımının, yolcu taşımacılığında %40-50 oranında, yük taşımacılığın da ise yaklaşık %70 oranında daha az maliyetli olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Nalkaçan vd. (2012), ulaştırma sektöründen kaynaklanan dışsallıkları, dışsallıkların içselleştirilmesini, yöntemlerini ve ekonomik etkilerini incelemişlerdir. Çalışmada ulaştırma sek-

töründe daha çok karayolu alt sektörünün kullanıldığı vurgulanmış ve karayolu taşımacılığı açısından bakıldığında, çevre etkileri, yaratılan hava kirliliği, tıkanıklık-zaman kayıpları ve trafik kazaları nedeniyle yüksek düzeyde dışsal maliyet yarattığı ifade edilmiştir. Dışsal maliyetlerin önlenmesi için, öncelikli olarak, karayolu merkezli, geleneksel ulaşım anlayışından, ekonomik etkinliğin artırıldığı ve çevresel güvenliğin sağlandığı ulaşım anlayışına geçilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Yazıcı (2014), Türkiye karayolu taşımacılığı sektörünün sorunlarını tartıştığı çalışmada sektördeki işletmelerin güçlü sermaye yapısına sahip olmadıklarını, genelde aile işletmelerinden meydana geldiğini, ciddi bir nakit akışı sorunu yaşadıklarını, sektöre giren işletmelerin etkin bir iş analizi gerçekleştirmediklerini, örgütlenme açısından problemler yaşadıklarını, yetişmiş eleman ve şoför bulma sıkıntısı yaşadıklarını belirtmiştir. Bu nedenle sektördeki işletmelerin ayakta kalabilmesi için yasal, örgütsel ve yönetsel çözümlerin en kısa zamanda üretilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Yukarıda tartışılan çalışmalar dışında doğrudan Türkiye karayolu yolcu taşımacılığı sektörünün finansal performansının ölçülmesine yönelik gerçekleştirilen herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın ilgili literatürdeki eksikliği gidermesi açısından önemli olacağı düşünülmektedir.

4. YÖNTEM

Bu çalışmada, karayolu yolcu taşımacılığı alt sektörüyle ilgili en geniş finansal verilere sahip olan Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) en son yayımladığı 2010-2011-2012 yıllarına ait H-493 Kara Taşımacılığı ile Yapılan Diğer Yolcu Taşımacılığı Alt Sektörünün sektör bilançolarından yararlanılmıştır. Sözkonusu sektörün adının belirlenmesi Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Reel Sektör Araştırma Daire Başkanlığı tarafından Avrupa Topluluğunda Ekono-

mik Faaliyetlerin Genel Sınıflandırılması (NACE) kriterleri kapsamında gerçekleştirilmiştir. Bu sınıflandırmada sektör; tüm kara taşımacılığı temelli yolcu taşıma faaliyetlerini (D1 yetki belgesine sahip uzun mesafe tarifeli otobüs servisleri, ucuz tarifeli otobüs servisleri, geziler ve diğer istisnai yolcu otobüs servisleri gibi) kapsamaktadır. Araştırmada söz konusu 3 yılın seçilme sebebi ise TCMB tarafından yayımlanan en güncel sektör bilançolarını içermesidir. Söz konusu sektör bilançoları, bilgi edinme yasasından yararlanılarak TCMB'den elektronik posta yoluyla elde edilmiştir. TCMB, çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren firmalara dair gelişmelerin takibi ve ilgililere kapsamlı ve düzenli bilgi sağlanması amacıyla, firmaların gönüllükleri esasına göre göndermiş oldukları yıllık finansal tablo verilerinden yararlanılarak hazırlanan "Sektör Bilançoları" çalışmasını gerçekleştirmektedir. Söz konusu raporda çeşitli sektörlerden çok sayıda firmaya ait veriler yer almakta ve türlü kriterlere göre araştırmacıların kullanımına sunulmaktadır.

2014 yılı itibariyle Türkiye'de otobüs ile şehirlerarası tarifeli yolcu taşımacılığı yetki belgesi olan D1 Yetki Belgesine sahip 342 adet işletme faaliyeti göstermektedir (Ertürk, 2014). Çalışmanın amaçları doğrultusunda kara taşımacılığı ile yapılan diğer yolcu taşımacılığı alt sektöründeki 53 işletmenin gönüllülük esasına göre gönderdikleri bilanço ve gelir tablolarının konsolide edilme-

siyle oluşturulan sektörel finansal tablolar aracılığıyla söz konusu sektörün likidite, finansal yapı, varlık kullanım ve karlılık performansı finansal oranlar kullanılarak incelenmiştir. Teoride yer alan oran gruplarından "Borsa Performans Oranları" çalışmanın amaçları doğrultusunda ve sözkonusu işletmelerin borsaya ait performans verileri olmadığından analize dahil edilmemiştir. Bu kapsamda her bir yıla ait 21 finansal oran, analiz süreci içerisinde ise 63 finansal oran TCMB'den bilgi edinme yasası uyarınca elde edilen bilanço ve gelir tabloları aracılığıyla tarafımızca hesaplanmıştır. Sonuçlar yorumlanırken yıllar itibariyle hesaplanan oranlardan önemli görülenleri finans teorisinde belirlenmiş standartlarla karşılaştırılmış ayrıca oranlardaki yıllar itibariyle meydana gelen değişimler yorumlanmıştır.

5. ANALİZ VE BULGULARIN YORUMLANMASI

Çalışmanın bu bölümünde kara taşımacılığı ile yapılan diğer yolcu taşımacılığı alt sektörünün finansal performansının finansal analiz tekniklerinden oran analizi yöntemiyle incelenmesine yer verilmektedir. Analiz sonuçlarından önce sektörün finansal yapısına ait bilgilere verilmesinin yararlı olacağı düşünülmüştür. Bu kapsamda sektörün varlık ve kaynak dağılımı yüzde cinsinden aşağıdaki Tablo 2'de sunulmaktadır.

Tablo 2. Kara Taşımacılığı ile Yapılan Diğer Yolcu Taşımacılığı Alt Sektörünün Finansal Yapı Analizi

<i>BİLANÇO KALEMLERİ</i>	<i>YÜZDELİK PAYLAR %</i>		
	<i>2010</i>	<i>2011</i>	<i>2012</i>
<i>VARLIKLAR</i>			
Dönen Varlıklar	34,5	29,2	34,6
Duran Varlıklar	65,5	70,8	65,4
<i>TOPLAM VARLIKLAR</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
<i>KAYNAKLAR</i>			
Kısa Vadeli Borçlar	37,2	70,3	52,4
Uzun Vadeli Borçlar	44,6	32,6	50,3
Özkaynaklar	18,2	-2,9	-2,7
<i>TOPLAM KAYNAKLAR</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

Kara taşımacılığı ile yapılan diğer yolcu taşımacılığı alt sektörünün 2010-2012 yılları arasındaki finansal yapısı incelendiğinde varlık yapısının duran varlık ağırlıklı olduğu görülmektedir. Bu durum sektördeki yatırımların sabit sermaye yoğun yatırımlar olduğunu göstermektedir. Sektörün analiz dönemi içerisindeki kaynak yapısına bakıldığında ise kaynak yapısının dalgalanma gösterdiği ve sektörün ağırlıklı olarak borçla finanse edildiği gözlenmektedir. 2010 yılında kullanılan toplam finansal kaynağın %83 gibi büyük bir kısmı yabancı kaynaklarla finanse edilirken 2011 ve 2012 yıllarında sektörün özsermayesinin eriyerek eksi değer aldığı ve sektörün aktif toplamından daha fazla yabancı kaynak kullandığı görülmektedir. Bu sonuç 2011 ve 2012 yıllarında sektörün finansal durumunun çok zayıf olduğunu ve sektörün batma noktasına geldiğini göstermektedir.

Sektördeki yabancı kaynakların vadesi incelen-

diğinde ise 2010 yılında daha çok uzun vadeli yabancı kaynakların kullanıldığı görülürken, 2011 yılında daha çok kısa vadeli yabancı kaynak kullanıldığı, 2012 yılında ise kısa ve uzun vadeli yabancı kaynak kullanımının diğer yıllara göre dengeli olduğu görülmektedir.

Kara taşımacılığı ile yapılan diğer yolcu taşımacılığı alt sektörünün 2010-2012 yılları arasındaki kısa vadeli borç ödeme gücünü ve çalışma sermayesinin yeterliliğini belirlemek için hesaplanan likidite oranlarına ait sonuçlar Tablo 3'de sunulmaktadır.

Tablo 3 incelendiğinde analizin yapıldığı dönemlerde incelenen kara taşımacılığı ile yapılan diğer yolcu taşımacılığı alt sektörünün likidite oranlarının kabul gören standartların altında olduğu yani kısa vadeli yükümlülüklerini yerine getirmede sıkıntı yaşadığı gözlenmektedir.

Tablo 3. Kara Taşımacılığı ile Yapılan Diğer Yolcu Taşımacılığı Alt Sektörünün Likidite Oranları

<i>Likidite Oranları</i>	<i>2010</i>	<i>2011</i>	<i>2012</i>	<i>ORT.</i>
Cari Oran	0,93	0,42	0,66	0,67
Asit-Test Oranı	0,77	0,40	0,63	0,60
Nakit Oran	0,13	0,08	0,05	0,09

Cari oran açısından sektörün negatif net çalışma sermayesiyle çalıştığı görülmektedir. Finans teorisinde cari oranın kabul edilen standardının 1,5 veya 2 olması gerektiği vurgulanmaktadır (Akgüç 1998; Akgüç 2013; Çabuk ve Lazol 2012). Sektörün cari oran değerlerinin kabul edilen standartlar olan 1,5 veya 2'nin altında kaldığı ve yıllar itibariyle dönen varlık toplamıyla kısa vadeli yükümlülüklerini karşılama gücünün olmadığı saptanmıştır. İşletmenin veya sektörün likidite durumunu daha hassas ölçen bir oran olan asit-test oranının ise finans teorisinde kabul edilen standardı 1'dir (Akgüç 1998; Akgüç 2013; Berk 2010; Çabuk ve Lazol 2012). Asit-Test oranı açısından ise sektörün kabul edilen standart olan 1'in altında kaldığı ve yıllar itibariyle stoklarını satışlara dönüştüremediği takdirde kısa vadeli yükümlülüklerini karşılamada sorunlarla karşılaştığı görülmektedir. Likidite oranları arasında en hassas oran olarak değerlendirilen nakit oranının ise finans teorisindeki kabul edilen standardı 0,25'tir (Akgüç 1998; Akgüç 2013; Berk 2010; Çabuk ve Lazol 2012). Nakit oran açısından bakıldığında ise sektörün nakit oranlarının, kabul edilen standart olan 0,25'in altında kaldığı görülmektedir. Bu sonuç sektördeki işletmelerin satışlarının durması ve alacaklarını tahsil edememeleri durumunda sahip oldukları nakit ve nakit benzeri varlıklarla kısa va-

deli borçlarını ödeyemeyecek konumda olduklarını göstermektedir.

Kara taşımacılığı ile yapılan diğer yolcu taşımacılığı alt sektörünün finansal yapı oranlarına ait sonuçlar Tablo 4'de sunulmaktadır. Tablo 4 incelendiğinde sektörün analizin yapıldığı yıllar itibariyle yabancı kaynak ağırlıklı finanse olduğu hatta 2011 ve 2012 yıllarında varlık toplamından daha fazla yabancı kaynak kullandığı ve bu yıllarda özsermayesinin negatife dönüştüğü görülmektedir. Bu sonuç sektörün finansal riskinin arttığını ve batma riskiyle karşı karşıya kaldığını göstermektedir. Toplam borçların özsermayeye oranı da bu durumu desteklemektedir. Toplam borçların özsermayeye oranı incelendiğinde ise 2011 ve 2012 yıllarında yabancı kaynakların sektörde varlıklardan daha fazla olduğu ve sektörün özsermaye düzeyinin negatife dönüştüğü görülmektedir. Yabancı kaynaklar içerisinde sektörde 2010 yılında daha fazla uzun vadeli yabancı kaynak kullanıldığı, 2011 yılında daha çok kısa vadeli yabancı kaynak kullanıldığı, 2012 yılında ise kısa ve uzun vadeli yabancı kaynak kullanımının dengeli olduğu görülmektedir. Ortalamaya bakıldığında analiz dönemi boyunca sektörün daha çok kısa vadeli yabancı kaynak kullandığını söylemek mümkündür. Bu durum sektörün teknik likidite riskini yükseltmektedir.

Tablo 4. Kara Taşımacılığı ile Yapılan Diğer Yolcu Taşımacılığı Alt Sektörünün Finansal Yapı Oranları

Finansal Yapı Oranları	2010	2011	2012	ORT.
Kaldıraç Oranı	0,82	1,03	1,03	0,96
Toplam Borçların Özsermayeye Oranı	4,47	-34,92	-37,97	-22,81
Kısa Vadeli Borçlanma Oranı	0,45	0,68	0,51	0,55
Uzun Vadeli Borçlanma Oranı	0,55	0,32	0,49	0,45
Faiz Karşılama Oranı	-0,84	-7,83	-0,71	-3,13
Finansal Borçların Toplam Borçlara Oranı	0,59	0,33	0,52	0,48
Maddi Duran Varlıkların Uzun Süreli Borçlara Oranı	1,13	1,98	1,11	1,41

İşletmelerde elde edilen faaliyet karının, ödemek zorunda olduğu faizlerin kaç katı olduğunu ölçmek için kullanılan faiz karşılama oranına bakıldığında söz konusu oranın inceleme döneminde sektörün faaliyet zararı etmesi dolayısıyla negatif gerçekleştiği ve sektördeki işletmelerin faaliyet sonuçlarıyla finansman giderlerini karşılayamadığı görülmektedir. Sektörde kullanılan finansal borçların düzeyine bakıldığında ise sektördeki işletmelerin 2010 ve 2012 yıllarında toplam kullandıkları yabancı kaynaklarının yarısından fazlasını finansal borçlardan elde ettiğini ve bu bağlamda faiz yüklerinin bu dönemde arttığı-

nı söylemek mümkündür. İşletmelerde uzun vadeli olarak kredi değerliliğini ölçmek için hesaplanan maddi duran varlıkların uzun süreli borçlara oranı incelendiğinde ise sektördeki söz konusu oranın inceleme döneminde 1'in üstünde gerçekleştiğini ve bu kapsamda sektördeki işletmelerin uzun süreli kredi almak için teminat olarak gösterecekleri maddi duran varlıklarının borçların üstünde kaldığını göstermektedir.

Kara taşımacılığı ile yapılan diğer yolcu taşımacılığı alt sektörünün varlık kullanım oranlarına ait sonuçlar Tablo 5'de sunulmaktadır.

Tablo 5. Kara Taşımacılığı ile Yapılan Diğer Yolcu Taşımacılığı Alt Sektörünün Varlık Kullanım Oranları

Varlık Kullanım Oranları	2010	2011	2012	ORT.
Stok Devir Hızı	19,63	35,48	61,85	38,99
Stok Devir Süresi	18,34	10,15	5,82	11,44
Alacak Devir Hızı	7,00	3,81	3,98	4,93
Alacak Devir Süresi	51,43	94,54	90,46	78,81
Varlık Devir Hızı	1,19	0,39	0,88	0,82
Maddi Duran Varlık Devir Hızı	2,37	0,60	1,58	1,52

Tablo 5 incelendiğinde sektörün stoklarını satışlara dönüştürme hızının analiz döneminde arttığı ancak alacaklarını tahsil kabiliyetinin 2011 ve 2012 yıllarında 2010 yılına göre azaldığı görülmektedir. Varlık kullanım oranları açısından sektördeki en büyük sorunların varlık devir hızında ve maddi duran varlık devir hızında olduğu görülmektedir. Sektördeki işletmelerin varlıklarını ve maddi duran varlıklarını etkin kullanmadığı ve bu bağlamda sektördeki işletmelerin atıl yatırım yaptıkları ve bu yatırımları satışlara dönüştürmede etkin olamadıkları söylenebilir.

Kara Taşımacılığı İle Yapılan Diğer Yolcu Taşımacılığı Alt Sektörünün karlılık oranlarına ait sonuçlar ise Tablo 6'da sunulmaktadır. Tablo 6 incelendiğinde sektörün karlılık performansının analiz süreci içerisinde çok kötü olduğu görülmektedir. Sektörün brüt kar marjı ayrıntılı incelendiğinde analiz dönemi içerisinde gerçekleştirilen net satışların çok küçük bir kısmının brüt kar olarak elde edildiği hatta 2011 yılında brüt kar marjının negatif gerçekleştiği görülmektedir. Bu gelişmenin nedeni araştırılmak istenip sektörün analiz dönemi içerisinde gelir tabloları incelendiğinde satışların maliyeti kaleminin (özellikle satılan hizmet maliyetinin çok yüksek gerçekleşmesi nedeniyle) net satışlara çok yakın, 2011 yılında ise daha fazla gerçekleşmiş olduğu görülmektedir.

Sektörün 2010-2012 yılları arasındaki faaliyet kar marjı incelendiğinde de üç yılda da faaliyet zararı olduğu için faaliyet kar marjının negatif gerçekleştiği görülmektedir. Bunun nedeni daha ayrıntılı olarak belirlemek amacıyla sektörün gelir tabloları incelendiğinde brüt karın 2010 ve 2012 yıllarında çok düşük 2011 yılında ise negatif gerçekleşmesinin ve faaliyet giderlerinin gittikçe yükselmesinin temel nedenler olduğu görülmektedir. Sektörün analiz dönemi içerisinde net kar marjı ve aktif karlılığı incelendiğinde ise 2010-2011 ve 2012 sektörün net zarar etmesi nedeniyle bu oranların da negatif gerçekleştiği görülmektedir. Benzer bir durum özsermaye karlılığı içinde geçerlidir. 2010 yılında sektörün özsermaye karlılığı negatif gerçekleşmiştir. 2011 ve 2102 yıllarında ise sektörün zarar etmesi ve bu yıllarda sektörün özsermayesinin negatife dönmesi nedeniyle söz konusu oran anlamlı olarak hesaplanamamıştır.

6. SONUÇ

Günümüzde küreselleşmenin etkisiyle artan ağır rekabet ortamında işletmelerin varlıklarını devam ettirebilmeleri için hedeflerini finansal sürdürülebilirlik anlayışı içerisinde belirlemeleri ve bu hedefe ulaşmada alacakları kararların gerçekleşme ve faaliyetlerinin etkinlik düzeyini tespit etmeleri gerekmektedir. Özellikle firma değeri ençoklaması ve finansal sürdürülebilirliğin sağlanması

Tablo 6. Kara Taşımacılığı İle Yapılan Diğer Yolcu Taşımacılığı Alt Sektörünün Karlılık Oranları

<i>Karlılık Oranları</i>	<i>2010</i>	<i>2011</i>	<i>2012</i>	<i>ORT</i>
Brüt Kar Marjı	0,05	-0,18	0,02	-0,04
Faaliyet Kar Marjı	-0,03	-0,26	-0,01	-0,10
Net Kar Marjı	-0,04	-0,29	-0,02	-0,12
Öz Sermaye Karlılığı	-0,25	∞	∞	∞
Aktif Karlılık Oranı	-0,05	-0,11	-0,02	-0,06

amacıyla alınan yatırım, finansman, kar payı dağıtım, satış-pazarlama ve üretim kararlarının işletme performansına olan etkilerinin belirlenmesi son derece önemlidir. Bu bağlamda işletmeler her an faaliyetlerini, finansman yapılarını ve aktif kullanımlarını kontrol etmelidirler. Aynı zamanda işletmelerin büyümek amacıyla yapacakları yeni yatırımlarında gerekli olan fonları sağlamak amacıyla başvurduğu kredi kurumlarının karar vermesi sürecinde işletmelerin finansal tablolarının verileri kullanılarak finansal analiz yapılmaktadır. Bu açılarından bakıldığında finansal analiz teknikleri işletme yöneticilerine, kredi verenlere, ortaklara ve diğer paydaşlara karar vermeleri için bilgiler sunmaktadır.

Karayolu taşımacılığı, insanların veya eşyaların taşıyıcı tarafından belirli bir ücret karşılığında ulaştırılmak istenen yere güvenli bir şekilde götürülmesi faaliyetleridir. Karayolu taşımacılığı, üretilen noktadan tüketilen noktaya aktarmasız ve hızlı bir şekilde yapılmasına imkân sağladığından, diğer taşıma türlerine göre daha fazla tercih edilmektedir. Başlı başına ekonomik bir faaliyet olan karayolu taşımacılığı, ülkenin ekonomik kalkınmasında ve toplumun refah seviyesinin gelişmesinde önemli role sahip olduğu gibi diğer sektörlerin gelişmesinde de önemli bir role sahiptir. Karayolu yolcu taşımacılığında ise yapılacak olan her seyahatin bir bölümünde karayolu ulaşımından faydalanılmaktadır. Ana ulaşım, demiryolu, denizyolu veya havayolu olsa dahi seyahatin başlangıcında veya bitişinde genellikle karayolu kullanılmaktadır. Bu kapsamda karayolu yolcu taşımacılığı turizm sektörü açısından da son derece önemlidir. Turistik seyahatlerde; maliyetinin ucuz olması, zamansal ve destinasyon esnekliği sağlaması ve grup halinde seyahat etme olanağı yaratması karayolu yolcu taşımacılığının tercih edilmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla turizm sektörü açısından da karayolu yolcu taşımacılığını gerçekleştiren işletmelerin operasyonel ve finansal performansları doğrudan ve dolaylı

olarak hem turizm sektörünün hem de ekonominin gelişmesi açısından önem arz etmektedir.

Bu çalışmada karayolu yolcu taşımacılığı alt sektörünün finansal durumunu ve finansal performansını ortaya koymak amacıyla TCMB tarafından hazırlanmış olan 2010, 2011 ve 2012 yıllarına ait sektör bilançoları üzerinde rasyo analizi gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda sektörün likidite, finansal yapı, varlık kullanım ve karlılık performansı ilgili oranlarla belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca sektörün analiz dönemi içerisindeki varlık ve kaynak yapısı incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre sektörün varlık yapısının duran varlık ağırlıklı, kaynak yapısının ise yabancı kaynaklardan oluştuğu ve sektörün özsermayesinin eridiği görülmektedir. Yabancı kaynağın vadesinin ise 2010 yılı dışında 2011 ve 2102 yıllarında daha çok kısa olduğu görülmektedir. Bu kapsamda sektördeki işletmelerin varlık yapısına uygun olarak finansal kaynakları tercih etmediği ve özsermayesinde analiz döneminde meydana gelen erimenin ilerleyen dönemlerde sorunlar yaratabileceği düşünülmektedir.

Karayolu yolcu taşımacılığı alt sektörü, likidite oranları açısından değerlendirildiğinde genel olarak sektörün likidite durumunun zayıf olduğu ve kısa vadeli borçlarını ödeyebilme gücünün olmadığı söylenebilir. Bununla birlikte likidite oranlarının analiz dönemimin başlangıcı olan 2010 yılına göre hızlı bir şekilde düşüyor olması gelecek dönemler açısından gerekli tedbirlerin alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu kapsamda sektördeki yöneticilerin çalışma sermayesinin toplamına ve her bir çalışma sermayesi unsuruna (nakit, stoklar ve alacaklar gibi) önem vermeleri ve bu varlıkların birleşimi ile finansmanında kullandıkları kısa vadeli borçların dengeli olmasına dikkat etmeleri önerilebilir.

Karayolu yolcu taşımacılığı alt sektörünün finansal yapı oranlarına bakıldığında 2010, 2011 ve 2012 yıllarındaki borç kullanım oranlarının kabul gö-

ren standartların üstünde olması sektördeki işletmelerin ağırlıklı olarak borçla finanse edildiklerini, özsermayelerinin eridiğini göstermektedir. Bu bağlamda sektördeki işletmelerin borç ödeme gücü açısından finansal sıkıntıya düşebilme risklerinin çok yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle sektördeki işletmelerin özsermayelerini güçlendirmeleri yabancı kaynak kullanımında ise biraz daha muhafazakâr olmaları önerilebilir. Böylelikle borç-öz sermaye oranının dengede tutularak piyasa risklerinin minimize edilebileceği düşünülmektedir.

Karayolu yolcu taşımacılığı alt sektörünün varlık kullanım oranlarına bakıldığında stok devir hızı ve stok devir süresi dışında diğer varlık kullanım oranlarında bir kötüleşme olduğu görülmektedir. Özellikle sektörün maddi duran varlık devir hızı ve aktif devir hızının düşük gerçekleşmesi, sektördeki işletmelerin aktiflerini etkin kullanmadığına işaret etmektedir. Bu bağlamda özellikle faaliyetlerde kullanılan varlıklara optimum düzeyde yatırım yapılması ve özellikle satış gelirlerine uygun şekilde yatırım yapılmasının atıl kapasite sorununun çözümü açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Karayolu yolcu taşımacılığı alt sektörünün karlılık oranları incelendiğinde ise sektördeki işletmelerin satışları, aktifleri ve özsermayesi üzerinden elde ettikleri karlılıkların analiz döneminde negatif gerçekleştiği görülmektedir. Sektörün gelir tablolarına bakıldığında özellikle satışların maliyetinin (özellikle satılan hizmet maliyeti) ve faaliyet giderlerinin (özellikle genel yönetim giderleri) çok yüksek gerçekleşmesinin bu sonucun temel nedenleri olabileceği düşünülmektedir. Sek-

törün karlılığının arttırılabilmesi için sektördeki gelir gider dengesinin oluşturulması önem arz etmektedir. Bu bağlamda maliyet ve gider kalemlerinin daha iyi analiz edilerek gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir. Özellikle sektördeki işletmelerin temel gelir kalemleri olan yolcu bilet satış gelirlerini daha etkin yönetmeleri buna karşın temel gider kalemleri olan satılan hizmet maliyeti ile diğer finansal ve operasyonel giderlerini kontrol etmeleri gerektiği düşünülmektedir.

Çalışma sonucunda elde edilen bulgular Türkiye'deki karayolu yolcu taşımacılığı alt sektörünün 2010-2012 yılları arasındaki finansal durumu ve performansı hakkında genel bir bilgi sunması açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Yukarıda ifade edilen öneriler doğrultusunda sektördeki işletmelerin finansal yapılarını güçlendirerek firma değeri ençoklaması hedefine ulaşacakları ve varlıklarını devam ettirebilecekleri düşünülmektedir. Çalışma neticesinde elde edilen bulgular değerlendirirken analiz sürecinin kısıllığı ve sektörde faaliyet gösteren işletmelerin finansal tablolarına ulaşamamasından dolayı çalışmanın TCMB sektör bilançoları kullanılarak yapıldığı unutulmamalıdır. İleride yapılacak çalışmalarda sektörde yer alan işletmelerin finansal tablolarına birebir görüşmelerle veya oranlarda kullanılan hesap kalemlerinin anket yoluyla elde edilmesiyle daha geniş kapsamlı bir analiz yapılması mümkündür. Ayrıca Türkiye'deki ve dünyadaki mevcut karayolu yolcu taşımacılığı yapan işletmelerin finansal durumunu karşılaştırmak amacıyla karşılaştırmalı olarak finansal analizin yapıldığı bir çalışmanın literatüre katkısının olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahipaşıoğlu S. ve Arıkan İ. (2003). **Seyahat İşletmeleri Yönetimi ve Ulaştırma Sistemleri**. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Akgüç Ö. (1998). **Finansal Yönetim**. İstanbul: Avcıol Yayıncılık.
- Akgüç, Ö. (2013). **Mali Tablolar Analizi**. İstanbul: Arayış Basımevi.
- Altan M. ve Engin, O. (2004). Bir Seyahat İşletmesinde Müşteri Memnuniyetinin Ölçülmesi, **Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 11: 85-98.
- Apak S. ve Demirel E. (2010). **Finansal Yönetim**. İstanbul: Papatya Yayıncılık Eğitim.
- Aras N. ve Gerede E. (2010). **Ulaştırma Sistemleri**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Aydın N., Başar M. ve Coşkun M. (2010). **Finansal Yönetim**. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bakır H. ve Şahin C. (2009). **Yöneticiler İçin Finansal Tablolar Analizi**. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bardakçıoğlu A. ve Haşiloğlu S. B. (2008). Şehirlerarası Otobüs Firmalarının Hizmet Kalitesini Ölçmeye Dönük Bir Araştırma, **Pazarlama Dünyası**, 1: 46-51.
- Berk N. (2010). **Finansal Yönetim**. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Brealy R. A., Myers S. C. ve Marcus A. J. (1995). **Fundamentals Of Corporate Finance**. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Capobianco H.M.P ve Fernandes H. (2004). Capital Structure in the World Airline Industry, *Transportation Research Part A: Policy and Practice*, 38 (6):421-434.
- Ceylan A. ve Korkmaz T. (2008). **İşletmelerde Finansal Yönetim**. Bursa: Ekin Basım Yayın.
- Coşkun E., Çömlekçi İ. ve Öncü M. (2010). Havayolu Şirketlerinin Uyguladıkları Finansal Stratejiler Üzerine Bir Araştırma, **Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 6 (2): 67-58.
- Coşkun, E. Çömlekçi İ. ve Öncü M. (2013). Havayolu Yolcu Taşıma İşletmelerinin Finansal Etkinliklerinin Ölçümüne İlişkin Bir Araştırma, **Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, 5 (2): 77-86.
- Çabuk A. ve Lazol İ. (2012). **Mali Tablolar Analizi**. Bursa: Ekin Basım Yayın.
- Çatı K. (2003). Ulaşım Hizmetlerinde Hizmet Kalitesi ve Bir Uygulama, **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 27 (1):121-134.
- Dursun A. ve Erol S. (2012). Denizyolu Yük Taşımacılığı Sektöründe Faaliyet Gösteren Firmaların Finansal Yapı Analizi, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 16 (3): 367-382.
- Ertürk, N. (2014). **Karayolu Yolcu Taşımacılığı Taşıt, Yolcu ve İstihdam İstatistikleri**, <http://www.ulasimuzmani.com/kose-yazisi/karayolu-yolcu-tasimaciligi-tasit-yolcu-ve-istihdam-istatistikleri#sthash.zL09Dsnm.dpuf> (Erişim Tarihi:03.03.2015).
- Jagels M. G. ve Coltman M. M. (2004). **Hospitality Management Accounting**. New York: Wiley.
- Kabasakal A. ve Solak O. (2010). Demiryolu ve Karayolu Ulaştırma Sistemlerin Ekonomik Etkinlik Analizi, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 10: 123–136.
- Kalkavan, M. (1998). Türk Gemi İnşa Sanayiinde Finansal Sorunlar, **Exposhopping Uluslararası Denizcilik Konferansı**, İstanbul Deniz Ticaret Odası, İstanbul.
- Karadeniz E. ve Kahiloğulları S. (2013). Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Finansal Oranların Kullanımı: Akdeniz Bölgesi'nde Bir Araştırma. **Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi**, 10 (3): 84-106.
- Karagülle A. Ö. (2007). Taşımacılık Sektöründe Havayolu ve Karayolu İşletmelerinin Karşılıklı Beklentileri ve Bir

Entegre Yolcu Taşımacılığı Modeli Önerisi (*Basılmamış Doktora Tezi*). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karapınar, A. ve Zaif, A. (2012). **Finansal Analiz**. Ankara: Gazi Kitabevi.

Keçeci, A. (2006). Türkiye’de Karayolu Taşımacılığı. **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, 20. http://www.mfa.gov.tr/turkiye_de-karayolu-tasimaciligi-.tr.mfa (Erişim Tarihi:10.11.2014).

Kınay, B. ve Ömürberk, V. (2013). Havayolu Taşımacılığı Sektöründe Topsis Yöntemiyle Finansal Performans Değerlendirilmesi, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 18 (3): 343-363.

Kim W. G. ve Ayoun B. (2005). Ratio Analysis for The Hospitality Industry: A Cross Sector Comparison of Financial Trends in the Lodging, Restaurant, Airline and Amusement Sectors, **Journal of Hospitality Financial Management**, 13 (1): 1-30.

Koçyiğit M. (2009). Havayolu İşletmelerinin Performansının Tobin Q ile Ölçülmesi, **Muhasebe ve Finans Dergisi**, 44: 179-190.

Kotil, E. (2003). Ulaştırma Sektörünün Sektörler Arası İlişkilerdeki Yeri, **TMMOB Ulaştırma Politikaları Kongresi**.

Kozak N., Kozak M.A., Kozak M. (2012). **Genel Turizm İlkeler-Kavramlar**. Ankara: Detay Yayıncılık.

Köseoğlu D. S. (2010). Uluslararası Denizyolu Taşımacılığı Sektöründe Risklerin Analizi ve Gemi Yatırım Kararlarını Etkileyen Faktörlerin Araştırılması (*Basılmamış Doktora Tezi*). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Langemeier, M. R. (2004). **Financial Ratios Used in Financial Management**. Kansas: Kansas State University Press.

Nalkaçan M., Tutar F. ve Tutar E. (2012). Ulaştırma Sektörünün Yarattığı Dışsal Maliyetlerin Ekonomik Etkileri, **Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 4: 56-73.

Notis, P. ve Vitaly, S. (2003). Corporate Capital Structure in Turbulent Times: A Case Study of the US Airline Industry, **Journal of Air Transport Management**, 9: 371-379.

Orhan Suphi M. ve Yazarkan H. (2011). Küresel Finansal Krizin İMKB 30 Şirketlerine Etkilerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma, **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**, 33: 17-28.

Önal, Y. B., Karadeniz E., Koşan L. (2006). Finansal Analiz Tekniklerinin Otel İşletmelerinde Stratejik Yönetim Aracı Olarak Kullanımına İlişkin Teorik Bir Değerlendirme, **Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi**, 2 (2): 16-25.

Saatçioğlu C. (2006). **Ulaştırma Sistemleri ve Politikaları: Türkiye ve Avrupa Birliği Uygulamaları**. Ankara: Gazi Kitabevi.

Şamiloğlu F., Akgün A. İ. (2010). **Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Finansal Tablolar Analizi**. Bursa: Ekin Basım Yayın.

TCMB Sektör Bilançoları Çalışması (2014). Oran Formülleri, <http://www3.tcmb.gov.tr/sector/2014/Raporlar/oran.pdf> (Erişim Tarihi:03.03.2015).

White, I. G., Sondhi C. A. ve Fried, D. (1997). **The Analysis and Use of Financial Statements**. New York: John Wiley & Sons Inc.

YAZICI, M. (2014). Bir Sektörün Anatomisi (Uluslar arası Kara Taşımacılığı), *Dünya Gazetesi*, <http://www.dunya.com/bir-sektorun-anatomisi-uluslararasi-kara-tasimaciligi-234339h.htm> (Erişim Tarihi:09.11.2014).

Yüksek G. (2012). *Turizm ve Ulaştırma*, M. Cavcar (Ed.) **Turizm Ulaştırması**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

DÜŞÜNME SÜRECİ ARAÇLARI VE KALİTE MALİYETLERİNİN BİRLİKTE KULLANILMASI: BİR OTEL İŞLETMESİNDE UYGULAMA

Yrd. Doç. Dr. Hülya TAŞTAN*

Yrd. Doç. Dr. Elif N. DEMİRCİOĞLU**

ÖZET

Kısıtlar teorisi işletmelerin temel amacının kar elde etmek olduğunu ve işletmelerin bu amaçlarını gerçekleştirmelerine engel en az bir veya birkaç kısıt olduğunu vurgulayan bir yönetim felsefesi olarak ortaya çıkmıştır¹. Geçmişten günümüze kısıtlar teorisi pek çok sanayi işletmesine başarı ile uygulanmıştır. Ancak son yıllarda sanayi işletmelerinde olduğu kadar hizmet işletmelerinde de kullanımı yaygınlaşmaya başlamıştır². Bu çalışmada bir hizmet işletmesinde düşünme süreci araçları ile kalite maliyetleri birlikte kullanılarak işletme karlılığına etkisi araştırılmıştır. Bu çerçevede bir otel işletmesinde olay çalışması yapılmıştır. Yapılan olay çalışması ile öncelikle işletmenin mevcut durumu ortaya konmuş ve kısıtlar teorisinin düşünme süreci araçları kullanılarak kısıtları tespit edilmeye çalışılmıştır. Daha sonra tespit edilen kısıtların, kalite maliyetleri PAF modeli ile yönetilmesi sonucu işletmenin karlılığındaki değişimler belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kısıtlar teorisi, düşünme süreci, kalite maliyetleri, PAF modeli, hizmet işletmeleri

INTEGRATING THINKING PROCESS TOOLS AND COST OF QUALITY: A CASE STUDY IN A HOTEL COMPANY ABSTRACT

Theory of constraints has emerged as a management philosophy that emphasizes that a companies' main goal is making money and there are always at least one or more constraints that prevent companies from the realization of this goal³. Past to the present theory of constraints have been successfully applied to many industrial businesses. But in recent years it has become a preferred method in service companies as well as in industrial enterprise⁴. In this study, the effect on service companies' profitability has been examined by integrating thinking process tools with cost of quality. In this context, a case study was conducted at a hotel. By means of this case study, primarily, the company's current situation is put forward and the constraints are determined by using thinking process tools of theory of constraints. Then, changes in the profitability of the company by managing these constraints using a PAF model are explained.

Keywords: Theory of constrains, thinking process, cost of quality, PAF model, service companies

* Mersin Üniversitesi Turizm Fakültesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü Öğretim Üyesi, hulyatastan@yahoo.com

** Çukurova Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü Öğretim Üyesi, elunal@cu.edu.tr

***Bu çalışmada kullanılan kalite maliyetleri ile ilgili veriler 14. Ulusal Turizm Kongresi'nde 05-08 Aralık 2013 tarihinde bildiri olarak sunulmuştur.

- 1 Moss, H. K. 2007. "Improving Service Quality with the Theory of Constraints" Journal of Academy of Business Economics, March: 1
- 2 Geri, N. ve Ahituv, N. (2008).A theory of constraints approach to interorganizational system implementation. Inf. Syst. E-Buss Manage, 6, 343;
Motvani J., Klein, D. ve Harowits, R. (1996). The theory of constraints in services: part 2 – examples from health care. Managing Service Quality, 6 (2), 30
- 3 Moss, H. K. 2007. "Improving Service Quality with the Theory of Constraints" Journal of Academy of Business Economics, March, 1
- 4 Geri, N. ve Ahituv, N. (2008).A theory of constraints approach to interorganizational system implementation. Inf. Syst. E-Buss Manage, 6, 343;
Motvani J., Klein, D. ve Harowits, R. (1996). The theory of constraints in services: part 2 – examples from health care. Managing Service Quality, 6 (2), 30

1. GİRİŞ

20. yüzyılın en gözde ve en çok gelişen sektörleri sanayi ile ilgili sektörlerdi. 21. yüzyılın başından itibaren ise hizmet sektöründeki hızlı gelişme ile birlikte sanayi sektörünün ekonomiler içindeki payı hizmet sektörünün altında kalmaya başlamıştır. Türkiye’de 2012 yılında TÜİK tarafından yapılan bir araştırmaya göre toplam istihdamın %49,4’ü hizmet sektöründe, %19,1’i sanayi sektöründe, %24,6’sı tarım sektöründe ve geriye kalan %6,9’u inşaat sektöründe çalışmaktadır.⁵ Hizmet sektörünün önemi bu şekilde artmakla birlikte, hizmet işletmeleri ile ilgili yapılan çalışmalar oldukça sınırlı kalmaktadır. Özellikle kısıtlar teorisi ve kalite maliyetleri gibi modern kavramların hizmet işletmelerinde kullanımı henüz sanayi işletmelerinde olduğu gibi yaygınlaşmamıştır.

Hizmet sektörü müşteri ile yüz yüze temasın en yoğun olduğu işletmeleri kapsamaktadır. Sanayi işletmelerinde ürünler üretildikten sonra müşteriye ulaşırken, hizmet işletmelerinde hizmetin üretilmesi ve müşteriye sunulması aynı anda olmaktadır.⁶ Bu nedenle de işletmede karşılaşılan sorunların pek çoğu müşteriye doğrudan yansımaktadır. Yapılan araştırmalar hizmet kalitesi ve karlılık arasında doğrudan bir ilişki olduğunu belirtmektedir.⁷ Aynı zamanda hizmet kalitesi ile müşterilerin yeniden satın alma eğilimleri arasında da doğrusal bir ilişki bulunmaktadır.⁸ Dolayısı ile kalitesiz hizmet düşük müşteri memnuniyetine, memnun olmayan

müşteri ise işletmeyi tekrar tercih etmeyerek düşük karlılığa neden olabilmektedir.

Hizmet işletmelerinin kar etmesini engelleyen en büyük unsur yani kısıt kalitesiz hizmetten kaynaklanan müşteri memnuniyetsizliği ve bunun sonucunda ortaya çıkan müşteri bağlılığının azalmasıdır⁹. Örneğin, konaklama işletmelerinde karşılaşılan çalışan sayısının yetersizliği veya kalifiye olmayan çalışanların varlığı gibi kısıtlar, hizmet kalitesinin düşmesine ve dolayısı ile de müşteri memnuniyetsizliğine neden olabilmektedir. Bu kısıtlar aynı zamanda işletmede bir takım maliyetlere de neden olabilmektedirler. Oluşan bu maliyetler kalite maliyetleri kapsamında başarısızlık maliyetleri olarak değerlendirilebilmektedir.

Bu bağlamda yapılan bu çalışma ile ekonomideki payı gittikçe artan hizmet işletmelerinde karşılaşılan veya karşılaşılabilecek olan kısıtların tespit edilerek, bu kısıtların müşteri memnuniyetine ve dolayısı ile de karlılığa olan etkisini belirlemek amaçlanmıştır. Bu çerçevede örnek olay yöntemi ile bir otel işletmesinde kısıtlar teorisinin düşünme süreçleri bileşeni kullanılarak, işletmede karşılaşılan kısıtlar tespit edilmeyle çalışılmıştır. Ardından kısıtların kalite maliyetlerinin PAF modeli ile yönetilmesi sonucu işletme karlılığının nasıl etkilenebileceği belirlenmeye çalışılmıştır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Günümüzde yoğun rekabet ortamı, azalan ürün yaşam süreleri, teknolojideki hızlı değişimler ve

5 Türkiye İstatistik Kurumu, www.tuik.gov.tr, Erişim Tarihi: 24.02.2014.

6 Özkul, E. ve Bozkurt, M. (2006). Hizmet işletmelerinde müşteri memnuniyeti ve müşteri şikayetleri yönetimi hakkında teorik bir değerlendirme. EKEV Akademi Dergisi, 10 (29), 325

7 Reichheld, F. F., ve Sasser, W. E. 1990. “Zero Defections: Quality Comes to Services” Harvard Business Review, September-October: 107

8 Moss, H. K. 2007. “Improving Service Quality with the Theory of Constraints” Journal of Academy of Business Economics, March: 5

9 Heskett, J. L., Jones, T. O., Loveman, G. W., Sasser, W. E. ve Schlesinger, L.A., 1994. “Putting Service-Profit Chain to Work” Harvard Business Review, March-April: 165

uluslararası şirket zincirlerinin sayılarındaki artışlar gibi nedenlerle işletmelerin yaşadıkları problemlerin yönetimi pek çok işletme için kritik hayatta kalma araçlarından biri haline gelmiştir.¹⁰ Bu bağlamda geçmişten günümüze pek çok yönetim sistemi geliştirilmiş olup, bu yönetim sistemlerinden biri de kısıtlar teorisidir.

Kısıtlar teorisi, “sistemde ortaya çıkan kısıtları yöneterek sürekli gelişmeye odaklanan bir yönetim felsefesi” şeklinde tanımlanabilir.¹¹ Blackstone (2001, 1055) ise kısıtlar teorisini, “işletmenin sürekli gelişimine katkıda bulunan bir yaklaşım” olarak tanımlamaktadır. Diğer bir tanımlamada ise kısıtlar teorisi, “kısıtların yönetilmesiyle sürekli gelişmeye ve sistemin tamamında verimliliği maksimize etmeye odaklanan bir yönetim yaklaşımı” olarak ifade edilmiştir.¹² Kısıtlar teorisi, üretim planlamasını en uygun şekilde yapmaya odaklanmakta ve yöneticilerin dikkatini stok için üretim yapmak yerine satışlara ve bu satışlara bağlı olarak da işletmenin karlılığını arttırmaya yönelmektedir.¹³ Kısıtlar teorisinin; lojistik bileşenleri, perfor-

mans ölçümleri ve sürekli gelişim bileşeni olmak üzere üç bileşeni bulunmaktadır.¹⁴ Yapılan bu çalışmada sürekli gelişim bileşeninin düşünme süreci araçları kullanılacağı için öncelikle bu kavramlar kısaca tanımlanmaya çalışılacaktır.

Düşünme süreci araçları, işletmelerde karşılaşılan problemleri yani kısıtları yönetmek amacıyla Goldratt tarafından geliştirilmiştir.¹⁵ Bu aracı kullanan yöneticiler işletmelerinde neyin değişeceğine, neye dönüşeceğine ve bu değişimin nasıl gerçekleşeceğine karar vermeye çalışırlar.¹⁶ Goldratt, yöneticilerin bu kararları verirken diyagramlar kullanabileceklerini belirtmiştir. Bu diyagramlar sırasıyla, **öncelikli amaçlar haritası, şimdiki gerçeklik ağacı, buharlaşan bulutlar, gelecekteki gerçeklik ağacı, ön koşul ağacı ve geçiş ağacı** olarak isimlendirilmektedir.¹⁷ İşletmede yaşanan problemlerin kapsamına göre bu diyagramların hepsi kullanılabilir gibi aralarından bir kaç da kullanılabilir. Diyagramların kullanım amaçlarını kısaca özetlemek gerekirse¹⁸;

- 10 Lockamy, A. 2003. “A Constraint-Based Framework for Strategic Cost Management” *Industrial Management and Data Systems*, 103(8): 594.
- 11 Ünal, E. N. 2000. “Kısıtlar Teorisi ve Yönetim Muhasebesi Açısından Değerlendirilmesi: Bir Sanayi İşletmesinde Uygulama”, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana,17.
- 12 Atwater, B. ve Gagne, M. L. 1997. “The Theory of Constraints Versus Contribution Margin Analysis for Product Mix Decisions” *Journal of Cost Management*, 11 (1): 6.
- 13 Taylor, L. J., Nunley, A. M. ve Flock, M. D. 2004. “WIP Inventory: Assets or Liability”. *Cost Engineering*, 46(8): 20.
- 14 Mehra, S., Inman, R. A., ve Tuite, G. 2005. “A Simulation-Based Comparison of TOC and Traditional Accounting Performance Measures in a Process Industry” *Journal of Manufacturing Technology Management*, 16(3): 328.
- 15 Walker, E. D. ve Cox, J. F. 2006. “Addressing Ill-structured Problems Using Goldratt’s Thinking Processes: A White Collar Example” *Management Decision*, 44(1): 138.
- 16 Gupta, M., Boyd, L. ve Sussman, L. 2004. “To Better Maps: A TOC Primer for Strategic Planning” *Business Horizons*, 47(2), 16.
- 17 Hsu, P. F. ve Sun, M. H. 2005. “Using Theory of Constraints to Improve the Identification and Solution of Managerial Problems” *International Journal of Management*, 22(3): 419.
- 18 Mabin, V. J., Forgeson S. ve Green, L. 2001. “Harnessing Resistance: Using the Theory of Constraints to Assist Change Management” *Journal of European Industrial Training*, 25:174;
- Reid, R. A. ve Cormier, J. R. 2003. “Applying the TOC TP: A Case Study in the Service Sector” *Managing Service Quality*, 13 (5): 351;
- Dettmer, H. W. 2007. *Goldratt’s Theory of Constraints: A Systems Approach to Complex Problem Solving*. Wisconsin: Quality Press, 95;
- Watson, K. J., Blackstone, J. H. ve Gardiner, S. C. 2007. “The Evolution of a Management Philosophy: The Theory of Constraints” *Journal of Operations Management*, 25: 396.

“Yöneticiler öncelikli amaçlar haritası ile işletmelerinin temel amacını ve bu amaca ulaşmak için neler yapılması gerektiğini, şimdiki gerçeklik ağacı ile işlemenin mevcut durumu ve yaşanan istenmeyen durumları tespit edilebilmektedir. Buharlaşan bulut ile yaşanan istenmeyen durumlara çözüm önerileri geliştirilebilmektedir. Şimdiki gerçeklik ağacı ise tespit edilen bu çözüm önerilerinden tercih edilenin uygulanması durumunda işletmenin gelecekteki durumunun nasıl olabileceğinin bir göstergesidir. Ön koşul ağacı ile belirlenen çözümü gerçekleştirebilmek için nelerin yapılması gerektiği belirlenmektedir. Aynı zamanda ön koşul ağacı, uygulanmaya çalışılan çözüm önerisinin önünde duran engelleri de göstermektedir. Son olarak geçiş ağacı ile ön koşul ağacında belirlenen her bir faaliyetin ayrıntılı olarak nasıl gerçekleştirileceği gösterilmektedir.”

Çalışmada kullanılan ve işletmelerin başarılı olabilmek için kullandıkları bir diğer önemli yaklaşım ise kalite maliyetleridir. Sedevich Fons'un (2012, 338) tanımlamasına göre kalite maliyetleri, “işletmenin müşterilerinin kalite gereksinimlerini karşılamak için katlandıkları maliyetler”den oluşmaktadır. Diğer bir tanımlamaya göre ise kalite maliyetleri, “işletmelerin kaliteli mal veya hizmet üretimi gerçekleştirebilmeleri için ve kalite seviyesini istenilen düzeyde tutabilmeleri için katlandıkları maliyetler” olarak da ifade edilmektedir.¹⁹ Aynı zamanda bir veri toplama yöntemi olarak da nitelendirilen kalite maliyetleri, mevcut durumu

saptamak, yeni hedefler belirlemek, bu hedeflere varmak amacıyla alınacak önlemleri planlamak için de kullanılabilir.²⁰

İşletmeler için kalite maliyetlerinin önemi bilinmektedir. Nitekim Amerikan Yönetim Birliğinin (American Management Association, AMA) yaptığı bir çalışma göstermiştir ki iş dünyasında başarılı olabilmenin en önemli faktörlerinden biri kaliteli mal veya hizmet üretimine odaklı olabilmektir.²¹ Yapılan bu çalışmadan da anlaşıldığı gibi kaliteli üretim bir işletmenin ve aynı zamanda yöneticilerin başarısı için gerekli faktörlerden biridir. Kalite maliyetleri ile ilgili pek çok model geliştirilmiştir. Ancak bu çalışmada bu modellerden en yaygın olarak kullanılanı ve diğer modellerin de esin kaynağı olan PAF modeli kullanılmıştır.

PAF modelinde kalite maliyetleri, bu modeli ilk olarak geliştiren araştırmacı Feigenbaum tarafından, **önleme, değerlendirme** ve **başarısızlık maliyetleri** olarak üç gruba ayrılmıştır. Ancak daha sonraları bir diğer araştırmacı olan Juran tarafından başarısızlık maliyetleri de iç ve dış başarısızlık olarak iki gruba ayrılmış ve kalite maliyetleri dört grupta değerlendirilmeye başlanmıştır.²² Bu bağlamda önleme maliyetleri; uygunsuzluğun veya kusurların ortaya çıkma riskini en aza indirmek için gerçekleştirilen faaliyetlerin maliyetlerinden oluşmaktadır.²³ Kısaca kalitesizliği önlemek için katlanılan tüm maliyetlerdir.²⁴ Değerlendirme maliyetleri; ürünlerin veya hizmetlerin, bileşenler ve satın

19 Dahlgaard, J., Kristensen, K. V. & Kanji, G. K. 1992. “Quality Costs and Total Quality Management” Total Quality Management, 3(3): 213.

20 Hacırüstemoğlu, R. ve Şakrak, M. 2002. Maliyet Muhasebesinde Güncel Yaklaşımlar. İstanbul: Türkmen Yayınevi, 143.

21 Sharma Kumar, R., Kumar, D. ve Kumar, P. 2007. “Quality Costing in Process Industries Through QCAS: A Practical Case” International Journal of Production Research, 45(15), 3382.

22 Oliver, J. ve Qu, W. 1999. “Cost of Quality Reporting: Some Australian Evidence” International Journal of Applied Quality Management, 2(2), 234.

23 Giakatis, G., Enkawal, T. ve Washitani, K. 2001. “Hidden Quality Costs and the Distinction between Quality Cost and Quality Loss” Total Quality Management, 12(2), 179.

24 Mahamda, A. A. 2005. “Implementing a Cost of Quality System is a Step Toward Reducing the Cost of Quality” Unpublished Master’s Thesis, California State University, USA, 11.

alınan malzemelerin uygunluğunun, kalite standartları ve performans gereksinimleri doğrultusunda ölçülmesi, değerlendirilmesi ve denetimi ile ilgili faaliyetlerin maliyetleri olarak ifade edilmektedir.²⁵ İç başarısızlık maliyetleri ise, ürünün nakliyatından veya müşteriye tesliminden önce ortaya çıkan ve kalite gerekliliklerini karşılamaması ya da müşteri ihtiyaçlarına uymaması nedeniyle oluşan maliyetlerdir.²⁶ Son olarak dış başarısızlık maliyetleri mallar müşteriye teslim edildikten sonra veya hizmetler müşteriye sunulduğu ya da sunum sonrasında tespit edilen hatalar nedeni ile maruz kalınan maliyetlerden ve potansiyel müşteri kayıplarından oluşmaktadır.²⁷

3. UYGULAMA

Bu çalışma ile hizmet işletmelerinde karşılaşılan veya karşılaşılabilecek olan kısıtların düşünme süreci araçları ile belirlenmesi ve bu kısıtların PAF modeli ile yönetilmesi sonucu işletme karlılığında yaşanabilecek olan değişimlerin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu amacı gerçekleştirmek üzere 2010, 2011 ve 2012 yılları için Akdeniz Bölgesinde faaliyet gösteren dört yıldızlı bir otel işletmesinde araştırma yapılmıştır. Yapılan çalışmada örnek olay çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede, öncelikle düşünme süreci kapsamında işletmenin mevcut durumu ve kısıtları tespit edilmiştir. Daha sonra ise, kalite maliyetleri kapsamında PAF modeli kullanılarak belirlenen bu kısıtların en iyi şekilde yönetilmesi için işletmenin uyguladığı çözümler tespit edilmiştir. Sonuç olarak da tespit edi-

len mevcut kısıtların işletmeye yarattığı olumsuzluklar ve bu kısıtların yönetilmesi ile maliyetlerde ve karlılıkta ortaya çıkan değişimler ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda öncelikle uygulamanın yapıldığı otel işletmesi ile ilgili bilgiler verilmeye çalışılacaktır.

3.1. Otel İşletmesi Hakkında Bilgi

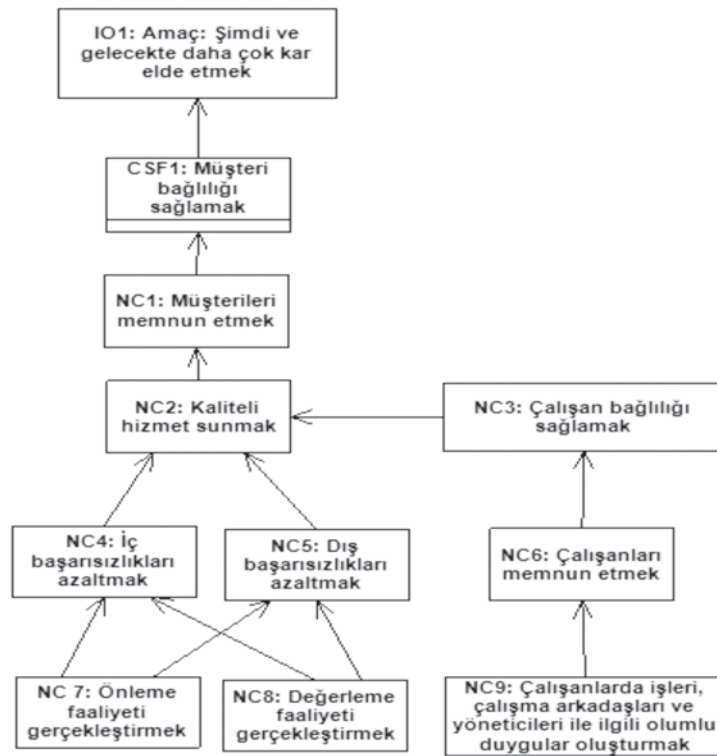
Uygulamanın yapıldığı otel işletmesi Mersin’de bulunan ve denize sıfır konumda bir işletmedir. Dört yıldızlı bir otel işletmesi niteliğinde olan kurum 63 çalışanla hizmet vermektedir. Otel’de konaklama, yeme-içme, davet ve konferans hizmetleri verilmektedir. Otel bölümünde 5 Kral Dairesi, 9 Suit, 15 Çift kişilik (Double) ve 80 Tek kişilik (Single) oda olmak üzere toplam 107 odasında ve 220 yatak kapasitesi bulunmaktadır. Aynı zamanda çeşitli yemekler sunan 150 kişilik bir A’la Carte restoran, yine 150 kişilik teras restoran, 800 kişilik havuz başı davet alanı ve ayrıca toplamda 750 kişiye aynı anda hizmet verebilecek dört adet toplantı salonu ile dört yıldızlı bir otel hizmeti sunmaktadır. Otelin gelirleri son üç yıl için yıllık ortalama 8,7 milyon Türk Lirasıdır. 2010, 2011 ve 2012 yıllarının ortalama doluluk oranı %66 ve 2012 yılında ortalama gecelik konaklama fiyatı standart çift kişilik oda için kişi başı 60 Türk lirasıdır. Otel genellikle hafta sonları ve tatil günlerinde yoğunluk yaşamaktadır. Fiyatlarının uygunluğu ve şehir merkezine yakın olması sebebiyle hem tatilciler hem de iş adamları tarafından tercih edilmektedir.

- 25 Chopra, A. ve Garg, D. 2011. “Behavior Patterns of Quality Cost Categories” The TQM Journal, 23(5), 511; Sedevich Fons, L. A. 2012. “Integration of Quality Cost and Accounting Practices” The TQM Journal, 24(4), 342.
- 26 Nagar, V. ve Rajan, M. V. 2001. “The Revenue Implications of Financial and Operational Measures of Product Quality” The Accounting Reviews, 76 (4), 2; Sower, E. V. ve Quarles, R. 2003. “Cost of Quality: Why More Organizations do not Use it Effectively” Annual Quality Congress, 57, 2.
- 27 Kettering, R. C. 2001. “Accounting for Quality with Nonfinancial Measures: A Simple No-Cost Program for the Small Company” Management Accounting Quarterly, Spring, 15; Desai, D. A. 2008. “Cost of Quality in Small- and Medium Sized Enterprises: Case of an Indian Engineering Company” Production Planning & Control, 19, 29.

3.2. Düşünme Süreci Araçlarının Otel İşletmesine Uygulanması

İşletmede değişim süreci öncelikli amaçlar haritasının oluşturulması ile başlamaktadır. Öncelikli amaçlar haritası; işletmenin temel amacının ne olduğunu belirlemek için oluşturulan bir diyagramdır. Bu soruyu yanıtlamak için öncelikle işletmenin en temel amacı belirlenir ardından bu amacı gerçekleştirmek için gereken kritik başarı faktörleri belirlenir. Son olarak da bu faktörleri başarmak için gerçekleştirilmesi zorunlu olan gerekli durumlar belirlenir ve diyagram bu şekilde tamamlanır.²⁸ Otel işletmelerinin daha çok kar edebilmeleri için müşteri-

ri bağlılığını arttırmaları, müşteri bağlılığı için müşteri memnuniyetini arttırmaları ve memnuniyet için ise hizmet kalitesini arttırmaları gerekmektedir. Sunulan hizmetin kaliteli olarak değerlendirilebilmesi için de işletmelerin kalitesiz hizmet sonucu ortaya çıkan iç ve dış başarısızlıkları azaltması ve son olarak da bu başarısızlıkların azaltılabilmesi için önleme ve değerlendirme faaliyetlerinin yürütülmesi gerekmektedir. Kaliteli hizmet sunmanın bir diğer koşulu da işletmede çalışan personelin işletmeye karşı bağlılığını sağlamaktır. Belirlenen bu sıralamaya göre örnek otel işletmesinin öncelikli amaçlar diyagramı aşağıda Şekil 1'de gösterilmiştir.

- IO : Öncelikli Amaç (Intermediate Objective)
 CSF : Kritik Başarı Faktörü (Critical Success Factor)
 NC : Gerekli Durum (Necessary Condition)

Şekil 1. Otel İşletmesinin Öncelikli Amaç Haritası (IO Map)

28 Dettmer, H. W. 2007. Goldratt's Theory of Constraints: A Systems Approach to Complex Problem Solving. Wisconsin: Quality Press, 87.

Şekilde de görüldüğü gibi örnek otel işletmesinin temel amacı şimdi ve gelecekte daha çok kar elde etmektedir. Bu amacı gerçekleştirmek için otel işletmesinin gerçekleştirmesi gereken kritik başarı faktörü, müşteri memnuniyetinin sağlanmasıdır. Şekilde müşteri bağlılığı için gerekli olan durumlar ve aralarındaki mantıksal ilişki gösterilmeye çalışılmıştır. Müşteri bağlılığı müşteri memnuniyetinden, müşteri memnuniyeti ise hizmet kalitesinden etkilenen bir durumdur. Hizmet kalitesi için iç ve dış başarısızlıkları azaltmanın gerekliliği kadar, çalışanların işletmeye karşı olan bağlılığı da önemli bir etkidir. Nitekim Heskett vd. (1994) konaklama işletmelerinde hizmet kalitesinin tatmin olmuş ve işletmelerine bağlı çalışanlar sayesinde ortaya çıktığını belirtmektedirler. Çalışan bağlılığı için gerekli durumlar arasında, çalışanların işleri, çalışma arkadaşları ve yöneticileri ile ilgili olumlu duygular oluşturulması odak noktası konumundadır. Bu olumlu duygular sayesinde çalışan memnuniyeti oluşacak ve dolayısı ile de çalışan bağlılığı sağlanacaktır.

İşletmenin temel amacı belirlendikten sonra sıra şimdiki gerçeklik ağacı oluşturulmasına gelmektedir. Şimdiki gerçeklik ağacı oluşturulurken öncelikle işletmenin amacına ulaşılmasına engel olan istenmeyen etkilerin belirlenmesi gerekmektedir.²⁹ İstenmeyen etkiler, uygulamanın yapıldığı otel işletmesince kimi zaman doğrudan müşteriye etkileyen, kimi zaman da henüz müşteriye yansımada tespit edilen uygunsuzluklar için oluşturulan formlarının incelenmesi ve yetkililerle yapılan görüşmeler sonucu belirlenmiştir. Ancak burada, işletmenin 2010'da hazırladığı uygunsuzluk tespit formlarının incelendiği ve yöneticilerle yapılan görüşmelerde o yıllarda yaşanan uygunsuzluklar ve istenmeyen etkilerinin belirlendiği göz önünde

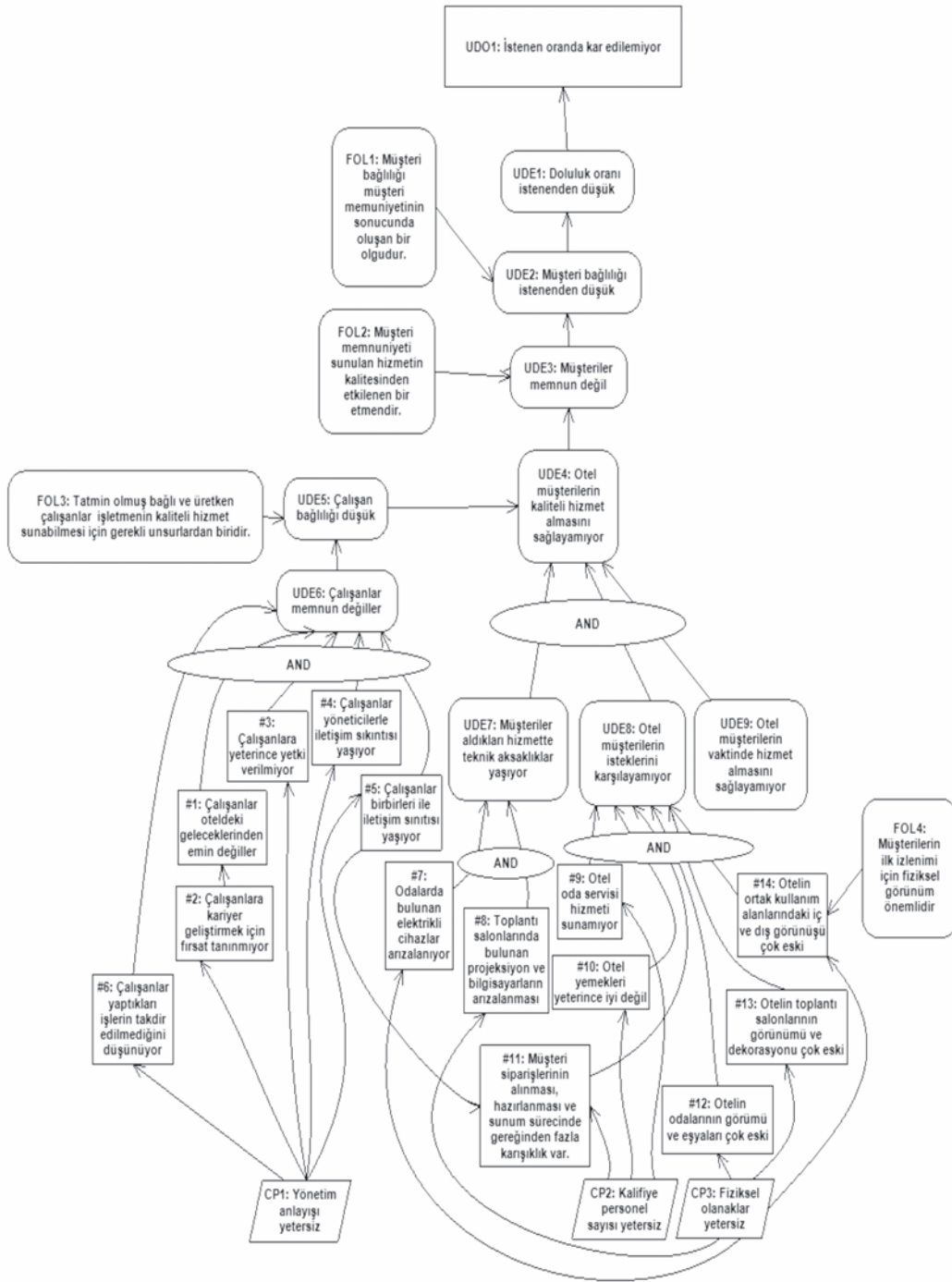
bulundurulmalıdır. Bu bağlamda 2010 yılına ilişkin dokuz adet istenmeyen etki belirlenmiştir. Bu istenmeyen etkiler aşağıdaki gibi sıralanmaktadır;

- Müşteri bağlılığı istenenden düşük,
- Çalışan bağlılığı düşük,
- Çalışanlar memnun değil,
- Müşteriler memnun değil,
- Müşterilere kaliteli hizmet sunulamıyor,
- Doluluk oranı istenenden düşük,
- Müşteriler vaktinde hizmet alamıyor,
- Müşterilerin istekleri karşılanamıyor,
- Müşteriler aldıkları hizmette teknik aksaklıklar yaşıyor.

İşletmede istenmeyen etkiler bu şekilde sıralanırken, bu istenmeyen etkilerin nedenleri ve onların da alt nedenleri Şimdiki Gerçeklik Ağacı ile belirlenmeye çalışılmıştır. Şimdiki gerçeklik ağacı oluşturulurken Dettmer'in geliştirdiği klasik yöntem uygulanmaya çalışılmıştır. Bu yöntemde göre öncelikle belirlenen istenmeyen etkiler arasında bulunan ilişkiler tespit edilmiş ve birbirleri ile olan bağlantılar kurulmuştur.³⁰ Bu bağlamda işletmenin istediği oranda kar etmesini engelleyen istenmeyen etkiler mantıksal ilişkiler çerçevesinde birbirine bağlanmış ve bir adet istenmeyen etki başlığı altında toplanmıştır. Geriye kalan diğer sekiz etki de birbirleri ile olan ilişkilerine göre sıralanmaya çalışılmıştır. Bahsi geçen bu mantıksal ilişkiler ve otel işletmesinin şimdiki gerçeklik ağacı aşağıda Şekil 2 ve Şekil 2'nin devamı niteliğinde olan Şekil 3'te görüldüğü gibidir.

29 Rahman, S. (2002). The theory of constraints' thinking process approach to developing strategies in supply chains. International Journal of Physical Distribution and Logistics Management,32(10), 813.

30 a.g.e.

Şekil 2. Otel İşletmesinin Şimdiki Gerçeklik Ağacı – CRT (Current Reality Tree)

leri (Fact of Life – FOL) kutucuklarında yer alan ifadelerdir. Hayatın gerçekleri, sadece otel işletmesinde değil bütün otel işletmelerinde hatta diğer pek çok türdeki işletmeyi de kapsayan ve buralarda da geçerli olan genel kuralları ifade etmektedir. Şekillerde de görüldüğü gibi beş adet gerçek belirlenmiş olup, bunlar da neden sonuç ilişkisine bağlı olarak ilgili oldukları istenmeyen etkilere veya alt sebeplere oklarla bağlanmışlardır. Bu bağlamda şimdiki gerçeklik ağacı şu şekilde okunabilir:

“İşletmede üç temel problem yani kısıt bulunmaktadır. Bunlar yönetim anlayışındaki yetersizlikler, kalifiye personel sayısındaki yetersizlikler ve fiziksel olanaklardaki yetersizlikler şeklinde sıralanmaktadır. Yönetim anlayışı yetersiz olduğu için, işletmedeki çalışanlar yaptıkları işlerin takdir edilmediğini düşünmekte, çalışanlara kariyer geliştirmek için fırsat tanınamakta, çalışanlara yeterince yetki verilmemekte, çalışanlar birbirleri ile ve aynı zamanda yöneticileri ile iletişim sıkıntısı yaşamaktadır. Çalışanlara kariyer geliştirmek için yeterince fırsat tanınmadığı için işletmedeki geleceklerinden endişe duymaktadırlar. Yaşanan bütün bu sorunlar çalışanların memnuniyetsizliğine sebep olmaktadır. Çalışanlar memnun olmadıkları için işletmeye olan bağlılıkları düşmekte ve bu da işletmenin müşterilerinin kaliteli hizmet almasını engellemektedir. Diğer yandan çalışanların birbirleri ile iletişim sıkıntısı yaşaması aynı zamanda müşteri siparişlerinin alınması, hazırlanması ve sunumu sürecinde gereğinden fazla karışıklık yaşanmasına da yol açmaktadır.

İşletmede kalifiye personel sayısı yetersiz olduğu için müşteri siparişlerinin alınması, hazırlanması ve sunumu sürecinde gereğinden fazla karışıklık yaşanmakta, işletmede yemekler yeterince iyi hazırlanamamakta, işletme oda servisi hizmeti sunamamakta ve aşçılar hem restoranlara hem de organizasyonlara yemek hazırlamak zorunda kalmaktadır. Bütün bu yaşanan sorun-

lar da işletmenin müşterilerinin isteklerini karşılayamamasına sebep olmaktadır. Müşterilerin isteklerinin karşılanamamasının diğer nedenleri ise fiziksel olanakların yetersiz olmasından kaynaklanan işletmenin odalarının, toplantı salonlarının ve ortak kullanım alanlarındaki iç ve dış görünüşün çok eski olmasıdır.

Fiziksel olanaklardaki yetersizlikler aynı zamanda odalarda bulunan elektrikli cihazların arızalanmasına, toplantı salonlarında bulunan projeksiyon aletleri ve bilgisayarların arızalanmasına ve son olarak resepsiyon görevlilerinin hem çıkış işlemleri yapıp hem de müşteri şikayetlerini kaydetmek durumunda kalmasına neden olmaktadır.

Odalarda bulunan elektrikli cihazların arızalanması ve toplantı salonlarında bulunan projeksiyon aletleri ve bilgisayarların arızalanması nedeniyle müşteriler aldıkları hizmette teknik aksaklıklar yaşamaktadır. Diğer yandan resepsiyon görevlilerinin hem çıkış işlemleri yapıp hem de müşteri şikayetlerini kaydetmek durumunda kaldığı için işletmeden çıkışlar vaktinde yapılamamakta ve dolayısı ile de odalar boşaltılmadığı için kat görevlileri temizliği vaktinde yapamamaktadır. Bu durum işletmeye girişlerin vaktinde yapılamamasına sebep olmaktadır. Girişler vaktinde yapılamadığı için resepsiyonda bekleyen müşteriler kuyruk oluşturmaktadır. Aşçılar hem restoranlara hem de organizasyonlara yemek hazırlamak zorunda kalması da müşterilerin restoranda beklemek zorunda kalmasına neden olmaktadır. Resepsiyonda bekleyen müşterilerin kuyruk oluşturması ve müşterilerin restoranda beklemek zorunda kalması nedeni ile de işletme müşterilerinin vaktinde hizmet almasını sağlayamamaktadır.

Müşterilerin aldıkları hizmette teknik aksaklıklar yaşaması, işletmenin müşterilerin isteklerini karşılayamaması ve işletmenin, müşterilerinin vaktinde hizmet almasını sağlayamaması, müş-

terilere kaliteli hizmet sunulmasını engellemektedir. İşletme müşterilerinin kaliteli hizmet almasını sağlayamadığı için müşteri memnuniyetsizliği artmaktadır ve bu nedenle de müşterilerin işletmeye olan bağlılığı düşmektedir. İşletmeye bağlılığı düşen müşteriler nedeni ile işletmenin doluluk oranı istenenden düşük gerçekleşmektedir. İstenenden düşük gerçekleşen doluluk oranı nedeni ile de işletme istediği oranda kar elde edememektedir.”

Açıklamalardan anlaşıldığı gibi işletmenin üç temel problemini; işletmede mevcut yönetim anlayışının yetersiz olması, kalifiye personel sayısındaki yetersizlikler ve fiziksel olanaklar-

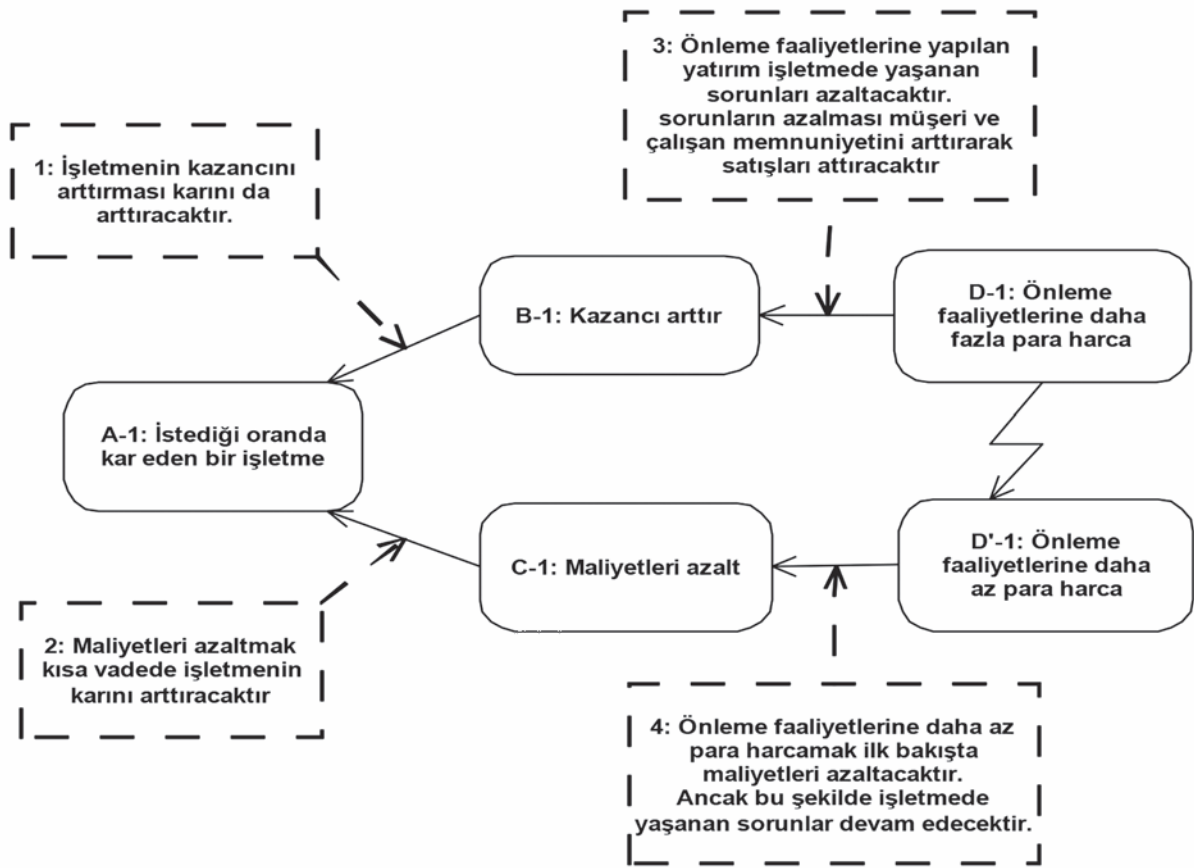
daki yetersizlikler şeklinde sıralamak mümkündür. Bu temel nedenler aynı zamanda kısıtlar teorisinde baz alınan “her işletmenin istenen oranda kar etmesini engelleyen en az bir veya birkaç kısıtı vardır” görüşü ile örtüşmektedir. Yani örnek otel işletmesinin istediği oranda kar etmesini engelleyen üç adet kısıtı bulunmaktadır. Bu kısıtlar ve bunların sebep olduğu sonuçlar örnek otel işletmesinde bir takım maliyetler ortaya çıkarmaktadır. Bu maliyetler yapılan çalışma kapsamında kalite maliyetleri konusunda yer alan iç ve dış başarısızlıklar kapsamında değerlendirilecektir. Otel işletmesinde kısıtların sebep olduğu iç ve dış başarısızlıklar Tablo 1’de görüldüğü gibidir.

Tablo 1. Otel İşletmesinde Ortaya Çıkan İç ve Dış Başarısızlıklar

İç Başarısızlıklar	Dış Başarısızlıklar
Atık (restoranlardan ve davetlerden)	Geri dönen ürünler(restoranlardan ve davetlerden)
Yeniden işleme (restoranlardan ve davetlerden)	Müşteri hizmetleri (tüm faaliyetlerden)
Onarımlar ve kusur giderme (tüm faaliyetlerden)	Şikayet çözüm gereklilikleri ve Müşteriye yapılan indirimler (tüm faaliyetlerden)
Uygunsuzlukların tespiti için harcanan işçilik ve zaman	Kaybedilen satışlar (tüm faaliyetlerden)
	Onarım ve yenileme maliyetleri (tüm faaliyetlerden)
	Yasal gereklilikler nedeni ile oluşan maliyetler (tüm faaliyetlerden)

Bu temel problemler ve sebep oldukları başarısızlıklar belirlendikten sonra sıra bunları çözmek için etkin bir yöntem oluşturmaya gelmektedir. Otel işletmesinde yaşanan problemler sonucu ortaya çıkan tek bir istenmeyen çıktı olup, bu da işletmenin istediği oranda kar elde edememesidir. Şimdiki gerçeklik ağacı ile bu istenmeyen çıktının sebeplerine değinilmiştir ve buharlaşan bulut ile de olası çözüm yöntemlerine değinilmeye çalışılmıştır. Buharlaşan bulut

oluşturulurken ilk adım daha önce belirlenmiş olan temel problemin zıddı (olumlu ifadesi) amaç olarak belirlenmelidir.³¹ Amaç belirlendikten sonra bu amacı gerçekleştirmek için gereken iki gereklilik belirlenmelidir. Bu iki gereklilik de belirlendikten sonra son olarak iki adet ön koşul belirlenmelidir.³² Otel işletmesi için oluşturulan buharlaşan bulut diyagramı aşağıdaki gibidir.

- A-1 : Amaç
 B-1 ve B-2 : Gereklilik
 D-1 ve D'-1 : Önkoşul(Çözüm)

Şekil 4. Otel İşletmesinin Buharlaşan Bulut Diyagramı- EC (Evaporating Cloud)

31 Dalcı, İ. ve Koşan L. 2012. "Theory of Constraints Thinking-Process Tools Facilitate Goal Achievement for Hotel Management: A Case Study of Improving Customer Satisfaction" Journal of Hospitality Marketing & Management, 21:5, 546).

32 Dettmer, H. W. 2007. Goldratt's Theory of Constraints: A Systems Approach to Complex Problem Solving. Wisconsin: Quality Press, 160.

Bu işletmenin buharlaşan bulut diyagramı aşağıdaki şekilde okunabilir:

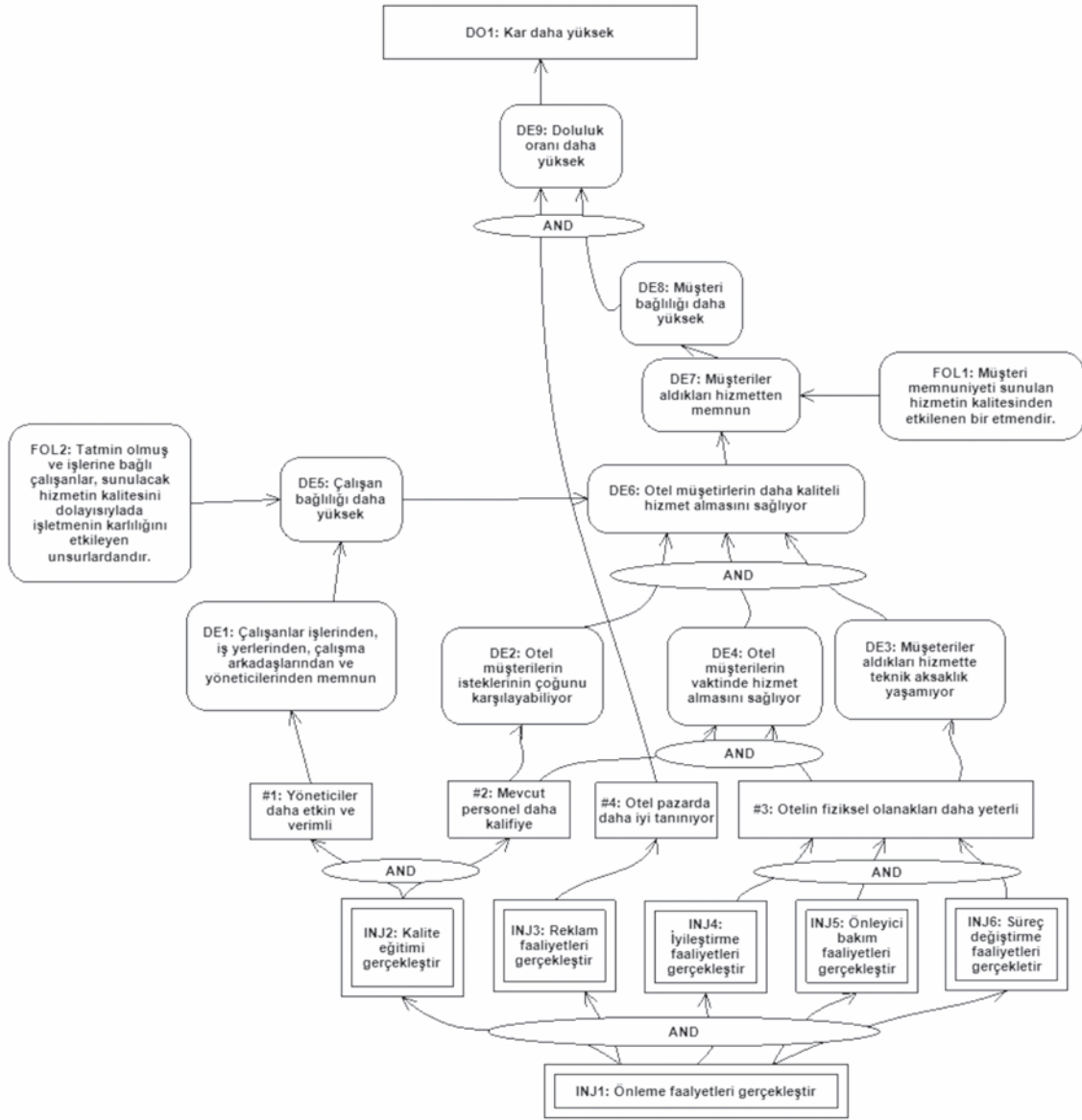
“Otel işletmesinin kar edebilmesi için kazancını arttırması gerekmektedir. Ancak aynı zamanda maliyetlerini de azaltmalıdır. Otel işletmesinin kazancını arttırmasının yolu gerçekleştireceği önleme faaliyetlerinden geçmektedir. Diğer bir yandan önleme faaliyetlerine fazladan yatırım yapmak kısa vadede işletmenin maliyetlerini de arttıracaktır. Bunun için işletme maliyetleri azaltmak istiyorsa önleme faaliyetlerine daha az para harcaması gerekmektedir. Dolayısı ile işletme önleme faaliyetlerine daha çok para harcamak ve harcamamak seçenekleri arasında bir seçim yapmak durumundadır.”

Buharlaşan bulut hazırlandıktan ve olası çözümler belirlendikten sonra sıra gelecekteki gerçeklik ağacını oluşturarak işletmenin gelecekteki durumunu belirlemeye gelmektedir. Ancak bu noktada tekrar hatırlatılması gereken konu, işletmenin 2010, 2011 ve 2012 yıllarındaki verilerinin incelendiğidir. İşletme incelenen bu yıllarda seçimini önleme faaliyetlerine daha çok yatırım yapmak olarak belirlemiştir. Önleme faaliyetlerine yatırım yapmaya karar veren işletme bununla birlikte sunulan hizmetin önceden belirlenen kalite standartlarına uyup uymadığını tespit etmek adına değerlendirme faaliyetleri de gerçekleştirmeye karar vermiştir. İşletmenin 2010, 2011 ve 2012 yıllarında gerçekleştirdiği önleme ve değerlendirme faaliyetleri Tablo 2’de görüldüğü gibidir.

Tablo 2. Otel İşletmesinin Gerçekleştirdiği Önleme ve Değerlendirme Faaliyetleri

Önleme Faaliyetleri	Değerleme Faaliyetleri
Reklam	Değerlendirmeler
Önleyici Bakım	Teftiş
İyileştirme	Raporların incelenmesi ve değerlendirilmesi
Süreç Değiştirme	Hizmetin denetimi
Kalite Eğitimi	

İncelenen yıllardaki verilere bağlı olarak işletmenin yaşanan problemleri çözmek için gerçekleştirdiği önleme faaliyetlerinin 2013 yılı ve daha sonrası için oluşabilecek etkilerini görmek için gelecekteki gerçeklik ağacı oluşturulmuştur. İşletmenin gelecekteki gerçeklik ağacı aşağıda Şekil 5’de görüldüğü gibidir.

- DO : İstenen Çıktı (Desirable Outcome)
 DE : İstenen Etki (Desirable Effect)
 INJ : Çözüm (Injection)
 AND : Ve

Şekil 5. Otel İşletmesinin Gelecekteki Gerçeklik Ağacı- FRT (Future Reality Tree)

İşletmenin gelecekteki gerçeklik ağacına göre, önleme faaliyetleri yani kalite eğitimi, reklam, iyileştirme, önleyici bakım ve süreç değiştirme faaliyetleri gerçekleştirilirse işletme daha önce belirlenen yönetim anlayışındaki yetersizlikleri, kalifiye personel sayısındaki yetersizliği ve fiziksel olanaklardaki yetersizliği ortadan kaldırmış veya en azından azaltmış olacaktır. Mevcut temel problemleri çözmenin yanı sıra işletme yürüttüğü reklam faaliyetleri ile pazarda daha iyi tanınmaya da başlayacaktır. Yetersizlikleri ortadan kaldıran veya azaltan otel işletmesi, şimdiki gerçeklik ağacını oluşturan 9 adet istenmeyen etkiyi istenen etkiye dönüştürecektir. Son olarak da ortaya çıkan bu istenmeyen etkiler, şimdiki gerçeklik ağacında yer alan istenmeyen çıktıyı yani “düşük karlılık” sorunu tersine çevirerek “daha yüksek karlılık” istenilen çıktısının oluşmasını sağlayacaktır. Görüldüğü gibi otel işletmesi önleme faaliyetlerinde bulunarak şimdi ve gelecekte karlılığını arttırabilecektir.

4. SONUÇ

Kısıtlar teorisi 1980’li yıllarda Goldratt tarafından geliştirilen ve işletmelerin performansını arttırmayı amaçlayan bir felsefedir. Goldratt her işletmenin performansını etkileyen bir veya birkaç kısıtı olduğunu belirtmiştir³³ Bu kısıtlar aynı zamanda işletmelerin karşılaşılabileceği temel problemlerdir. Bu problemler, yönetimden kaynaklanabileceği gibi, fiziksel olanaklardan, çalışanlardan, pazardan, hammaddeden ve benzeri durumlardan kaynaklanabilmektedir³⁴ İşletmelerin performanslarını ve dolayısı ile de

karlılıklarını arttırabilmelerinin yolu bu temel sorunları en iyi şekilde yönetmelerine bağlıdır³⁵

İşletmelerin performansları ile ilgili geliştirilen bir diğer yöntem de kalite maliyetleridir. Amerikan Yönetim Birliğinin (American Management Association, AMA) yaptığı bir çalışmada, iş dünyasında başarılı olabilmenin en önemli faktörlerinden biri olarak kaliteli mal veya hizmet üretimi gösterilmektedir. Kalite maliyetleri ile ilgili günümüze değin pek çok model geliştirilmiştir. Ancak yapılan bu çalışmada Feigenbaum (1956) tarafından geliştirilen PAF modeli kullanılmıştır.

Yapılan bu çalışma ile hizmet işletmelerinde karşılaşılan veya karşılaşılabilecek olan kısıtların tespit edilmesi, bu kısıtların yönetilmesi için çözüm önerileri sunulması ve sunulan bu önerilerin uygulanması durumunda işletmenin gelecekteki durumunun ne olabileceğinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, bir otel işletmesinde yapılan olay çalışması ile kısıtlar teorisi sürekli gelişim bileşeni düşünme süreci araçları kullanılarak söz konusu otel işletmesinin 2010 yılına ait verileri incelendiğinde işletmenin temelde üç kısıtı olduğu saptanmıştır. Düşünme süreci araçlarından şimdiki gerçeklik ağacı ile tespit edilen bu üç kısıt; yönetim anlayışındaki yetersizlikler, kalifiye personel yetersizliği ve fiziksel olanaklardaki yetersizlikler olarak sıralanmaktadır. Devamında buharlaşan bulut diyagramı ile işletmenin temel amacını gerçekleştirebilmesi için uygulayabileceği çözüm önerileri geliştirilmeye

33 Ruhl, J. M. (1997). The theory of constraints within a cost management framework. *Journal of Cost Management*, 11(6), 16.

34 Reid, R. A. (2007). Applying TOC five-step focusing process in the service sector: A banking subsystem, *Managing Service Quality*, 17(2), 213.

35 Bayazıtlı, E., Gürel, E. ve Yayla, H. E. (2005). Yönetim muhasebesinde güncel bir yaklaşım: Dönüşüm muhasebesi. XXIV. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, 27-30 Nisan 2005, Muğla 192)

çalışılmıştır. İşletmeye sunulan çözüm önerileri önleme faaliyetlerine daha fazla para harcayarak kazancını arttırmak ve önleme faaliyetlerine daha az para harcayarak maliyetlerini azaltmak şeklindedir. Son olarak da gelecekteki gerçeklik ağacı ile önerilen çözümlerin uygulanması durumunda işletmenin gelecekteki durumunun ne olabileceği gösterilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda işletme eğer önleme faaliyetleri gerçekleştirirse yaşanmakta olan istenmeyen etkileri ortadan kaldıracak ve gelecekte daha çok kar edebilecektir.

Özetle konaklama işletmelerinin karşılaştıkları kısıtlar, hizmet kalitesini düşürmekte, müşteri taleplerinin zamanında ve yeterince karşılan-

mamasına neden olmaktadır. Bu durum ise müşteri memnuniyetsizliğine ve müşterilerin işletmeyi bir daha tercih etmemesine yol açabilmektedir. Ancak konaklama işletmeleri kısıtlar teorisini organizasyonlarında uygulayarak ve bu kısıtları doğru bir şekilde yöneterek maliyetlerini kontrol edebilecek, müşterilerini kaybetmeyecek dolayısı ile de rakipleri karşısında rekabet avantajı kazanabilecek, karlılıklarını artıracak ve devamlılıklarını sağlayabileceklerdir. Aynı zamanda işletmeler, bu kısıtları gidermek için önleme faaliyetlerine yatırım yaparak kaliteyi arttıracak ve toplamda kalite maliyetlerini azaltmak suretiyle de karlılıklarını arttıracaklardır.

KAYNAKÇA

- Atwater, B. ve Gagne, M. L. 1997. "The Theory of Constraints Versus Contribution Margin Analysis for Product Mix Decisions" *Journal of Cost Management*, 11 (1): 6-15.
- Bayazıtlı, E., Gürel, E. ve Yayla, H. E. (2005). "Yönetim muhasebesinde güncel bir yaklaşım: Dönüşüm muhasebesi". XXIV. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, 27-30 Nisan 2005, Muğla.
- Blackstone, J. H. 2001. "Theory of Constraints: a Status Report" *International Journal of Production Research*, 39 (6): 1053- 1080.
- Chopra, A. ve Garg, D. 2011. "Behavior Patterns of Quality Cost Categories" *The TQM Journal*, 23(5): 510-515.
- Dahlgaard, J., Kristensen, K. V. & Kanji, G. K. 1992. "Quality Costs and Total Quality Management" *Total Quality Management*, 3(3): 210-228.
- Dalcı, İ. ve Koşan L. 2012. "Theory of Constraints Thinking-Process Tools Facilitate Goal Achievement for Hotel Management: A Case Study of Improving Customer Satisfaction" *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 21:5, 541-568
- Desai, D. A. 2008. "Cost of Quality in Small- and Medium Sized Enterprises: Case of an Indian Engineering Company" *Production Planning & Control*, 19(1): 25-34.
- Dettmer, H. W. 2007. *Goldratt's Theory of Constraints: A Systems Approach to Complex Problem Solving*. Wisconsin: Quality Press.
- Geri, N. ve Ahituv, N. (2008). "A theory of constraints approach to interorganizational system implementation" *Inf. Syst. E-Buss Manage*, 6, 341-360.
- Giakatis, G., Enkawal, T. ve Washitani, K. 2001. "Hidden Quality Costs and the Distinction between Quality Cost and Quality Loss" *Total Quality Management*, 12(2): 179-190.
- Gupta, M., Boyd, L. ve Sussman, L. 2004. "To Better Maps: A TOC Primer for Strategic Planning" *Business Horizons*, 47(2), 15-26.
- Hacırüstemoğlu, R. ve Şakrak, M. 2002. *Maliyet Muhasebesinde Güncel Yaklaşımlar*. İstanbul Türkmen Yayınevi.
- Heskett, J. L., Jones, T. O., Loveman, G. W., Sasser, W. E. ve Schlesinger, L.A., 1994. "Putting Service-Profit Chain to Work" *Harvard Business Review*, March-April: 164-174.
- Hsu, P. F. ve Sun, M. H. 2005. "Using Theory of Constraints to Improve the Identification and Solution of Managerial Problems" *International Journal of Management*, 22(3): 415-425.
- Kettering, R. C. 2001. "Accounting for Quality with Nonfinancial Measures: A Simple No-Cost Program for the Small Company" *Management Accounting Quarterly*, Spring: 14-19.
- Lockamy, A. 2003. "A Constraint-Based Framework for Strategic Cost Management" *Industrial Management and Data Systems*, 103(8): 591-599.
- Mabin, V. J., Forgeson S. ve Green, L. 2001. "Harnessing Resistance: Using the Theory of Constraints to Assist Change Management" *Journal of European Industrial Training*, 25: 168-191
- Mahamda, A. A. 2005. "Implementing a Cost of Quality System is a Step Toward Reducing the Cost of Quality" Unpublished Master's Thesis, California State University, USA.
- Mehra, S., Inman, R. A., ve Tuite, G. 2005. "A Simulation-Based Comparison of TOC and Traditional Accounting Performance Measures in a Process Industry" *Journal of Manufacturing Technology Management*, 16(3): 328-342.
- Moss, H. K. 2007. "Improving Service Quality with the Theory of Constraints" *Journal of Academy of Business Economics*, March: 1-15.

- Motvani J., Klein, D. ve Harowits, R. (1996) "The theory of constraints in services: part 2 – examples from health care". *Managing Service Quality*, 6 (2), 30-34.
- Nagar, V. ve Rajan, M. V. 2001. "The Revenue Implications of Financial and Operational Measures of Product Quality" *The Accounting Reviews*, 76 (4): 495–513.
- Oliver, J. ve Qu, W. 1999. "Cost of Quality Reporting: Some Australian Evidence" *International Journal of Applied Quality Management*, 2(2): 233-250.
- Özkul, E. ve Bozkurt, M. (2006). "Hizmet işletmelerinde müşteri memnuniyeti ve müşteri şikayetleri yönetimi hakkında teorik bir değerlendirme". *EKEV Akademi Dergisi*, 10 (29), 323-336.
- Rahman, S. (2002). "The theory of constraints' thinking process approach to developing strategies in supply chains". *International Journal of Physical Distribution and Logistics Management*, 32(10), 809-828.
- Reichheld, F F, ve Sasser, W. E. 1990. "Zero Defections: Quality Comes to Services" *Harvard Business Review*, September-October: 105-116.
- Reid, R. A. (2007). "Applying TOC five-step focusing process in the service sector: A banking subsystem", *Managing Service Quality*, 17(2), 209 – 234.
- Reid, R. A. ve Cormier, J. R. 2003. "Applying the TOC TP: A Case Study in the Service Sector" *Managing Service Quality*, 13 (5): 349-369.
- Ruhl, J. M. (1997). "The theory of constraints within a cost management framework" *Journal of Cost Management*, 11(6), 16-25.
- Sedevich Fons, L. A. 2012. "Integration of Quality Cost and Accounting Practices" *The TQM Journal*, 24(4): 338 – 351.
- Sharma Kumar, R., Kumar, D. ve Kumar, P. 2007. "Quality Costing in Process Industries Through QCAS: A Practical Case" *International Journal of Production Research*, 45(15): 3381 – 3403.
- Sower, E. V. ve Quarles, R. 2003. "Cost of Quality: Why More Organizations do not Use it Effectively" *Annual Quality Congress*, 57: 625-637.
- Taylor, L. J., Nunley, A. M. ve Flock, M. D. 2004. "WIP Inventory: Assets or Liability". *Cost Engineering*, 46(8): 19-25.
- Türkiye İstatistik Kurumu, www.tuik.gov.tr, Erişim Tarihi: 24.02.2014
- Ünal, E. N. 2000. "Kısıtlar Teorisi ve Yönetim Muhasebesi Açısından Değerlendirilmesi: Bir Sanayi İşletmesinde Uygulama", Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Walker, E. D. ve Cox, J. F. 2006. "Addressing Ill-structured Problems Using Goldratt's Thinking Processes: A White Collar Example" *Management Decision*, 44(1): 137-154.
- Watson, K. J., Blackstone, J. H. ve Gardiner, S. C. 2007. "The Evolution of a Management Philosophy: The Theory of Constraints" *Journal of Operations Management*, 25: 387- 402.

MUHASEBE VE DENETİME BAKIŞ DERGİSİ

YAYIN KOŞULLARI

- 1- Dergiye gönderilen yazılar başka bir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.
- 2- Dergide basılması önerilecek yazılar, derginin biçim kurallarına kesinlikle özen gösterilerek hazırlanmalı ve değerlendirme sürecine girmek üzere Yayın Kurulu'nun yazışma adresine gönderilmelidir. Dergide yayınlanacak yazıların yazım ve dilbilgisi kurallarına uygun olması şarttır. Bu kurallara uygun olan yazılar, Yayın Kurul'nca ilk değerlendirilmesi yapıldıktan sonra hakeme / hakemlere gönderilecek, hakemden / hakemlerden gelecek rapor doğrultusunda yazının basılmasına, yazardan rapor çerçevesinde düzeltme istenmesine ya da geri çevrilmesine karar verilecek ve durum yazara en kısa sürede bildirilecektir. Yayınlanmayan yazılar yazara geri gönderilmeyecektir.
- 3- Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir.

YAZIM KURALLARI

- 1- Yazılar, Microsoft Windows Word veya Mac OS QuarkXPress programla yazılmalı ve CD - DVD veya Flash diske kaydedilerek dergiye gönderilmelidir.
- 2- Yazılar 3 kopya olarak, A4 boyutundaki kağıdın bir yüzüne 1.5 aralıkla, Times karakterinde, 12 punto ile yazılmalıdır.
- 3- Yazının ilk sayfasında aşağıdaki bilgilere yer verilmelidir:
 - i. Yazının başlığı, büyük harf, 16 punto ve bold yazılmalıdır.
 - ii. Başlığın sağ alt tarafında yazarın ünvanı ve adı gösterilmelidir.
 - iii. Yazarın bağlı bulunduğu kuruluş, varsa yazarın e-posta adresi sayfanın dipnotunda gösterilmelidir.
 - iv. İlk sayfada, makelenin en az 100 en çok 200 kelimeyi geçmeyen, Türkçe ve İngilizce (başlık da dahil olmak üzere) özetleri yer almalıdır.
 - v. Özetlerin altında anahtar sözcükler (key words) bulunmalıdır.

- 4- Giriş ve sonuç bölümleri de dahil olmak üzere yazının tüm bölümleri ve başlıkları numaralandırılmalı ve bold yazılmalıdır.
- 5- Tablo içermeyen bütün görüntüler (fotoğraf, çizim, grafik, vb.) “şekil” olarak adlandırılmalıdır. Tablo ve şekillere başlık (sıra numarası ve ad) verilmelidir. Tablolarda başlıklar üstte, şekillerde ise altta yazılmalı, varsa bunlara ilişkin kaynak bilgileri de altta yer almalıdır.
- 6- Dipnotlar, metin içerisinde numaralandırılmalı ve kaynak bilgileri sayfanın altında yer almalıdır.
- 7- Kaynakların gösterilmesinde, yayın bilgileri metnin sonunda, **KAYNAKÇA** başlığı altında aşağıdaki örneklerde olduğu gibi düzenlenmelidir.

Lucey, Terry, **Costing**, 4th Edition, DP Publications Ltd. London, 1993.

Gavens, John J. ve Robert W. Gibson, “An Australian Attempt to Internationalize Accounting Professional Organizations”, **The Accounting Historians Journal**, December 1992, Volume19, Number 2, s. 79-103.

Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu, Kanun No: 3568, 13 Haziran 1989 tarih ve 20194 sayılı Resmi Gazete.

- 8- Yazılar, kaynakça ve şekillerle birlikte en çok 25 sayfa olmalıdır.
- 9- Dergiye gönderilen yazıların yazım bakımından son denetimlerinin yapılmış olduğu, yazarın yazı için “basıla” verdiği kabul edilecektir. Yazı teslim edildikten sonra baskı düzeltmeleri için ayrıca yazara gönderilmeyecektir. Bu nedenle yazım yanlışlarının olağanın üzerinde olması, yazının geri çevrilmesi için yeterli görülecektir.
- 10- Çalışma bir dilekçe ile birlikte gönderilmelidir. Dilekçe de iletişim adresi, T.C.Kimlik no, telefon bilgileride yer almalıdır.

Yazışma Adresi

Ali E. DOĞANOĞLU

Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi

Şehit Gönenc Sk. No:28/3 06570 **Anıttepe/ANKARA**

Tel : (0.312) 230 04 51 - 52

Faks : (0.312) 230 04 97

e-posta : alid@turmobil.org.tr